

Demokrati for folket, men av hvem?

– En casestudie av Bosnia Hercegovina for å forstå
internasjonale aktørers påvirkning på
demokratiseringsprosesser og demokrati

Astrid Løvdal

Kandidatnummer: 122

Masteroppgave

Institutt for sammenliknende politikk

UNIVERSITETET I BERGEN

Høst 2018

Abstract

This thesis seeks to develop a thorough understanding of international actors' influence on democratization processes and democratic consolidation, by conducting a qualitative case study of Bosnia and Herzegovina. This country underwent a democratic transition at the end of the 1990s, a transition largely run by international actors, such as the European Union (EU), the North Atlantic Treaty Organization (NATO), the United Nations (UN), and USA.

By using the existing theoretical framework on international actors and democracy, my aim was to find underlying mechanisms for this relationship by testing four hypotheses. I employed process tracing as a methodological tool to find these mechanisms.

Through my analysis I find that international actors have had a good influence on the democratization process in Bosnia Hercegovina, but their influence on the democratic consolidation has been less than desirable. I also find that international actors can influence these processes both directly and indirectly.

The findings present somewhat of a challenge for the theoretical framework, as these results imply that there should be more focus on differentiating between the democratic *process* and the democratic *consolidation*.

Forord

Jeg vil først og fremst takke alle som har hjulpet meg på veien, slik at det har vært mulig for meg å levere min masteroppgave nå i høst. Jeg ville aldri ha greid dette uten all hjelp jeg har fått.

*

Jeg vil takke min veileder Einar Berntzen som har hjulpet meg på i denne prosessen, og som gav meg gode råd og innfallsvinkler som hjalp meg med å finne et tema jeg synes har vært spennende å skrive om.

Jeg vil også takke Tone Bringa for gode innspill og ekspertise, og hvis kunnskap om Bosnia Hercegovina jeg kan bare drømme om å oppnå.

*

Uten all den støtte jeg har mottatt fra mine venner og familie ville jeg aldri ha greid å komme meg gjennom disse to siste årene. Jeg vil alltid være takknemlig for at jeg har hatt så mange personer jeg har kunnet vende meg til når jeg har trengt råd, trøst, og ikke minst latter.

*

Jeg må også takke alle mine medstudenter som har gjort studietiden min helt fantastisk. Det har vært to år fylt med glede, latter, kameratskap, og gode stunder på lesesalen. Jeg vil for resten av livet tenkte tilbake på tiden fra masterstudiet som noen av de mest givende årene i mitt liv.

*

Helt til sist ønsker jeg å avslutte med et sitat fra en tidligere EU-representant som oppsummerer mine følelser for Bosnia Hercegovina etter å ha studert landet i over et år:

«There is a limit to how long a human being can deal with Bosnia» (ICG 2014, 5).

Astrid Løvdal

Universitet i Bergen, 2018

Innholdsfortegnelse

<u>Kapittel 1: Innledning</u>	1
1.1. Formålet ved analysen	1
1.2. Oppgavens fremgangsmåte	2
1.2.1. Den teoretiske tilnærmingen	3
1.2.3. Det metodiske rammeverket	4
1.2.4. Analysens funn	4
1.3. Oppgavens struktur	5
<u>Kapittel 2: Det teoretiske grunnlaget</u>	7
2.1. Konseptualisering av demokrati	7
2.1.1. Demokrati	8
2.2. Hvordan kan et demokrati bli til?	11
2.2.1. Internasjonale aktører	13
2.2.2. Konsensusdemokrati	15
2.2.3. ‘Good governance’	17
2.3. Hypoteser	19
2.3.1. Hypotese 1: Internasjonale aktører og demokratisering	19
2.3.2. Hypotese 2: Internasjonale aktører og demokratiet	19
2.3.3. Hypotese 3: EU-medlemskap og demokrati	20
2.3.4. Hypotese 4: Konsensusdemokrati og good governance	20
2.4. Begrepsavklaringer	21
2.4.1. Skillelinjer	21
2.4.2. Hva er egentlig etnisitet?	21
2.4.3. Stat og nasjon	23
2.4.4. Stateness	24
2.4.5. Sivilsamfunn	24
2.5. Avsluttende ord	25
<u>Kapittel 3: Metode og data</u>	26
3.1. Hva er en casestudie?	26

3.1.1. Hvordan gå frem i en casestudie	28
3.1.2. Kausalitet	28
3.1.3. Mekanismer	29
3.1.4. Validitet og reliabilitet	30
3.2. Prosessporing	30
3.2.1. Nødvendige og tilstrekkelige variabler	33
3.2.2. Gjennomføring av hypotesetester	34
3.3. Kilder og data	35
3.3.1. Dokumentanalyse	35
3.4. Avsluttende ord	36
<u>Kapittel 4: Historisk analyse</u>	38
4.1. Historien til Bosnia Hercegovina	38
4.1.1. Før Jugoslavias tilblivelse	38
4.1.2. Kongedømmet Jugoslavia	39
4.1.3. Republikken Jugoslavia	40
4.1.4. Borgerkrigen 1992 – 1995	41
4.1.5. Bosnia Hercegovina etter Dayton	42
4.2. Daytonavtalen	43
4.2.1. Internasjonale aktører og Bosnia Hercegovina	45
4.3. Avsluttende ord	47
<u>Kapittel 5: Analyse av hypotesene</u>	48
5.1. H ₁ – Internasjonale aktører og demokratisering	48
5.1.1. Kausale mekanismer for H ₁	50
5.1.2. Hoop-test	51
5.1.3. Smoking-gun-test	52
5.2. H ₂ – Internasjonale aktører og demokratiet	53
5.2.1. Kausale mekanismer for H ₂	54
5.2.2. Hoop-test	57
5.3. H ₃ – EU-medlemskap og demokrati	58

5.3.1. Kausale mekanismer for H ₃	60
5.3.2. Hoop-test	61
5.3.3. Smoking-gun-test	62
5.4. H ₄ – Konsensusdemokrati og good governance	63
5.4.1. Kausale mekanismer for H ₄	64
5.4.2. Hoop-test	65
5.5. Avsluttende ord	66
<u>Kapittel 6: Så hvordan står det til med det bosniske demokratiet?</u>	68
6.1. Utfordringer for demokratiet	70
6.1.1 Diskriminering mot minoritetsgrupper	73
6.2. EU og Bosnia Hercegovina	74
6.3. Hvis ikke konsensusdemokrati, hva da?	75
6.4. Hva kan gjøres?	75
<u>Kapittel 7: Lærdommer fra Bosnia Hercegovina</u>	78
7.1. Hvordan kan dette utvide det teoretiske rammeverket?	80
7.2. For fremtiden	80

Oversikt over tabeller, figurer, og bilder

Tabell 2.1. <i>Minimalistiske og maksimalistiske definisjoner av demokrati</i>	9
Tabell 2.2. <i>De mest brukte demokratiseringsteoriene</i>	12
Tabell 2.3. <i>Lijpharts kriterier for konsensusdemokrati</i>	16
Figur 3.1. <i>Underliggende mekanismer</i>	27
Tabell 3.1. <i>Hypotesetester for prosessoring</i>	31
Figur 3.2. <i>Nødvendige og tilstrekkelige</i>	33
Bilde 4.1. <i>Jugoslavia 1918 – 1922</i>	40
Bilde 4.2. <i>Kart over dagens Bosnia Hercegovina</i>	43
Figur 4.1. <i>Administrative nivåer</i>	45
Tabell 5.1. <i>Kausale mekanismer for H₁</i>	49
Tabell 5.2. <i>Kausale mekanismer for H₂</i>	53
Figur 5.1. <i>Administrative oppgaver for sentralstaten</i>	55
Tabell 5.3. <i>Kausale mekanismer for H₃</i>	59
Tabell 5.4. <i>Kausale mekanismer for H₄</i>	63
Tabell 6.1. <i>De kausale mekanismene for problemstillingen</i>	69
Tabell 6.2. <i>BTI: Bosnia Hercegovinas score på demokratiske dimensjoner</i>	70
Bilde 6.1. <i>Geografisk fordeling av etniske grupper i Bosnia Hercegovina</i>	71

Forkortelser som har blitt brukt:

CSOs – Civil Societies Organizations

EU – Den europeiske union

EUFOR – European Union Force Althea

FBiH – Føderasjonen Bosnia-Hercegovina

FN – Forente Nasjoner

HR – the High Representative

ICTY – Det internasjonale krigsforbryttertribunalet for det tidligere Jugoslavia, forkortelsen kommer fra engelske the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia

IFOR – Implementation Force

INUS-variabler – insufficient but non-redundant parts of a condition which is itself unnecessary but sufficient

NATO – North Atlantic Treaty Organization

NGOs – Non-Governmental Organizations

OHR – Office of the High Representative

OSCE – the Organization for Security and Cooperation in Europe

PIC – the Peace Implementation Council

RS – Republika Srpska

SAA – the Stabilization and Association Agreement

SFOR – Stabilization Force

UNHCR – the UN High Commissioner for Refugees

UNPROFOR – UN Protection Force

USA – United States of America

Kapittel 1

«It was a superb agreement to end a war, but a very bad agreement to make a state. From now on, we have to part company with Dayton and try to build a modern democratic state, for which I have tried to lay the foundations» (Lord Paddy Ashdown, tidligere High Representative i Bosnia Hercegovina).

1.0. Innledning

Demokratiet i Bosnia Hercegovina er et godt eksempel på et tidligere post-konfliktland som har gjennomgått en regimeendring, for så å bli en fredelig demokratisk stat. Etter å ha erfart en blodig borgerkrig etter fallet av det kommunistiske Jugoslavia, har det gjennom intervensjon og direkte deltakelse fra internasjonale aktører gjennomgått en demokratiseringsprosess. I denne oppgaven ønsker jeg å undersøke hvordan de internasjonale aktørene påvirket demokratiseringsprosessen til Bosnia Hercegovina etter signeringen av Daytonavtalen i 1995, en fredsavtale laget av USA, FN, NATO, og EU. Jeg ønsker også å se hvordan internasjonale aktører har påvirket konsolideringen av demokratiet. Målet ved analysen er å forklare hvordan krefter utenfra Bosnia Hercegovina har påvirket de politiske strukturene i demokratiet til landet, og å finne underliggende kausale mekanismer som påvirker dette forholdet mellom internasjonale aktører og demokratisering.

Oppgavens problemstilling blir dermed: *Hvordan har internasjonale aktører påvirket demokratiseringsprosessen og dagens demokrati i Bosnia Hercegovina gjennom sin deltakelse i denne prosessen?*

1.1. Formålet ved analysen

Jeg ønsker gjennom min analyse å få en bedre forståelse av forholdet mellom internasjonale aktører og nye demokratier i post-konfliktland. Etter kommunismens fall gjennomgikk flere av de tidligere autoritære landene regimeendringer. Det var også i denne tidsperioden at int

ernasjonale aktører for første gang virkelig gjorde seg gjeldene i å fremme demokratiseringsprosesser. Dette gikk imot det meste av demokratiseringsteorien som eksisterte fra før av, og var med på å skape en helt ny teoretisk tilnærming for å forstå demokratisering.

Nå har det gått mer enn tjue år siden denne demokratiseringsprosessen fant sted i Bosnia Hercegovina, og mye av interessen for landet har dalt. Som et resultat har mye av oppmerksomheten landet fikk det første tiåret etter transisjonen blitt rettet mot andre deler av verden. Til tross for dette fortsatte demokratiet i Bosnia Hercegovina å utvikle seg.

På bakgrunn av dette vil jeg nå identifisere variablene jeg kommer til å operere med. Det blir teknisk sett to avhengige variabler som tar for seg hver sin side av samme sak: både *demokratiseringsprosessen* (Y_1) og *demokratiet* (Y_2) i Bosnia Hercegovina, og en uavhengige variabel som er *internasjonale aktører* (X). Fordi dette er en diffus variabel som er vanskelig å operasjonalisere ønsker jeg å identifisere underliggende kausale mekanismer som er med på å påvirke forholdet mellom X og Y . Ved hjelp av disse mekanismene kan jeg forklare hvorfor demokratiseringsprosessen til Bosnia Hercegovina har vært en suksess, mens konsolideringen av demokratiet har vært en skuffelse.

Grunnen til at akkurat demokratiseringsprosessen i Bosnia Hercegovina er verdifull å undersøke er fordi det er et godt eksempel på et post-konfliktland. I dagens konfliktfylte klima i store deler av verden er det flere land som opplever interne voldelige konflikter på nivå med borgerkrigen i Bosnia Hercegovina. For fremtidig demokratiseringsprosesser i disse landene i regi av internasjonale aktører kan det være lurt å se på tidligere caser som har greid en suksessfull demokratisk transisjon. Ved å lære av hva som har gått riktig og hva som har gått galt kan man bedre angripe en lignende situasjon i fremtiden.

Jeg forventer gjennom denne analysen å finne et positivt forhold mellom internasjonale aktører og demokratiseringsprosessen og demokratiet i Bosnia Hercegovina. Dette er basert på påvirkning gjennom direkte deltakelse i demokratiseringsprosessen og konsolideringen av demokratiet, og indirekte gjennom de strukturelle valgene for demokratiet tatt av de internasjonale aktørene. Denne antakelsen reflekteres i oppgavens hypoteser.

1.2. Oppgavens fremgangsmåte

1.2.1. Den teoretiske tilnærmingen

I denne oppgaven kommer jeg til å anvende et teoretisk rammeverk som baserer seg på internasjonale aktørers påvirkningskraft på demokratiseringsprosesser på casen Bosnia Hercegovina. Fordi demokrati og demokratisering er to vanskelige begreper å forholde seg til kommer jeg til å ha en grundig gjennomgang av begge konseptene. Dette teoretiske rammeverket ble i stor grad bestemt av empirien til casen. Definisjonen jeg benytter for demokrati er basert på definisjonen Daytonavtalen kommer med. I tillegg til å se på demokratiet i et minimalistisk perspektiv kommer jeg til å ta for meg konseptene *demokratisk konsolidering* og *good governance*. Dette er for å kunne se forbi det rent tekniske ved demokratiet for å se på 'innholdet' uten å begå konseptuell strekking av konseptet.

Målet til oppgaven er både deduktiv og induktiv. Jeg ønsker å benytte meg av det teoretiske rammeverket som eksisterer fra før av for å forklare internasjonale aktørers påvirkning på demokratiseringen og demokratiet i Bosnia Hercegovina. Jeg ønsker også å kunne komme med egne refleksjoner. Disse vil være basert på funnene mine for hvordan dette teoretiske rammeverket kan utvikles til å bedre kunne forstå internasjonale aktørers rolle i demokratiseringsprosesser i fremtiden. For å kunne undersøke dette har jeg fire hypoteser knyttet til demokratiseringsprosessen og demokratiet.

Hypotese 1: Internasjonale aktører og demokratisering

Hypotese 2: Internasjonale aktører og demokratiet

Hypotese 3: EU-medlemskap og demokrati

Hypotese 4: Konsensusdemokrati og good governance

Hypotesene som presenteres her er et resultat av dette teoretiske rammeverket og den historiske bakgrunnen til demokratiet i Bosnia Hercegovina. Disse vil utdypes og diskuteres videre i kapittel 2. Dette teoretiske grunnlaget har blitt valgt som forklaringsmodell fordi demokratiseringsprosessen i Bosnia Hercegovina i stor grad ble styrt av internasjonale aktører etter borgerkrigen i 1992-1995. EU, FN, NATO, og USA var aktive aktører i fredsprosessen og i oppbyggingen av landet som en demokratisk stat (Aybet & Bieber 2011, 1914). Deres sentrale rolle ved å sette premissene for demokratiet, og deltakelse i perioden etter, vil utforskes i denne oppgaven.

1.2.2. Det metodologiske rammeverket

Den metodologiske fremgangsmåten vil være en kvalitativ casestudie av Bosnia Hercegovina. Denne metoden har blitt valgt fordi jeg ønsker å undersøke de underliggende mekanismene som påvirker forholdet mellom den uavhengige variabelen og de to avhengige variablene. For å oppnå dette målet har jeg tenkt å benytte meg av prosesssporing. Ved å bruke kvalitativ metode kan jeg gå mer i dybden i casen jeg har valgt, og på bakgrunn av dette få en større forståelse som kan anvendes på et bredere utvalg av lignende caser. Som nevnt er formålet med analysen delvis induktivt. Mitt håp er at jeg kan bidra med kunnskap som kan være med på å utvikle teorier knyttet til internasjonale aktørers påvirkning på demokratisering og demokratisk konsolidering gjennom mitt valg av metode.

Dataen brukt i denne analysen er hentet fra flere ulike kilder som dekker et bredt spekter av både teoretiske og empirisk tilnærming. Ved å bruke flere ulike kilder ønsker jeg å ha både så stor variasjon og nøyaktighet som mulig i min data. Jeg har i tillegg til å hente data fra de involverte internasjonale aktørene også hentet informasjon fra uavhengige kilder. Dermed ønsker jeg å få et så nyansert bilde av situasjonen i casen som mulig.

1.2.3. Analysens funn

Gjennom min analyse finner jeg at internasjonale aktører har hatt en positiv påvirkning på *demokratiseringsprosessen* til Bosnia Hercegovina gjennom deres deltakelse, mens effekten på *demokratiet* har vært mindre heldig. Dette betyr at disse to konseptene ikke kan ses på som samme utfall, men må skilles i både teorien og praksis for fremtiden. Internasjonale aktørers positive påvirkning på demokratiseringsprosessen i casen svarer til forventningene, mens mangelen av et positivt forhold mellom disse aktørene og demokratiet går imot forventningene.

Et annet funn er at EU, gjennom sin mulighet til å tilby medlemskap til nye demokratier i Europa, har en stor mulighet for å fremme demokratisk regimeendring og konsolidering. For å oppnå medlemskap må landene oppfylle krav og betingelser satt av EU. Hvis disse kravene ikke møtes på en tilfredsstillende måte kan EU implementer sanksjoner mot landet. Dette har vært tilfellet i Bosnia Hercegovina, der lovnaden om EU-medlemskap har vist (om enn svake) tendenser til demokratisk konsolidering.

Det siste funnet er at de demokratiske strukturene i landet, basert på demokratimodellen *konsosiert demokrati*, har forhindret en fullendt konsolidering av demokratiet i landet. Dette er på grunn av de sterke etniske skillelinjene i landets samfunn og politikk. Til tross for denne negative effekten er det vanskelig å forestille en bedre institusjonell løsning for et samfunn med så dype etniske skillelinjer som Bosnia Hercegovina har, noe som blir diskutert videre i kapittel 6.

1.3. Oppgavens struktur

Gjennom denne oppgaven vil jeg i neste kapittel, *kapittel 2*, gå gjennom det teoretiske grunnlaget for analysen. Fordi jeg skal undersøke et abstrakt konsept kommer jeg først og fremst til å konseptualisere og operasjonalisere *demokrati* og *demokratisering*. Jeg kommer til å presentere mulige konseptuelle tilnæringsmåter for dette, for så å argumentere for hvorfor jeg har tatt de valgene jeg har tatt vedrørende definisjon av demokrati. Deretter vil jeg presentere de fire hypotesene vedrørende demokratiseringen og demokratiet i Bosnia Hercegovina. Til slutt kommer jeg til å gjennomgå begrepsavklaring for flere sentrale begreper som brukes i analysen.

I *kapittel 3* vil jeg greie ut om den metodologiske tilnærmingen jeg har valgt for analysen, med fokus på å argumentere for hvorfor casestudie og prosessporing er det mest gunstige metodiske redskapet for å svare på problemstillingen. Bruk og vurdering av kilder og data vil også bli gjennomgått.

Kapittel 4 tilbyr en kort historisk analyse om Bosnia Hercegovina for å bedre forstå bakgrunnen til casen, og hvordan dette har påvirket demokratiet i dag. Daytonavtalen, som er hele grunnlaget for det demokratiske regimet i landet, vil bli presentert og kort gjort rede for i dette kapitlet.

Selve analysen vil finne sted i *kapittel 5*, som er delt inn etter hver hypotese. I dette kapitlet vil jeg presentere de underliggende mekanismene som har en påvirkning på forholdet mellom internasjonale aktører og demokratiseringen og demokratiet i Bosnia Hercegovina. Jeg vil også gjennomføre hypotesetester, for å undersøke hvor bra det teoretiske grunnlaget passer for casen. Til slutt vil jeg vurdere analysens validitet og reliabilitet, for å kunne se hvorvidt funnene kan generaliseres for et større utvalg.

Funnene i kapittel 5 vil bli videre diskutert i *kapittel 6*, som ser på implikasjonene av analysen. I dette kapitlet vil jeg også komme med mine egne refleksjoner rundt demokratiseringsprosessen og konsolideringen av demokratiet i caselandet.

Alt dette vil til slutt samles i konklusjonen i *kapittel 7*, der jeg ønsker å oppsummere hva jeg har funnet og lært gjennom analysen. Jeg ønsker dermed å se hvordan funnene kan være med på å utvikle det teoretiske rammeverket for internasjonale aktører og demokratisering, og hvordan lærdommene vi sitter igjen med fra Bosnia Hercegovina kan være med på å informere våre handlinger og tilnæringsmåter i lignende caser i fremtiden.

Kapittel 2

2.0. Det teoretiske grunnlaget

Hva menes med demokrati, og hvordan blir det til? Hva er egentlig etnisitet? Og hva i alle dager har dette med statsbygging å gjøre? Slike spørsmål er viktige for å drive frem vår forståelse av verdenen vi lever i, og dermed også forstå hvilken rolle dette spiller for oss selv. I dette kapitlet vil det først gjøres rede for hva som menes med demokrati del 2.1. og demokratisering i del 2.2. I den neste delen av kapitlet, 2.3., vil hypotesene til oppgaven bli presentert, og til slutt i del 2.4. vil det bli en gjennomgang av sentrale begreper som er viktige å forstå i diskusjonen om freds- og demokratiseringsprosessen, og for i det hele tatt å skjønne hva som lå til bakgrunnen for konfliktene i Bosnia Hercegovina.

2.1. *Konseptualisering av demokrati*

Når man snakker om demokratisering er det viktig å legge til grunne for hvordan man definerer demokrati. Demokrati er kanskje et av de mest omstridte begrepene i samfunnsvitenskapen, og det finnes utallige tilnæringsmåter når det kommer til konseptualisering av konseptet. Hvilken metodologisk fremgangsmåte man benytter, hvordan operasjonaliserer konseptet, og hvor mange kriterier man tar med i definisjonen, vil påvirke omfanget og formuleringen av definisjonen (Collier & Adcock 1999, 538; Goertz 2006, 2). Hvorfor er denne diskusjonen viktig? Jo, for å kunne analysere demokratiseringsprosessen som har funnet sted i Bosnia Hercegovina er det viktig å vite hva det er man skal se etter, og hvordan konseptualiseringen av abstrakte fenomener vil påvirke funnene. Uten å ha et klart holdepunkt for hvordan man definerer og operasjonaliserer et fenomen vil det være vanskelig å kunne komme med slutninger og teorier (Sartori 1970). Det er også viktig å være klar over hvordan andre definisjoner og operasjonaliseringer kan føre til andre slutninger om samme fenomen. Definisjonen for demokrati som blir benyttet i denne oppgaven blir dannet på bakgrunn av teoretiske rammeverket som brukes, samt den faktiske definisjonen av demokrati som blir brukt i Daytonavtalen, som har blitt brukt som rettesnor til freds- og demokratiseringsprosessen i landet.

2.1.1. Demokrati

Når det da er så vanskelig å komme til enighet om en klar definisjon for demokrati, hvordan skal man da konseptualisere fenomenet? Som i alle tilfeller av vanskelige oppgaver er det en fordel å starte med det grunnleggende. Når man skal konseptualisere et fenomen må man først komme med fundamentet for definisjonen (Gerring 2012, 116; Goertz 2006, 30), selve terminologien man bruker, og gi dette visse attributter og dimensjoner som gjør konseptet om til noe håndterbart. «The central attributes that a definition refers to are those that prove relevant for hypotheses, explanations, and causal mechanisms» (Goertz 2006, 4). Det er gjennom dette at man kan begynne å si hva som er et demokrati, men også hva som *ikke* utgjør et demokrati (Goertz 2006, 30, 32; Gerring 117). Sartoris kjente begrep 'abstraksjonens stige' kan være lur å ha i bakhode når man skal definere et konsept. Jo lenger nede på stigen en definisjon er, dess mer spesifikk og snever vil den være. For å gjøre en definisjon mer bred kan man løsne på definisjonens extension (omfanget av det som faller innenfor definisjonen) og intensjons (attributtene som er tillagt definisjonen) (Collier & Levitsky 1999, 434; Sartori 1970, 1041). Dette kan være en løsning for å unngå konseptuell strekking, at man bruker en definisjon for bredt, slik at definisjonen etter hvert vil miste sin betydning (Sartori 1970).

Den dimensjonen det kanskje er mest enighet om at er nødvendig, er muligheten for et folk til å styre over seg selv. Dette blir da som regel målt som frie og regelmessige valg innad i et land (Collier & Adcock 1999, 538-539; Coppedge et al. 2011, 248; Gerring 2012, 136; Lijphart 2012, 47; Munck 2014, 5; Munck & Verkuilen 2002, 9). Hvor mange slike dimensjoner som trengs, og hvilke dimensjoner dette skal være, er det vanskeligere å si. Vi deler gjerne inn i minimalistiske definisjoner (med relativt få dimensjoner) eller maksimalistiske definisjoner (med relativt mange dimensjoner) (Gerring 2012, 135-136).

En minimalistisk definisjon tar bare med de ytterst nødvendige dimensjonene som trengs for å forklare et fenomen, og disse dimensjonene er som regel da både *nødvendige og tilstrekkelige*. Det betyr at disse få dimensjonene *må* være tilstede, og så lenge disse er det så kan fenomenet bevises (Gerring 2012, 135; Goertz 2006, 29, 36). Et godt eksempel på dette er Przeworski et al. sin minimalistiske dikotome definisjon (Democracy-Dictatorship Index) av demokrati. « [...] “democracy,” for us, is a regime in which those who govern are selected through contested elections. This definition has two parts: “government” and “contestation” » (Przeworski et al. 2000, 15). Denne definisjonen, med sine få dimensjoner (styre av folket sammen med valg) gjør den til en dikotom definisjon; enten er det et demokrati hvis disse to kriteriene blir møtt, og hvis ikke kan det ikke klassifiseres som demokrati (Cheibub 2007, 27).

En minimalistisk definisjon kan også gjøre at flere tilfeller vil kunne regnes som demokrati da det vil være 'lettere' å nå kriteriene uten at man forvrenger konseptet slik at det vil miste sin betydning (Collier & Mahon 1993, 846; Møller & Skaaning 2013, 44; Sartori 1970, 1041).

Det motsatte av en minimalistisk definisjon er maksimalistisk definisjon. En slik definisjon vil inneholde flere dimensjoner som vil gjøre definisjonen snevrere (Gerring 2012, 136). Slike definisjoner blir da mer en idealtipe, slik som Robert Dahl sin definisjon av demokrati (siden demokrati kan kun være en idealtipe, ifølge Dahl, mente han at man bare kan snakke om *polyarki* i den virkelige verden, ikke demokrati) (1971; 1989). I Tabell 2.1. kan man se de to ulike typene definisjon. I maksimalistiske definisjoner kan dimensjonene også være nødvendige og tilstrekkelige (slik som Dahls definisjon), akkurat som i en minimalistisk definisjon, eller så kan dimensjonene ha visse likheter som gjør at så lenge noen av dimensjonene er tilstede så kan det kategoriseres som demokrati (Gerring & Mahon 1993, 846-847; Goertz 2006, 45).

Tabell 2.1. Minimalistisk og maksimalistisk definisjon av demokrati

Minimalistisk definisjon	Maksimalistisk definisjon
<p><u>Democracy-Dictatorship Index – to dimensjoner for demokrati:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - folkestyre gjennom offentlige verv og embeter, - frie og regelmessige valg. 	<p><u>Dahl – syv dimensjoner for polyarki:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - politisk kontroll og beslutninger tas av folkevalgte representanter, - representanter blir valg i frie og regelmessige valg, - alle egnede voksne har stemmerett - alle borgere har full ytringsfrihet, - alle borgere har tilgang til alternative informasjonskilder for å kunne danne seg upåvirkede meninger, - alle borgere har organisasjonsfrihet til å organisere seg i alle typer interessegruppe (som politiske partier, fagforeninger osv.).

Alternativt kan man ha en kumulativ definisjon for å forklare et abstrakt fenomen. En slik definisjon vil rangere dimensjoner etter viktighet, der noen av dem, som for eksempel frie og regelmessige valg, er nødvendig (men ikke tilstrekkelige), og andre dimensjoner som er mindre essensielle, men som likevel til sammen utgjør et demokrati (Collier & Mahon 1993, 848; Gerring 2012, 137). En slik definisjon vil da være vanskeligere å operasjonalisere enn en dikotom definisjon da det er vanskelig å si hva som er innenfor definisjonen og hva som faller utenfor.

Når det da er så mye som må tas hensyn til når man skal komme med en definisjon for å forklare demokratiet i en case, kan det være lurt å se hvilken definisjon landet selv har brukt.

Bosnia and Herzegovina shall be a democratic state, which shall operate under the rule of law under free elections.

Anneks 4, artikkel 1 (9)

I konstitusjonen til Bosnia Hercegovina, som ble utformet i Daytonavtalen, defineres demokratiet på en minimalistisk måte (1995, 17). Det er to dimensjoner til definisjonen: at regimet skal være en rettsstat (rule of law) og at det skal holdes frie valg. Disse indikatorene legger dermed til rette for at det skal være åpent for flere politiske partier som ønsker å stille til valg. Hvilke indikatorer som hører til dimensjonen rettsstat derimot er

vanskeligere å identifisere fra denne definisjonen. Det blir spesifisert i Daytonavtalen at krigsforbrytere skal stilles til ansvar for deres handlinger under fredsprosessen, men det er lite som spesifiseres om hvordan sivile, politiske, og individuelle rettigheter skal utformes og opprettholdes, utenom det som blir lagt til grunne i Daytonavtalen (Møller & Skaaning 2009, 136-138, The Dayton peace accords 1995).

Når man skal operasjonalisere et abstrakt konsept er det viktig å ta stilling til hvordan man bruker konseptet, om man skal bruke en bred og mer abstrakt definisjon som kan romme mye, eller en snevrere definisjon som er mer spesifikk og ekskluderende, avhengig av hvilke og hvor mange observasjoner og caser man ønsker å undersøke (Goertz 2006, 71; Sartori 1970, 1041, 1044). Basert på alt dette kommer definisjonen for demokrati brukt i oppgaven til å både

være den definisjonen artikulert i Daytonavtalen, som er en minimalistisk og dikotom definisjon.

Når man skal diskutere hvordan demokratiet er nå i dag, spesielt på bakgrunn av den direkte og indirekte påvirkningen av aktører utenifra, kan det bli vanskelig med en minimalistisk definisjon av demokrati. Det har vært rettsprosesser og det har vært regelmessige og frie valg siden fredsavtalen trådte i kraft. Hva nå? Er dette godt nok? Har denne definisjonen av demokrati gjort at de stridende partene har kommet forbi sine forskjeller? Disse utfordringene ønsker jeg å løse ved å anvende konseptene om 'good governance' og demokratisk konsolidering, som vil utdypes senere i del 2.2.

2.2. Hvordan kan et demokrati bli til?

Før jeg setter i gnam med en diskusjon om demokratiseringsteorier, er det viktig å påpeke at til forskjell fra mange andre postkommunistiske land som gjennomgikk regimeendring i samme tidsepoke, ble demokratiet i Bosnia Hercegovina påtvunget av utenforstående aktører. Dette var ikke en demokratiseringsprosess som kom fra landet selv, det var ikke sivilsamfunnet, det eksisterende politiske samfunnet, eller noen andre interne aktører som var drivkraften bak regimeendringen (Møller & Skaaning 2013, 142). Det blir dermed vanskelig å skulle anvende de mest brukte teoretiske rammeverkene for demokratisering for å forklare demokratiseringsprosessen i Bosnia Hercegovina.

Når et ikke-demokratisk regime skal gjennomgå en regimeendring så er det flere faktorer som er viktige. En av de første av demokratiseringsteoriene som ble utviklet, *moderniseringsteori*, har hatt et særdeles strukturelt perspektiv på hva som fører til at et regime kan gjennomgå en demokratiseringsprosess. I ettertid har det blitt utviklet flere forklaringsmodeller for hva som fremmer demokratisering. De mest sentrale teoriene er forklart i *Tabell 2.2*. Moderniseringsteoriens fokus på de strukturelle betingelsene har vært et viktig bidrag til å forstå hva som kan føre til en enklere demokratiseringsprosess, samt hva som kan hjelpe med å gjøre et demokratisk regime overlevelsedyktig (Lipset 1959, 73; Przeworski & Limongi 1997). En utvikling av teorien om strukturelle betingelser er det teoretiske rammeverket om *sosiale strukturers* makt til å endre regimer, kanskje best kjent fra marxistisk tankegang. Denne tilnæringsmåten ser på konfliktene mellom de ulike sosiale klasse innad i

et samfunn, og hvordan denne konflikten kan bli best løst gjennom å demokratisere regimet (Møller & Skaaning 2013, 110-111, 117-118). *Transisjonsteorien* ser på hvordan aktørers handlinger kan føre til regimeendring under perioder med ustabilitet og omveltninger i et ikke-demokratisk regime. I denne teoretiske tilnærmingen kan aktørene til og med greie å gjennomføre endringer til tross for at strukturene i landet ikke legger til rette for en slik endring (Møller & Skaaning 2013, 155).

Det er viktig å se forbi kun de strukturelle betingelsene for demokratisering, og ta med i betraktning faktorer slik som kulturelle forskjeller og endringer, sosioøkonomiske endringer i samfunnet, redistribusjon av politisk makt. Påvirkningen utenfra, enten i form av faktisk påvirkning, eller gjennom situasjonen i nabolandene og regionen ellers kan også påvirke muligheten for demokrati (Grugel 2002: 136; Levitsky & Way 2005, 21).

Tabell 2.2. De mest brukte demokratiseringsteoriene

Moderniseringsteori	Sosiale strukturer
<p>Moderniseringsteori ser på forholdet mellom <u>økonomisk fremgang</u> og demokratisering, og mener at for at det er større sannsynlighet for at en demokratisering vil finne sted hvis et land har en økonomisk vekst (Lipset 1959, 75).</p> <p>Denne teoretiske tilnærmingen er meget <u>strukturell</u>, og teorien sier at økonomisk oppgang vil føre til en større middelklasse, et mer utdannet folk, og en mer urban befolkning med en større tilbøyelighet til demokratiske verdier, vil føre til demokratisering (Lipset 1959, 83).</p>	<p>Dette teoretiske rammeverket har sin basis i at det er de <u>sosiale strukturer i samfunnet</u> som er drivkraften for demokratisering. Det er kampen om den politiske makten mellom de sosiale klassene som vil føre til en regimeendring (Grugel 2002, 81; Rueschemeyer, Stephens & Stephens 1992, 245).</p> <p>Teorien om sosiale strukturer som pådriver for demokrati bygger delvis på moderniseringsteori, da en vekst på både arbeider- og middelklassen er en sentral og nødvendig faktor for en reell maktkamp mellom de sosiale klassene (Møller & Skaaning 2013, 116, 125-126).</p>
Transisjonsteori	Internasjonale faktorer
<p>Der de andre teoriene har et strukturelt syn på demokratisering, har transisjonsteori et mer aktørrettet perspektiv. I et slikt perspektiv kan <u>aktørens bevisste handlinger</u> føre til</p>	<p>Det siste teoretiske perspektivet som blir gjennomgått her er <u>internasjonale faktorer</u>. Disse faktorene er både 'tilfeldige', slik som demokratiseringsbølger, og bevisste, slik som</p>

<p>demokratisering, til tross for de strukturelle betingelsene i landet (Grugel 2002, 87; O'Donnell, Schmitter & Whitehead 1986, 65-66).</p> <p>I dette teoretiske landskapet har det også vært mer fokus på hvordan tidligere regimetype har hatt en påvirkning på demokratiseringen til et demokratisk regime, og hvilke konsekvenser dette kan føre med seg (Geddes 1999; Hadenius & Teorell 2007).</p>	<p>press og insentiver fra andre demokratier eller organisasjoner (Pridham 1997, 10).</p> <p>Internasjonale aktører kan true med både intervensjon og sanksjoner, eller lokke med medlemskap (slik som EU eller NATO) og handelsavtaler med andre demokratier. Denne bruken av lovnader som pisk eller gulrot for å starte demokratisering har blitt brukt i større grad de siste tiårene (Levitsky & Way 2005; 2006).</p>
--	--

2.2.1. Internasjonale aktører

Konteksten rundt Bosnia Hercegovinas påtvungne demokratisering er sentral for denne oppgaven. «The most important point of the sceptics is that none of these things can be grafted onto a country from the outside. Foreign aid only helps democracy to strike root if there is a strong, local foundation upon which to build democracy» (Møller & Skaaning 2013, 149). Ikke bare var de politiske strukturene og institusjonene nedbrutte og svake etter borgerkrigen, men sivilsamfunnet i landet var ødelagt og splittet. Dette, sammen med få tegn til en demokratisk kultur, gjorde det usannsynlig at det ville være tilstrekkelig grobunn for demokrati i landet (Chandler 1999, 22). Daytonavtalen, og den påfølgende demokratiseringen, var orkestret av 'utenforstående', og det var i stor grad på deres premisser demokratiseringen fant sted (Aybet & Bieber 2011, 1914; Majstorović 2007, 627-629; Papić & Sakiović 2006, 395, 418).

Disse utenforstående, internasjonale aktører, vil bli definert som internasjonale organisasjoner og embeter som har vært med på den nasjonale og lokale maktfordelingen over territorielle, politiske, og administrative anliggende (Wilde 2008, 30). Internasjonale aktører, som uavhengige tredjeparter i konflikter, kan ha flere oppgaver. De kan inneha rollen som faktasøkende organ, være mellommenn for de stridende partene, og som meklere (Bercovitch 1985, 738).

Fordi internasjonale aktører tok i stor grad styring over oppbyggingen av demokratiske institusjoner i landet vil den sistnevnte teoretiske tilnærmingen for å forstå demokratisering,

internasjonale faktorer, være best for å forklare hva som var målet for å gjøre Bosnia Hercegovina om til et fungerende demokrati (Chandler 1999, 34-35; Pridham 1997). Det betyr ikke at de andre teoriene ikke er brukbare, i andre caser kan de til og med ha større forklaringsevne enn denne teorien. Det vil være naivt å tenke at kun en teori kan forklare alle ulike tilfeller av demokratisering, at det bare er noen få, visse betingelser som gjelder alle land som gjennomgår en demokratisk regimeendring (Møller & Skaaning 2013, 166). De andre teoretiske tilnæringsmåtene vil bli brukt til en mindre grad for å forklare hva som la til rette for demokratisering, og hva som oppsto som hindre for demokratiseringen. Det vil også diskuteres senere hvordan disse faktorene spilte en rolle for demokratiet etter at det var blitt implementert gjennom Daytonavtalen.

Når man anvender teorier knyttet til internasjonale faktorer er det flere dimensjoner ved teorien som er gjeldende. Det er lett å tenke på store internasjonale aktører slike som EU, NATO, FN, som har stor politisk makt i verdenssamfunnet til å kunne presse suverene stater mot demokrati som den mest åpenbare forklaringen. I tilfellet til Bosnia Hercegovina har jo dette også vært den viktigste faktoren, men det er langt ifra det eneste som menes. Den geografiske plasseringen til et land kan spille en stor rolle i demokratiseringsprosessen til et land, handelsavtaler og -unioner kan være en viktig faktor, lovnader om samarbeid med andre demokratier, så vel som innflytelse av det som skjer i samtiden er alle sentrale faktorer for at demokratisering kan skje i et ikke-demokratisk regime (Levitsky & Way 2005; Møller & Skaaning 2013; Pridham 1997; Whitehead 1996).

For å se på viktigheten av geografisk plassering kan man se på hvordan den geografiske avstanden som skilte Bosnia Hercegovina til etablerte demokratier i Europa, og adskillelsen fra resten av Europa generelt under jernteppet, førte til at demokratiske verdier og prosedyrer ikke hadde noen sterk tradisjon i landet før borgerkrigen (Vuckovic 1997). Landene i Balkan har ikke hatt like stor omgang med de vestlige demokratiene i Europa som de andre østeuropeiske og baltiske statene, noe som har hatt en påvirkning på demokratiseringsprosessene til disse landene (Møller & Skaaning 2013, 162).

Levitsky og Way har utviklet konseptene '*linkage*' og '*leverage*', som jeg kommer til å bruke for å forklare forholdet mellom internasjonale aktører og Bosnia Hercegovina. Maktforholdet mellom vestlige demokratier og internasjonale organisasjoner, og ikke-demokratiske regimer har ofte en ubalanse til fordel for demokratier. Det er i et slikt skjevt forhold at linkage og leverage kan brukes for å fremme demokrati (Møller & Skaaning 2013, 145). Førstnevnte konsept går ut på å skape samarbeid og insentiver for å gjøre det mer fristende

å gjennomgå demokratisering. Dette kan være lovnader om økonomisk støtte, handelsavtaler, forsvarsallianser, og lignende goder. Disse godene kommer da med betingelser om at et ikke-demokrati må gjennomgå en regimeendring. Det er dermed viktig at disse insentivene er gode nok til at denne endringen er verdt det (Levitsky & Way 2005, 22-23). I den klassiske metaforen om gulrot og pisk for å få ikke-demokratier til å demokratiseres er linkage gulroten som fungerer som et positivt insentiv (Džihic & Wieser 2011, 1804; Møller & Skaaning 2013, 145).

Det andre virkemiddelet Levitsky og Way identifiserer er leverage. Leverage blir den metaforiske piskan som har makt til å kunne presse et land til å handle mot sine egne ønsker. Dette kan være gjennom diplomatisk press, militær intervensjon (slik som i Bosnia Hercegovina), sanksjoner og blokader, og andre lignende tiltak. Slike pressmidler kan gjøre kostnadene for å handle mot internasjonale aktører høyere, og dermed skape et større insentiv til å føye seg i frykt for konsekvensene (Levitsky & Way 2005, 21-22). Disse to virkemidlene kan ha et godt samspill, og er begge viktige verktøy for internasjonale aktører. Likevel hevder Levitsky og Way at linkage er et sterkere virkemiddel for å sette i gang en demokratisering enn leverage. Dette er fordi linkage kan skape et større ønske innad i et land om demokratisering på bakgrunn av flere økonomiske muligheter, gjøre det mer risikabelt for et regime å begå maktmisbruk, og har muligheten til å forme og endre maktforholdene innad i landet (2006, 384-385). I Bosnia Hercegovinas tilfelle, i likhet med flere andre post-kommunistiske land i Europa, har medlemskap i EU vært en viktig gulrot for å sette i gang en demokratiseringsprosess (Aybet & Bieber 2011; Džihic & Wieser 2011).

Internasjonale aktørers makt over ikke-demokratiske land er ikke nødvendigvis helt problemfritt. For de interne aktørene kan det å skulle vende seg til nye politiske institusjoner og tradisjoner de selv ikke har utformet være vanskelig. Dette kan føre til et skjevfordelt maktforhold også etter at demokratiseringen har funnet sted (Grugel 2002, 136; Majstorović 2007). Hvordan denne innflytelsen utenfra har formet de demokratiske institusjonen i Bosnia Hercegovina, og hvilken effekt det har hatt på demokratiet vil bli gått grundig gjennom i analysedelen av oppgaven.

2.2.2. Konsensusdemokrati

En måte å kunne beholde en definisjons integritet på, uten å ta vekk dens basisnivå og selve essensen av definisjonen, er å legge til en nominell underkategori til konseptet (Collier & Levitsky 1997). I tilfellet med demokrati kan man da snakke om en spesifikk form for demokrati

som skiller seg ut fra andre former for demokratier på visse punkter, men der alle fremdeles har samme kjerne (Collier & Mahon 1993, 849). En slik demokratitype som har spilt en sentral rolle i demokratiseringen av Bosnia Hercegovina er Lijpharts demokratimodeller, da spesifikt konsensusdemokrati.

Lijphart kom med sin teori kjente om *majoritetsdemokrati* og *konsosiert demokrati* (som han utviklet basert på tidligere teorier om dette emnet), som går ut på organiseringen av demokrati og hva som passer best til et gitt samfunn (1999). Hans teori om konsosiert demokrati (også kalt *konsensusdemokrati*, som vil bli brukt om hverandre med konsosiert demokrati) var i høy grad viktig for utviklingen av Daytonavtalen, og den aktive demokratiseringsprosessen denne avtalen la til grunne for i Bosnia Hercegovina.

Forskjellen mellom majoritetsdemokrati og konsensusdemokrati handler i bunn og grunn om hvem det er som styrer. I majoritetsdemokrati er det majoriteten, de som har fått flest av stemmene som får

styre over minoriteten. I konsensusdemokrati er det flere mindre grupper, som i seg selv ikke har majoritet, som går sammen må samarbeide for å styre de som de representerer (Lijphart 2012, 6). Ideen bak konsensusdemokrati, enkelt forklart, er at flere blir representert av makthaverne når hver gruppe (i form av politisk partier) får tilsvarende makt som folket har gitt dem gjennom demokratiske valg (Lijphart 2012, 31-32; Mair 2011, 90).

Tabell 2.3. Lijpharts kriterier for konsensusdemokrati

Kjennetegn på konsensusdemokrati:

1. Maktdeling av utøvende makt med brede koalisjoner
2. Jevn balanse mellom utøvende og lovgivende makt
3. Flerpartisystem
4. Proporsjonal representasjon
5. Interessegruppekorporatisme
6. Føderal og desentralisert stat
7. Sterkt tokammersystem
8. Rigid konstitusjon
9. Prøvingsrett for dømmende makt
10. Uavhengig sentralbank

(Lijphart 2012)

I samfunn med dype og manifeste skillelinjer, slik som Bosnia Hercegovina, kan dette hjelpe til å stabilisere demokratiet ifølge Lijpharts teori, ved å gi alle gruppene mulighet til å være med på å ta de politiske beslutningene (Lijphart 2012, 32). I et majoritetsdemokrati vil det

da være større sannsynlighet for at minoriteter vil bli ekskludert fra dette. Ved å la alle grupperinger og parter delta i den politiske sfæren vil en demokratiseringsprosess være lettere å gjennomføre og mer stabil mener Linz og Stepan (1996, 33). Viktige prinsipper ved Lijpharts modell for konsosierte demokratier er strukturer for maktdeling, desentralisering, like muligheter for veto, og et system som er åpent for representasjon av flere grupper (Lijphart 2004, 100, 104-105). Dette er bare noen av prinsippene, men de har blitt valgt da de fremhever Lijpharts modells passform til casen. De ti prinsippene for konsensusdemokrati presenteres i Tabell 2.3.

Daytonavtalens fokus på lik fordeling av politisk og administrativ makt i det da nye Bosnia Hercegovina bærer tydelig merke av dette teoretiske rammeverket (1995). Ved å tilrettelegge for politisk representasjon på samme grunnlag for alle de etniske gruppene var målet til Daytonavtalen å gjøre demokratiseringsprosessen mer effektiv, og mest av alt stabilt. Avtalen ville hindre fremtidige opprør ved å ta vekk potensielle politiske hindre og dermed sementere demokratiet. « [...] if successful democratic consolidation is the goal, then would-be democracy crafters in charge if the state apparatus must take into careful consideration the particular mix of nations, cultures, and awakened political identities present in the territory» (Linz & Stepan, 1996, 35).

2.2.3. 'Good governance'

Når det nå er avklart hva er demokrati er, hvordan det kan bli til, og hvordan det kan struktureres blir det neste spørsmålet: hva nå? Hva skjer når et demokrati har blitt til, vil det automatisk bli et effektivt og stabilt regime uten store konflikter?

Det neste steget for å evaluere et demokratis prestasjon vil være å bruke konseptet 'good governance'. Konseptet benyttes ofte for å vurdere en stats økonomiske implementering og prestasjon, men det er også egnet for å se på de mer politiske aspektene ved et regime. Som ved alle andre abstrakte konsepter i samfunnsvitenskapen kan dette begrepet romme flere betydninger. En av uenighetene vedrørende begrepet er hvorvidt man skal fokusere på kvalitet eller kapasitet når man måler governance (Rotberg 2014, 512). Derfor kommer governance til å defineres her som *prosesser for både å ta politiske beslutninger, og evnen til å implementere disse* (UNESCAP 2009). Ved å bruke denne relativt åpne definisjonen av governance ønsker jeg å holde muligheten åpen for å kunne både se på kvaliteten av beslutningene, og statens kapasitet for å implementere politikk. Ved å bruke data som ser på begge tilnæringer ønsker

jeg å kunne vurdere kvaliteten av de politiske beslutningene tatt i Bosnia Hercegovina, men også undersøke kapasiteten til staten for beslutningstaking og implementering.

Good governance går forbi den minimalistiske definisjonen av demokrati som kun tar for seg frie og regelmessige valg, og rettstatsslig system.

Good governance has 8 major characteristics. It is participatory, consensus oriented, accountable, transparent, responsive, effective and efficient, equitable and inclusive and follows the rule of law. It assures that corruption is minimized, the views of minorities are taken into account and that the voices of the most vulnerable in society are heard in decision-making. It is also responsive to the present and future needs of society (UNESCAP 2009).

Ved å benytte dette konseptet, med alle sine karakteristikk, blir det mulig å bevare integriteten til den demokratidefinisjonen som blir brukt for å undersøke demokratiseringen av Bosnia Hercegovina uten å begå konseptuell strekking. Videre i analysen av casen og i diskusjonen knyttet til funnene vil begrepene 'good governance' og 'demokratiet i Bosnia' bli brukt om hverandre.

I demokratiseringsteori snakkes det ofte om *konsolidering* av demokrati. Dette er et begrep som vil brukes mye videre, og er dermed fordelaktig å konseptualisere. Helt enkelt forklart innebærer demokratisk konsolidering at et nytt regime gjennomgår en modningsprosess der demokratiske institusjoner og tradisjoner blir inkorporert og institusjonalisert i de politiske strukturene i landet (Linz & Stepan 1996). Med andre ord er det det neste skrittet etter implementeringen av demokratiske institusjoner. Hvilke demokratiske dimensjoner forskere regner som sentrale for konsolidering varierer. Linz og Stepan (1996) fokuserer på politiske valg og rettstat, mens O'Donnell (1996) ser på grunnlov og politiske aktørers handlinger. Almond og Verba (1963) sitt fokus på sivilsamfunnet (som blir definert under i del 2.4.5.) sin rolle i politikken kan også være et viktig aspekt ved konsolidering. Jeg kommer til å kombinere alle disse tilnæringsmåtene for å undersøke konsolideringen av demokratiet i Bosnia Hercegovina for å undersøke alle aspektene ved demokratiet i landet.

Grunnen til at det er fordelaktig å se på den demokratiske konsolideringen i tillegg til selve demokratiseringsprosessen er fordi gjennom konsolidering tar man også for seg perioden etter demokratiseringen. En ny stat kan være et demokratisk regime, men konsolideringen av demokratiet kan være svakt, slik som Bosnia Hercegovina. Derfor ønsker jeg å knytte konsolidering av demokrati sammen med good governance for å vurdere demokratiet i casen ut ifra institusjonaliseringen av demokrati i politiske institusjoner og tradisjoner. Jeg ønsker også å se på hvilken effekt dette har hatt på prestasjonen til demokratiet. Dette går noe imot vanlig

praksis i forhold til bruken av begrepet konsolidering, men jeg mener at denne tilnæringsmåten vil kunne hjelpe med å finne de underliggende mekanismene som er med på å påvirke demokratiseringsprosessen og demokratiet i Bosnia Hercegovina. Når det snakkes om effektivt og stabilt demokrati er det good governance og konsolidering av demokratiske institusjoner det refereres til.

2.3. Hypoteser

Hypotesene som vil bli gjennomgått i analysen er formulert på bakgrunn av den teoretiske tilnærmingen benyttet i analysen, samt de faktiske hendelsene som har skjedd i caselandet. De fire hypotesene som skal undersøkes og testet i analysen vil alle bli presentert her. De tar alle for seg ulike faktorer ved internasjonale aktørers påvirkning på demokratiseringsprosessen og demokratiet i Bosnia Hercegovina. I H_1 , H_2 , og H_3 er denne påvirkningen direkte mellom de internasjonale aktørene og demokratiet, mens i H_4 er denne påvirkningen indirekte gjennom de politiske strukturene i demokratiet bestemt gjennom Daytonavtalen.

2.3.1. Hypotese 1: Internasjonale aktører og demokratisering

H_1 : Internasjonale aktører sin deltakelse i demokratiseringsprosessen til Bosnia Hercegovina førte til en suksessfull demokratisering.

H_0 : Internasjonale aktører sin deltakelse i demokratiseringsprosessen til Bosnia Hercegovina førte ikke til en suksessfull demokratiseringsprosess.

Den første hypotesen, H_1 , ønsker å undersøke forholdet mellom internasjonale aktører og demokratiseringsprosessen i caselandet. H_1 tar utgangspunkt i at det er et positivt forhold mellom internasjonale aktører og demokratiseringsprosessen i Bosnia Hercegovina. Nullhypotesen tar utgangspunkt i at det ikke finnes en effekt. Denne hypotesen bygger på teorien om at internasjonale aktører er egnede til å fremme demokrati i ikke-demokratiske regimer.

2.3.2. Hypotese 2: Internasjonale aktører og demokratiet

H₂: Internasjonale aktørers tilstedeværelse i Bosnia Hercegovina har ført til et stabilt og selvstyrende demokrati.

H₀: Internasjonale aktørers tilstedeværelse i Bosnia Hercegovina har ikke ført til et stabilt og effektivt demokrati.

Den andre hypotesen, H₂, ønsker å undersøke forholdet mellom internasjonale aktører og demokratiet i Bosnia Hercegovina. H₂ tar utgangspunkt i at det eksisterer et positivt forhold mellom internasjonale aktører og et godt demokrati. Nullhypotesen tar utgangspunkt i ingen effekt. Denne hypotesen bygger på teorien om at internasjonale aktører vil være effektive for konsolidering av demokrati i et land som nylig har gått gjennom en demokratisk regimeendring.

2.3.3. Hypotese 3: EU-medlemskap og demokrati

H₃: EUs lovnad om medlemskap hvis Bosnia Hercegovina gjennomgår demokratiske betingelser for å bli et konsolidert demokrati, og trusler om økonomiske sanksjoner hvis landet ikke oppfyller EUs krav, har ført til en effektiv konsolidering av demokratiet.

H₀: EUs lovnad om medlemskap hvis Bosnia Hercegovina gjennomgår demokratiske betingelser for å bli et konsolidert demokrati, og trusler om økonomiske sanksjoner hvis landet ikke oppfyller EUs krav, har ikke ført til en effektiv konsolidering av demokratiet.

Den tredje hypotesen, H₃, ønsker å undersøke effekten av lovnaden om medlemskap av en internasjonal organisasjon, i dette tilfellet EU, for konsolideringen av demokrati i Bosnia Hercegovina. Hypotesen ønsker også å undersøke effekten av trussel om sanksjoner fra EU som insentiv for bedre demokratisk konsolidering. H₃ tar dermed utgangspunkt i at det finnes en positiv effekt på demokratiet av både positivt og negativt press fra internasjonale aktører. Nullhypotesen tar utgangspunkt i at det er ingen effekt.

2.3.4. Hypotese 4: Konsensusdemokrati og good governance

H₄: Valget om å følge prinsippene til et konsosiert demokrati har ført til færre konflikter mellom de etniske gruppene i landet, og ført til bedre politisk samarbeid.

H₀: Valget om å følge prinsippene til et konsosiert demokrati har ikke ført til færre konflikter mellom de etniske gruppene i landet, og har ikke ført til et bedre politisk samarbeid.

Den siste hypotesen, H₄, ønsker å undersøke forholdet mellom strukturene til demokratiet og demokratiets prestering. H₄ tar utgangspunkt i at det konsosierte demokratiet i Bosnia Hercegovina har ført til et bedre demokrati med samarbeid på tvers av de etniske skillelinjene til landet. Nullhypotesen tar utgangspunkt i at det ikke er en effekt tilstede.

2.4. Begrepsavklaringer

2.4.1. Skillelinjer

Hva er det som skiller oss fra hverandre? Hvordan blir en gruppe til, og hvorfor ser vi på andre som forskjellige fra oss selv? Hvordan man identifiserer seg selv og andre kan ha større betydning enn man er klar over. Ved å sette opp grenser mellom seg selv og sine, og alle andre, skaper man barrierer som kan få store konsekvenser i samfunnet.

I samfunnsvitenskapen snakker man om skillelinjer som det som deler et samfunn inn i flere grupper. Skillelinjer er forenklet sagt det som gjør et samfunn mer mangfoldig (Vuckovic 1997, 30). Disse skillelinjene kan være dype og kraftfulle, slik som de etniske skillelinjene i Bosnia Hercegovina, eller mindre og svakere. Disse skillelinjene kan være latente, som vil si at de kan være noe gjeldende i samfunnet, men ikke de har ikke blitt gjort politiske. Hvis de er manifeste kan de da være en del av den politiske agendaen, og har en sentral plass i samfunnet (Linz & Stepan 1996, 130-133). Selv om noen skillelinjer er manifeste betyr det ikke at de dermed må skape konflikter i samfunnet de eksisterer i. De kan være polariserte i politikken, men staten kan likevel være stabilt. Et av de mest klassiske tilfellene av et slikt samfunn er Sveits, et stabilt demokrati, som har sterke språklige og religiøse skillelinjer som spiller en sentral rolle i det politiske landskapet (Lijphart 2012). «Conflicts and controversies can arise out a great variety of relationships in the social structure, but only a few of these tend to polarize the politics of any given system» (Lipset & Rokkan 1967, 6). Hvilke skillelinjer som kan skape konflikter er dermed ikke gitt, men er avhengig av kontekst (Bormann, Cederman & Vogt 2017).

2.4.2. Hva er egentlig etnisitet?

For å forstå hva som lå bak konfliktene som endte med borgerkrig i Bosnia Hercegovina er det viktig å analysere de dypeste skillelinjene som er tilstede i landet. De stridende partene i konflikten benyttet etnisk identitet for å definere seg selv og de andre gruppene. Akkurat denne distinksjonen mellom 'oss' og 'dem' er et av hovedtrekkene for etnisitet (Bormann, Cederman & Vogt 2017, 744-754; Gorski & Türkmen-Derivoğlu 2013, 203; Vuckovic 1997, 13, 29-30; Winant 2015), og er en viktig faktor i konfliktene mellom de ulike gruppene i Bosnia Hercegovina. Etnisitet er en kollektiv identitet som definerer en gruppe. Det er mange karakteristikk som kan være del av denne identiteten, og det er ofte faktorer som språk, religion, delte tradisjoner og skikker som er med på å danne en gruppeidentitet. En felles historie er også en viktig faktor for fellesskapet (Vuckovic 1997, 29; Weber, Hiers & Flesken 2016, 2-3), og skaper et bilde av et felles opphav. Det er en denne definisjon av etnisitet som vil bli brukt videre for å forklare situasjonen i Bosnia Hercegovina. Det betyr ikke at det ikke finnes andre definisjoner som vektlegger andre variabler og karakteristikk, men det er førstnevnte definisjon som passer til casen og vil dermed benyttes videre.

Bosnias etniske grupper:

- Bosnjaker (muslimer) 50,1 %
- Serbere (ortodokse) 30,8 %
- Kroater (katolske) 15,4 %
- Andre 3,6 %

Kilde: Sawe, WorldAtlas 2018

Religion kan spille en sentral rolle i etnisk identitet, og i konflikter knyttet til etnisitet. Det er viktig å påpeke at denne sammenhengen mellom religion og etnisitet ikke er gitt i alle tilfeller (Bormann, Cederman & Vogt 2017, 764). Til tross for dette er etnisitet og religion hver sin side av samme mynt i Bosnia Hercegovina, og derfor vil diskusjonen om etnisitet i denne oppgavens case omfatte religion som en viktig karakteristikk av etnisk identitet.

For casen Bosnia Hercegovina er religion og etnisitet så sterkt knyttet sammen at jeg kommer til å bruke begrepene etniske og etnoreligiøse identiteter om hverandre videre i oppgaven.

I faglitteraturen snakker man gjerne om religiøse skillelinjer som en konflikt mellom stat og kirke (Flora, Kuhnle & Urwin 1999, 37), ikke som konflikt mellom ulike religioner eller religiøse retninger. Denne distinksjonen er basert på Rokkan og Lipset (1967) sin teori om skillelinjer, og hvordan denne fremveksten av religiøse skillelinjer var et resultat av en mer sekulær stat. Man har også prøvd å forklare aktualiteten til religion på dagens politiske agenda

som en slags motreaksjon til denne sekulariseringen av staten (Gorski & Türkmen-Derivoğlu 2013, 195). Den kommunistiske ideologien som styrte Jugoslavia gjennom mesteparten av den 20. århundret var sterkt sekulær, men de religionsbaserte etniske identitetene ble ikke knust på samme måte som i andre kommunistiske land på samme tid (Vuckovic 1997, 7, 114). Disse etniske skillelinjene lå latente gjennom denne tidsperioden, og fikk en ny relevans igjen etter kommunismens fall.

Etnisitet ble også en viktig i tidsrommet etter da man plutselig befant seg i et nytt og udefinert territorium og ingen av de gamle grensene lenger eksisterte. Dermed ble etnisk tilhørighet viktig for å danne stater for gamle og nye nasjoner (Vuckovic 1997, 7, 28). “Until fairly recently, religious nationalism seemed a contradiction in terms. [...] This changed in the early 1990s, owing to the worldwide revival of religious movements and the collapse of communism in Eastern Europe and Russia” (Gorski & Türkmen-Derivoğlu 2013, 194).

2.4.3. Stat og nasjon

Nasjonalstaten blir ofte sett på som det ultimate målet for et demokratisk regime. Dette konseptet kombinerer målet om å ha et avgrenset område tilhørende en relativt homogen gruppe (Flora, Kuhnle & Urwin 1999, 172). På grunn av den frekvente bruken av dette begrepet kan det være vanskelig å skille mellom konseptene ‘stat’ og ‘nasjon’. Den mest brukte definisjonen av *stat* er et gitt territorium med klare grenser der et administrativt styre har makt- og skattemonopol over territoriet (Linz & Stepan 1996, 17-18). Det er denne definisjonen som vil bli brukt videre i oppgaven. *Nasjon* derimot kan man knytte til konseptet om etnisitet. Disse to er ikke gjensidig utelukkende, det kan gjerne være flere etniske grupper innad i en nasjon, men nasjon handler også om en bevisst gruppetilhørighet (Flora, Kuhnle & Urwin 1999, 218; Linz & Stepan 1996, 21). En nasjon trenger ikke nødvendigvis å være innen ett gitt område, men kan være fordelt over flere land slik som samene er i Norge, Sverige, Finland, og Russland, eller spredt over et større område slik som First Nations, urbefolkningen, i Canada (Government of Canada 2018; Sametinget 2018).

Ideen om tilknyttingen mellom en nasjon og en stat er sterkt vestlig (Smith 1983), mens andre steder, inkludert i Balkan, har man oftere knyttet nasjon sammen med etnisitet. Da Jugoslavia opphørte ble denne ideen om nasjon og stat i forening aktuell i regionen. Som Linz og Stepan skriver:

A nation and nationalist leaders in its name do not have resources like coercive powers or taxes to demand obedience; only a state can provide those resources [...]. It has no autonomy, no agents, no rules, but the only resources derived from the psychological identification of the people who constitute it (1996, 22).

Dette målet om å ha en legitim måte å knytte en statlig autoritet til en (etnisk) nasjon var med på å skape konfliktene på tidlig 90-tallet, og ble dermed også en viktig faktor i demokratiseringen av landet i fredstiden (Vuckovic 1997, 52).

2.4.4. *Stateness*

Konseptet 'stateness' ble utviklet av Linz og Stepan (1996) som en forklaring på hva som kan påvirke konsolideringen av demokrati. Stateness er symbiosen av stat, nasjon, og demokrati. Uten en fungerende og etablert stat er det vanskelig for demokratiet å slå dype røtter i det politiske systemet (16-17). I Bosnia Hercegovina var det lite etablerte demokratiske tradisjoner, ingen enighet om en felles nasjon, og en relativt ny stat som hadde på mange måter blitt ødelagt under borgerkrigen. Forholdet mellom internasjonale aktører og stateness kan vise seg problematisk i den grad at staten kan miste noe av sin suverenitet når statsbyggingen skjer i regi av internasjonale aktører (Chandler 2006, 29-30), noe som har vært tydelig i Bosnia Hercegovina. Effekten dette kan ha på demokratiet må ikke undervurderes. Linz og Stepan skriver «Our contention, however, is that there can be no complex modern democracy without voting, no voting without citizenship, and no official membership in the community of citizens without a state to certify membership» (28). Uten tydelige og autonome grenser, uten en eller annen form for enhetsfølelse innad i disse grensene, og uten mulighet for deltakelse vil det ikke være mulig for et demokrati å prestere sitt ytterste (Chandler 2006, 33; Linz & Stepan, 28-29).

2.4.5. *Sivilsamfunn*

I diskusjonen senere om demokratiet i Bosnia Hercegovina vil begrepet sivilsamfunn bli brukt. Sivilsamfunn er et konsept som omhandler samfunnets deltakelse i den offentlige debatten, og deres legitimering, men også kontroll over og ansvarliggjøring av, de politiske strukturene gjennom denne deltakelsen (Almond & Verba 1963, 8, 14-15). Et sivilsamfunn blir med andre ord et demokratisk samfunn. I sivilsamfunnet har man muligheten til å organisere seg, mobilisere seg, og deliberere om politikken og offentlige interesser. Med andre ord kan man utøve sine sivile rettigheter gjennom sivilsamfunnet. Sivilsamfunnet skal være uavhengig av

den politiske makten, men skal selv kunne påvirke den politiske sfæren (Linz & Stepan 1996, 7-9).

Sivilsamfunnets makt over demokratiet, spesielt demokratiets prestering, har blitt forsket på helt siden Almond og Verba kom med begrepet. Robert Putnam gjennom sin studie av sivilsamfunnet i Italia (1993) viser at det sterke og aktive sivilsamfunnet har hatt en positiv effekt på demokratiet og de politiske institusjonene i den nordlige regionen i landet, mens i den sørlige delen der sivilsamfunnet har hatt svakere fotfeste har dette hatt en negativ effekt (1993, 98). Den mulige effekten til et sterkt eller svakt sivilsamfunn vil bli diskutert senere i oppgaven.

2.5. Avsluttende ord

Som det kommer frem gjennom dette kapittelet så er det flere aspekter som skal tas hensyn til og overveies når man skal definere vanskelige og abstrakte konsepter. Som tidligere nevnt er forfatteren klar over at valgene av teori og definisjon vil ha en påvirkning på resultatet, men valgene som har blitt tatt vedrørende valg av definisjoner og teorier har blitt gjort i tro om at disse er best egnet for å svare på problemstillingen. Det er bedre å være bevisst over mulige partiskheter og svakheter når man skal presentere resultatene av analysen, enn å benytte seg av et teoretisk rammeverk som ikke har noe forklaringskraft over casen eller problemstillingen.

For å kort oppsummere dette kapittelet kommer jeg til å benytte meg av en minimalistisk konseptualisering av demokrati som er basert på definisjonen fra Daytonavtalen. Denne inneholder to demokratiske dimensjoner: frie og regelmessige valg, og rettsstat. Jeg kommer til å vektlegge konsensusdemokrati som en idealmødel for demokratisk struktur, og konseptene 'good governance' og demokratisk konsolidering for å evaluere selve demokratiet.

Jeg kommer også til å vektlegge etniske skillelinjer, stat og stateness, og sivilsamfunnets posisjon i demokratiet i Bosnia Hercegovina, og evaluere dette opp mot demokratiets prestasjon.

De fire hypotesene, basert på teorien, er Hypotese 1: Internasjonale aktører og demokratisering; Hypotese 2: Internasjonale aktører og demokratiet; Hypotese 3: EU-medlemskap og demokrati; Hypotese 4: Konsensusdemokrati og good governance

Kapittel 3

3.0. Metode og data

For å kunne gi svar på hvordan demokratiet i Bosnia Hercegovina ble til, hvorfor det har tatt den formen den har, hvorfor man kan finne visse strukturer i samfunnet, og hva som har ført til disse resultatene må man være påpasselig med å velge riktig vitenskapelig framgangsmåte. I denne analysen har jeg valgt å benytte meg av kvalitativ forskningsmetode i form av casestudie. Dette er fordi det er en mer hensiktsmessig metode for formålet til analysen; nemlig å forklare hvordan krefter utenfra Bosnia Hercegovina har påvirket de politiske strukturene i demokratiet til landet. Prosessporing kommer til å bli brukt som metodologisk framgangsmåte for å kunne analysere prosessene, hendelsene, og avgjørelsene som har ført til resultatet vi ser i dag; demokratiet i Bosnia Hercegovina (George & Bennett 2005, 6, 206; Mahoney 2015, 200). Som alle andre forskningsmetoder har kvalitativ metode sine styrker og svakheter. Ved å ta stilling til disse må man veie dem opp mot hverandre og avgjøre hva som er mest fordelaktig i forhold til problemstillingen: Hvordan har internasjonale aktører påvirket demokratiseringsprosessen og dagens demokrati i Bosnia Hercegovina gjennom sin deltakelse i denne prosessen?

Dette kapittelet blir delt inn i tre deler. Den første delen, 3.1. utdyper hva casestudie er og hvorfor denne forskningsmetoden har blitt valgt; den andre delen 3.2. går gjennom hva prosessporing er og hvordan dette skal anvendes i analysen; den tredje delen 3.3. tar for seg datainnsamlingen, og bedømmelse av dataen benyttet. I den siste delen 3.4. kommer det noen avsluttende ord for å oppsummere kapittelet og for å reflektere over valgene tatt i kapittelet.

3.1. Hva er en casestudie?

Det denne oppgaven skal svare på er «Hvordan har internasjonale aktører påvirket demokratiseringsprosessen og dagens demokrati i Bosnia Hercegovina gjennom sin deltakelse i denne prosessen?». Ved å ta et dypdykk i denne casen skal det forsøkes å finne underliggende årsaker som kan forklare hva som har ført til at demokratiet i Bosnia Hercegovina er så avhengig av utenforstående, og har hatt en svak konsolidering og er mindre effektivt enn det som var ønsket da Daytonavtalen ble skrevet. Det er nettopp for å kunne se på de underliggende mekanismene at en casestudie er gunstig (George & Bennett 2005, 5-6, 153). Muligheten til å

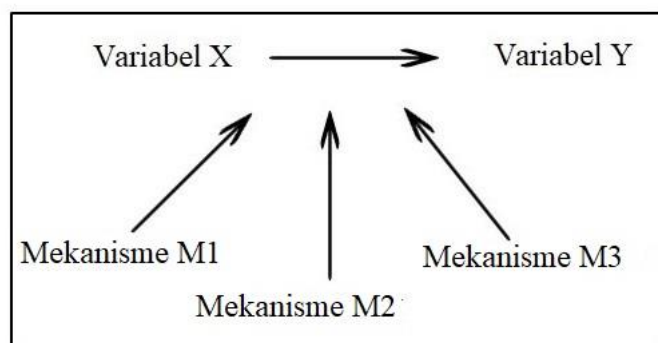
svare på hvorfor- og hvordan-spørsmål er også en styrke ved denne metodologiske tilnærmingen.

En casestudie ser kun på en eller noen få caser, og i denne analysen er det kun en case som skal undersøkes. Styrken til denne metoden er at man kan få et mer presist bilde av et fenomen i et kontrollert og begrenset tilfelle (Gerring 2012, 411). George og Bennett anser fire hovedfordeler ved casestudier:

- 1) [man kan] ha større konseptuell validitet og dermed mindre sjanse for konseptuell strekking,
- 2) ved å ha denne kontrollen kan man med større sikkerhet komme med nye, eller teste eksisterende, hypoteser,
- 3) finne og undersøke kausale mekanismer som ellers kunne bli oversett og som kan være vanskelig å operasjonalisere,
- 4) og muligheten til å undersøke og ta stilling til komplekse kausale relasjoner (George & Bennett 2005, 19-22).

Variabler som spesifikke hendelser og avgjørelser er vanskelig å kunne måle med en kvantitativ metode, og innflytelse er vanskelig å skulle operasjonalisere til noe konkret og målbart. Ved å bruke flere enheter, slik som i en kvantitativ studie, kan man risikere å begå konseptuell strekking når man skal undersøke noe relativt uhåndterbart (George & Bennett 2005, 19, 21). Det er også mulig å miste effekten av underliggende mekanismer i en kvantitativ studie, som Figur 3.1. viser, da disse kan være vanskelig å finne eller måle.

Figur 3.1. Underliggende mekanismer

Fordi målet til oppgaven er å kunne beskrive og forklare de underliggende kausale mekanismene som har ført til et gitt resultat er en kvalitativ casestudie den beste fremgangsmåten (Gerring 2012, 37 George & Bennett 2005, 19). Det er også forfatterens håp at funnene i denne oppgaven kan hjelpe til med å komme med ny innsikt i internasjonale aktørers rolle i demokratibygging for ikke bare forskere i fremtiden, men også for aktørene selv.

3.1.1. Hvordan gå frem i en casestudie

Til å begynne med er det lurt å legge til grunne hovedtrekkene til casestudie, og hvordan en casestudie skal gjennomføres. Det første som må gjøres er å finne en case som er et eksempel av et gitt fenomen eller hendelse man ønsker å undersøke. Bosnia Hercegovina er en case av et post-konfliktland som har gjennomgått en demokratiseringsprosess de to siste tiårene, og er derfor egnet til å kunne komme med større slutninger og hypoteser om demokratisering i post-konflikt land. Det er også en case av internasjonal innflytelse på demokratisering, og kan dermed brukes til å komme med hypoteser om internasjonale aktørers rolle i freds- og demokratiseringsprosesser i fremtiden. Det er viktig å anerkjenne at dette presenterer problemet med 'selection bias', men i en casestudie ønsker man ofte å velge case basert på visse utfall fordi formålet ved forskningsprosjektet er å kunne forklare dette utfallet. I slike tilfeller er det mer hensiktsmessig å være selektiv i valg av case enn å velge et representativt utvalg (George & Bennett 2005, 23; Stern & Druckmann 2000, 49). Likevel er det lurt å merke seg i at med en N på bare en enhet kan det være vanskeligere å uttale seg nøyaktig om styrken på kausale forhold, og for å kunne generalisere for en større N (George & Bennett 2005, 25-34).

Etter man har valgt case er det neste steget å fordype seg i casen en har valgt. Det er i dette stadiet man finner variablene og effektene man ønsker å undersøke. Deretter samler man inn dataen for analyse (George & Bennett 2005, 89).

3.1.2. Kausalitet

Også i metodologi er det flere konsepter som må forklares og defineres. Når det snakkes om *kausalitet* menes det en bevist årsakssammenheng mellom minst en uavhengig variabel og en avhengig variabel. X må med andre ord ha en særegen effekt på Y (Gerring 2012, 181, 198; King, Keohane & Verba 1994, 85). I tilfeller der denne effekten mellom variablene er vanskelig å måle, slik som internasjonale aktørers innflytelse, er det gunstig å bruke casestudie som metodologisk fremgangsmåte (Goldthorpe 2001, 8-9).

En utfordring man kan møte på er å skille mellom en kausal sammenheng mellom variabler, og en korrelasjon mellom variabler. Som beskrevet ovenfor går effekten kun en vei, fra en uavhengig variabel til en avhengig. Det er nettopp denne avhengigheten som gjør at man kan snakke om årsakssammenhenger. Hvis forholdet mellom variablene er en korrelasjon er det vanskelig å kunne si hvilken vei effekten går, selv når effekten i seg selv kan bevises (Gerring

2012, 153; Rosato 2003). På grunn av dette er det viktig å være forsiktig med å komme med utsagn og slutninger om kausale forhold. Likevel, dette er grunnen til at casestudie er fordelaktig for denne oppgaven. Ved å ha større kontroll når man går grundig inn i en case kan man med større sikkerhet komme med hypoteser om kausale forhold (George & Bennett 2005, 141).

3.1.3. Mekanismer

I sammenheng med kausalitet bruker man ofte begrepet *mekanismer*. Faletti og Lynch skriver at

[...] causal effects depend on the interaction of specific mechanisms with aspects of the context within which these mechanisms operate. Hence, unit homogeneity in mechanistic explanations requires that mechanisms, and not just variables, be portable and comparable across contexts (2006, 1144-1145).

Sagt med andre ord, mekanismer er de underliggende indikatorene som er med på å skape en effekt mellom X og Y. Denne innflytelsen mekanismer har på effekten på den avhengige variabelen kan være både direkte og som en kjedereaksjon (Gerring 2012, 216). Mekanismer er ofte vanskelige å observere, og enda vanskeligere å måle, men gjennom hypoteser kan man søke etter dem (Bennett & Checkel 2015, 12). George og Bennett skriver at mekanismer kan være nødvendige for et utfall, men er i seg selv ikke tilstrekkelige for å få det til å skje (2005, 145). Det er på grunn av dette det er viktig å se på mekanismene som er å finne i Bosnia Hercegovina, som har vært nødvendige men ikke tilstrekkelige for å lede til et lite effektivt demokrati med lite autoritet over seg selv. Det er i samspill med makten til internasjonale aktører vi ser at disse underliggende mekanismene får spillerom.

I forbindelse med oppgavens mål om å finne sammenheng mellom internasjonale aktørers påvirkning (uavhengig variabel) på demokratiet og demokratiseringsprosessen i Bosnia Hercegovina (avhengig variabel) vil alle prosessene, historiske hendelser, og beslutninger tatt, være mekanismene som er med på å skape den effekten som har funnet sted. Mekanismer kan også være mer spesifikke for casen, og er derfor viktige å observere i samarbeid med variabler hentet fra teori (George & Bennett 2005, 137-138, 145). Det er for å finne og forklare disse kausale mekanismene at prosesssporing vil bli benyttet i analysen. Dette vil bli gått nærmere inn på litt senere i kapittelet.

3.1.4. Validitet og reliabilitet

Enhver forsker ønsker å ha både høy *validitet* og *reliabilitet* i sitt arbeid. Når det snakkes om validitet handler det om at det som skal undersøkes faktisk blir undersøkt ved å bruke riktig definisjon, med riktige dimensjoner og attributter, og kan komme med gyldige slutninger når man analyserer en case. Med andre ord så ønsker man høy validitet for å unngå målefeil (Gerring 2012, 159; Stern & Druckmann 2000, 62). Man ønsker å fange det som er i den virkelige verden med validitet, slik at man kan komme med slutninger og hypoteser for å generalisere om en større populasjon. På denne måten ønsker man intern validitet, at det man undersøker i en case er passende for denne casen, og ekstern validitet som kan brukes for omverdenen (Gerring 2012, 84).

Reliabilitet på den andre siden handler om presisjon og pålitelighet av det man ønsker å undersøke. Spørsmålet forskeren må spørre seg selv er om han eller hun måler det som skal måles (Gerring 2012, 159). At målene som brukes er klare og presise er også nødvendig for at andre skal kunne gjenskape undersøkelsen i ettertid (George & Bennet 2005, 106). Forholdet mellom validitet og reliabilitet kan være utfordrende, da koding av variabler for å standardisere eller gjøre dem mer enhetlige kan gå på bekostning av deres validitet (Stern & Druckmann 2000, 62). Dette mener jeg at kan unngås til en viss grad gjennom en casestudie. Ved å se på variabler som har høy intern validitet og som er konkrete og presise, men som likevel kan være mer nyanserte enn standardiserte variabler, kan man beholde begge aspekter ved slutningene man kommer med. Det betyr likevel ikke at denne fremgangsmåten er problemfritt. Det største problemet i denne oppgaven, som tidligere diskutert, vil være dens evne til å generalisere for den større populasjonen av post-konflikt land.

3.2. Prosessporing

Det å skulle se på underliggende kausale mekanismer som kan ha en effekt på forholdet mellom X og Y kan være utfordrende. På grunn av dette kommer prosessporing til å bli brukt for å finne disse mekanismene, i form av historiske hendelser, avgjørelser, og vedtak (Mahoney 2015, 202).

For å definere prosessporing på en enkel og konsis måte, menes det med prosessporing i denne oppgaven en metodologisk tilnærming som undersøker og tester hypoteser for å se

hvilke kausale prosesser som fører til ett gitt utfall (Bennett & Checkel 2015, 7; Rohlfing 2012, 36). I dette tilfellet er det gitte utfallet demokratiet i Bosnia Hercegovina. Ved å bruke prosessporing kan man se på mekanismene mellom den uavhengige variabelen og den avhengige variabelen, hvordan disse fungerer med hverandre og variablene (George & Bennett 2005, 206). Det er på grunn av prosessporings egenskap til å kunne ta dypdykk i mekanismer at det er et godt kvalifisert metodologisk verktøy for å kunne komme med kausale slutninger (Collier 2011, 824; Mahoney 2015, 202, 205). For å gjennomføre god prosessporing må man ha grundig kjennskap til casen man skal arbeide med. Forskeren må kjenne til historien til casen og kunne knytte ulike historiske hendelser til teori og hypoteser. Kjennskap til teorier knyttet til casen er også helt sentralt for prosessporing. Det er, enkelt sagt, denne evnen til å kombinere teori til historiske hendelser og prosesser som utgjør god prosessporing (Mahoney 2015, 202). Gjennomgangen av teori og teoretiske valg i kapittel 2 vil kombineres med empirien som vil bli kort gjennomgått i kapittel 4, og vil analyseres og diskuteres i kapittel 5 og 6.

I prosessporing tester man ulike hypoteser for å finne ut hvilke som kan bekreftes og hvilke som kan avkreftes gjennom fire hypotesetester utviklet av Stephen Van Evra (1997; Collier 2011). I Tabell 3.1. nedenfor vises de fire hypotesetestene Van Evra identifiserer.

Tabell 3.1. Hypotesetester for prosessporing

Tilstrekkelig for å komme med kausale slutninger

		Ja	Nei
<u>Nødvendige for å komme med kausale slutninger</u>	Ja	<u>1. Straw-in-the-wind</u> <i>Bestå:</i> Kan bekrefte hypotesers relevans, men kan ikke avkreftes noe. <i>Feiler:</i> Kan ikke avvise hypoteser, men kan svekke dem litt.	<u>3. Smoking-gun</u> <i>Bestå:</i> Kan bekrefte hypoteser. <i>Feiler:</i> Kan ikke eliminere hypoteser, men det vil svekke dem noe.
	Nei	<u>2. Hoop</u>	<u>4. Doubly decisive</u>

	<i>Bestå:</i> Kan bekrefte hypotesers relevans, men kan ikke avkrefte noe.	<i>Bestå:</i> Kan bekrefte hypoteser, og kan avkrefte hypoteser.
	<i>Feiler:</i> Kan avkrefte hypoteser.	<i>Feiler:</i> Kan avkrefte hypoteser.

Hentet fra Collier 2011, 825.

Den letteste av testene å bestå er ‘Straw-in-the-wind’ som verken kan bekrefte eller avkrefte hypoteser. En ‘hoop-test’ er litt mer krevende, og har også litt større relevans, men kan heller ikke bekrefte. Denne testen kan derimot avkrefte hypoteser. ‘Smoking-gun’ kan bekrefte hypoteser men ikke avkrefte (bare svekke relevansen til hypoteser) og er dermed en god test. Den siste testen, ‘doubly decisive’, kan både bekrefte og avkrefte hypoteser og er den beste testen å bestå. Dette er også den vanskeligste testen å komme gjennom (Collier 2011, 825-827; Mahoney 2015, 207-215). Årsaken til at slike tester blir brukt er for å kunne med større sikkerhet komme med kausale slutninger om årsakssammenhenger basert på teoretiske hypotesene man har (Stern & Druckmann 2000, 74). Derfor vil hypotesene i denne oppgaven bli testet ut ifra dette rammeverket senere i kapittel 5 og 6. Selv om man ønsker å kunne både bekrefte eller avkrefte hypoteser er dette særdeles vanskelig. Jeg kommer derfor til å fokusere på å bruke hoop-test og smoking-gun-test for å teste hypotesene i analysen.

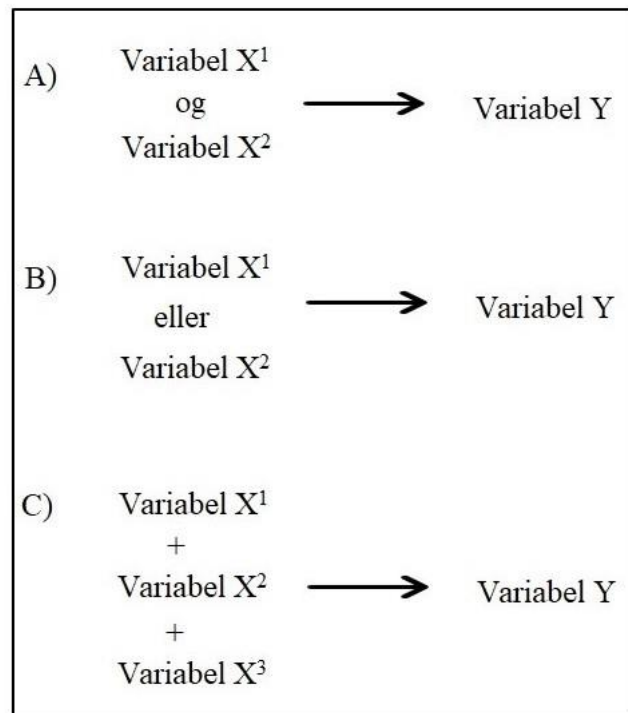
Det kan være gunstig å definere en hypotese i forhold til om den enten ser for seg et *forventet* resultat basert på strategiske og bevisste handlinger, eller om det er et *realisert* resultat basert på tilfeldige hendelser (Rohlfing 2013). I tilfellet til Bosnia Hercegovina er det mest hensiktsmessig å snakke om forventede hypoteser da alle handlinger av aktørene var bevisste. Det at aktørene handler strategisk betyr helt enkelt at de veier de potensielle utfall som kan medfølge handlingene mot hverandre, og velger sine handlinger basert på hvilke valg de tror vil føre til et gitt resultat (Rohlfing 2013, 34). Siden slike hypoteser ser på hendelser som allerede har funnet sted kan de ikke komme med prediksjoner for fremtiden til casen de ser på, men kan være til hjelp til å predikere mulige utfall for fremtidige caser med lignende problemstillinger (Rohlfing 2013, 35). På bakgrunn av denne distinksjonen kommer hypotesene til å se på de forventede handlingene tatt av aktørene involvert i demokratiseringen av Bosnia Hercegovina.

3.2.1. Nødvendige og tilstrekkelige variabler

I prosessoring står konseptet om *nødvendig* og *tilstrekkelige* faktorer sentralt. Som Tabell 3.1. viser er det nødvendig for en hypotese å bestå en smoking-gun test for å kunne øke eller minske sannsynligheten for at være reell, mens hvis en hypotese feiler en hoop-test blir den avkreftet men kan ikke bekreftes. For at en skal kunne ha muligheten til å både kunne bekrefte eller avkrefte en hypotese fullstendig må man nå begge målene om å være både nødvendig og tilstrekkelig (Mahoney 2015, 203). I det teoretiske rammeverket for internasjonale faktorer og dens

Figur 3.2. Nødvendig og tilstrekkelig

påvirkning på demokratisering kan en se at det er ulike variabler som kan påvirke utfallet, altså slik eksempel B viser i Figur 3.2. Disse variablene kan både være tilfeldige og bevisste handlinger fra aktørene selv. Dermed blir det vanskelig å skulle snakke om nødvendige faktorer som må være tilstede for demokratisering. Det er flere faktorer som alle kan være tilstrekkelige for utfallet, men disse er ikke bestemte. Dette gjør også denne teoretiske strategien mer fleksibel.

Gjennom hypotesetester kan man undersøke om mekanismer eller variabler har vært nødvendige for utfallet, slik som eksempel A i Figur 3.2. viser. Kun variabel X¹ og X² alene kan føre til utfall Y. Hvis disse ikke er tilstede vil heller ikke utfallet finne sted. Hvis mekanismer er tilstrekkelige derimot kan de føre til et gitt utfall, men det kan også andre mekanismer også (som eksempel B) (Mahoney 2015, 203). Hvis disse mekanismene både er nødvendige og tilstrekkelige er det kun noen helt spesifikke variabler som kan føre til et utfall (Mahoney, Kimball & Koivu 2009, 123). Et godt eksempel på en teori som har både nødvendige og tilstrekkelige mekanismer for et spesifikt utfall er moderniseringsteorien, forklart i kapittel 2. I moderniseringsteorien kreves det økonomisk vekst som fører til høyere utdanning og en større middelklasse som vil føre til demokratisering. Den økonomiske fremgangen er både nødvendig og tilstrekkelig for demokratisering med andre ord.

Det finnes også et tredje alternativ ifølge James Mahoney; INUS-variabler (2015, 203-204). INUS-variabler er variabler som hverken er nødvendige eller tilstrekkelige i seg selv, men som i *samspill* med hverandre blir tilstrekkelige for et utfall (Mahoney 2015, 203; Mahoney, Kimball & Koivu 2009, 124). Det er kombinasjonen av variabler som skaper en reaksjon, slik som eksempel C illustrerer. Disse variablene er ikke nødvendige for at utfallet vil finne sted. Slike variabler vil da ofte være noe knyttet til kontekst, ikke bare til teori.

3.2.2. Gjennomføring av hypotesetester

Nå som de ulike hypotesetestene har blitt forklart, og nødvendige og tilstrekkelige faktorer har blitt gjennomgått, er det nødvendig å kort forklare hvordan disse testene vil bli gjennomført. Som tidligere nevnt vil hoop-test og smoking-gun-test bli brukt for å teste hypotesene i denne oppgaven.

Når man skal gjennomføre en *hoop-test* må man først se om X og Y finnes, om det er noe som helst slags forhold mellom dem, og at dette forholdet har skjedd i 'riktig' rekkefølge. Med andre ord må man se om X fant sted før Y. Man må også undersøke om det enten empirisk eller teoretisk er mulig for X å ha en effekt på Y. For å bestå en hoop-test må variabelen enten være nødvendig eller INUS-variabler (Collier 2011, 826; Mahoney 2015, 208). Dermed må man se etter rekkefølgen på en prosess mellom X og Y som er teoretisk og empirisk mulig. Man må også se etter beviser som må være tilstede for at man kan bekrefte en hypotese. I casen benyttet i analysen kan man se etter faktiske politiske beslutninger som har påvirket demokratiet i landet. Mekanismer, som tidligere diskutert, kan også være med på å bekrefte en hypotese, så lenge mekanismen(e) er tilstrekkelige for å påvirke X sin effekt på Y (Mahoney 2015, 209). Selv om en hypotese består denne testen betyr det ikke at den er bekreftet, men hvis en hypotese feiler testen kan man med større sikkerhet avkrefte den (Collier 2011, 826).

For å gjennomføre en smoking-gun-test må man se etter mekanismer og faktorer som man forventer å observere ifølge det teoretiske rammeverket. Man må dermed observere visse mekanismer for å kunne bekrefte en hypotese. Hvis disse ikke er tilstede vil det minske sannsynligheten for hypotesens relevans (Mahoney 2015, 212; Collier 2011, 827). En slik test kan bevise tilstrekkelige faktorer, men ikke nødvendige. Som Tabell 3.1. viser kan hypoteser som består en smoking-gun-test ha tilstrekkelig forklaringskraft for kausale forhold mellom X og Y (Mahoney 2015, 210-212).

Hvis man kombinerer disse to testene, og kan bestå begge, vil det tale til fordel for hypotesen som vil bli bekreftet. Hypotesen vil da møte kravene om å kunne bevise et kausalt forhold ved hjelp både nødvendig og tilstrekkelig variabler og mekanismer for at utfallet vil finne sted (Collier 2011, 827). Dette er likevel vanskelig, så det er ikke gitt at det kommer til å være tilfellet med alle hypotesene i analysen.

3.3. Kilder og data

Kildene og dataen som vil bli brukt i denne oppgaven vil være varierte kilder: rapporter, akademiske artikler, vedtak, og traktater. En av de mest sentrale kildene for informasjon om demokratiseringsprosessen og de demokratiske institusjonene i Bosnia Hercegovina vil være selve Daytonavtalen. Denne avtalen la til grunn rollene til de ulike nasjonale og internasjonale aktørene, fordelingen av politisk makt mellom de etniske gruppene, fordelingen av administrativ makt mellom stat og entitet, og i det hele tatt det generelle rammeverket for stas- og nasjonsbyggingsprosessen for landet (1995). Daytonavtalen blir utdypet i kapittel 4. De andre kildene har blitt plukket ut på bakgrunn av deres relevans, troverdighet, og evne til å belyse teoretiske, empiriske, og kritiske sider av demokratiseringen av Bosnia Hercegovina.

Når man skal samle inn informasjon om et abstrakt tema kan det være utfordrende å finne troverdige og riktige kilder. Det er viktig å påpeke at de fleste av kildene som blir brukt er annenhåndskilder, som vil si at det er andre som rapporterer observasjonene jeg benytter i min analyse. Denne informasjonen kommer i form av akademiske artikler og forskningsrapporter, akademiske bøker, som jeg må selv tolke og vurdere. Det at jeg ikke kan lese bosnisk, og dermed ikke kan lese offisielle dokumenter på originalspråket, kan være en svakhet for dataen brukt (Grønmo 2016). Jeg har heller ikke gjennomført kvalitative intervjuer av sentrale aktører både i og utenfor Bosnia Hercegovina, på grunn av liten tid, språkbarrierer, og lite nettverk. Dette kunne ha gitt mye informasjon og data, men dette kan være et alternativ for et fremtidig forskningsprosjekt.

3.3.1. Dokumentanalyse

Dokumentanalyse er en grundig og systematisk gjennomgang av innhold i ulike former av skriftlige kilder (Thagaard 2013, 59; Grønmo 2016). For å ha en effektiv og systematisk gjennomgang av data har jeg kategorisert informasjonen i kildene etter hypotesene som brukes i denne oppgaven. Kildene som er brukt i denne oppgaven har blitt valgt på bakgrunn av deres evne til å belyse ulike sider av problemstillingen.

For å minske sannsynligheten for feil i dataen bruker jeg *datatriangulering*. Dette betyr at man bruker flere typer kilder og metoder for å sikre seg så god informasjon som mulig (Committee on International Conflict Resolution 2000, 17). Ved å bruke stor variasjon av kilder og prosessoring innad i casestudien forsøkes det her å ta hensyn til potensielle svakheter ved dataen og begrensningen til metoden (Grønmo 2016, 176). Det er viktig å påpeke at det har vært en nedgang i interessen vedrørende demokratiet i Bosnia Hercegovina det siste tiåret, og dette har hatt en effekt på informasjonen jeg har hatt tilgang til. Jeg har til gjengjeld gått aktivt inn for å finne de nyligst oppdaterte tilgjengelige rapportene og artiklene som jeg har greid å finne, for å få så nøyaktig informasjon om den nåværende demokratiske situasjonen i Bosnia Hercegovina.

Det at de fleste kildene er annenhåndskilder kan føre til utfordringer knyttet til nøyaktighet og troverdighet til dataen presentert i dem. Dermed er det viktig å vurdere alle kildene man bruker for at man skal bruke den best mulige dataen som er tilgjengelig (Grønmo 2016). For å vurdere kilder er det viktig å ta hensyn til troverdigheten deres, deres relevans for problemstillingen, og dens evne til å belyse temaer som er vanskelig å observere (Grønmo 2016; Thagaard 2013). Ved å bruke kilder fra anerkjente og respekterte tidsskrifter og forfattere kan man med litt større sikkerhet basere seg på informasjonen fra disse kildene. Dette fordi det artikler i respekterte tidsskrifter krever gjennomgang av uavhengige personer (peer review), anerkjente forfattere har studert et gitt felt i lang tid og har god ekspertise, og slike former for kilder er i det hele tatt i større grad åpen for ansvarliggjøring (Grønmo 2016).

Forfatterens tolkning og egne begrensninger kan spille inn på forståelsen av dataen. Dette vil bli tatt hensyn til under analysen og drøftingen.

3.4. Avsluttende ord

I dette kapitlet har det blitt begrunnet for hvorfor casestudie og prosesssporing har blitt valgt som metodologisk fremgangsmåte. Styrkene og svakhetene har blitt veid opp mot hverandre, og for formålet til analysen i denne oppgaven veier styrkene til casestudie opp for svakhetene. Det betyr likevel ikke at det ikke er viktige mangler ved metoden som må tas i betraktning, spesielt vanskeligheten med å generalisere basert på funnene og å komme med kunnskap som kan bidra til mer generelle teorier (Stern & Druckmann 2000, 72). Til tross for dette kan observasjonene og dataen man finner gjennom prosesssporing hjelpe til å utvide eller utvikle teorier, og er dermed et særdeles nyttig metodologisk redskap (George & Bennett 2005, 207-209).

Når man gjennomfører en casestudie er det viktig å spørre: hva er dette en case av? I denne analysens tilfelle er Bosnia Hercegovina en case av et nytt demokrati som har tidligere hatt voldelig borgerkrig. Et post-konfliktland med andre ord. Det er også en case av et land som har hatt stor involvering i demokratiseringsprosessen av internasjonale aktører. Dette gjør casen aktuell for fremtiden, da kunnskapen funnet gjennom denne analysen kan gi oss innsikt i fremtidige demokratiseringsprosesser til land som opplever voldelige konflikter internt i landet nå. Det kan også hjelpe til med å vurdere hvilken rolle internasjonale aktører skal spille i demokratiseringsprosessen og i konsolideringen av demokratiet.

Kapittel 4

4.0. Historisk analyse

I dette kapittelet vil den historiske konteksten til Bosnia Hercegovina bli forklart. Først vil det bli en gjennomgang av hva som har medvirket til at skillelinjene i landet er så dype og sentrale for befolkningen, og etter dette vil Daytonavtalen presenteres og forklares.

4.1. Historien til Bosnia Hercegovina

For å kunne diskutere og analysere den nåværende tilstanden i Bosnia Hercegovina er det viktig å få frem de historiske aspektene som har ført til det samfunnet vi kjenner i dag. Historien til Balkan, tilblivelsen av Jugoslavia, og borgerkrigen på 90-tallet var alle resultater av etniske skillelinjer som har blitt til over flere århundrer og som har under ulike situasjoner blitt dypere og dypere. Denne kunnskapen er uvurderlig for å forstå hvorfor disse ulikhetene har fått så stor betydning for et folk som til tross for alt har like mye til felles som de er forskjellige (Vuckovic 1997, 55-56).

Borgerkrigen i Bosnia Hercegovina var et resultat av oppløsningen av Den sosialistiske føderale republikken Jugoslavia i 1992 (Cousens & Cater 2001, 17). Siden 1918 hadde Bosnia Hercegovina først vært del av Kongedømmet Jugoslavia, og senere den kommunistiske republikken da Jugoslavia ble gjort om til republikk under andre verdenskrig (Vuckovic 1997, 82, 102; Chandler 1999, 35). Grensene til Bosnia Hercegovina, som vi kjenner dem i dag, ble til under Titos styre i 1946 (Vuckovic 1997, 108). Før området ble samlet under ett i 1918 hadde grensene i flere århundrer vært flytende, med invasjoner av flere imperier, kongeriker, og andre grupperinger. Dette førte til den komplekse sammensetningen av folkeslag og religioner som har sameksistert i Balkan i flere århundrer (Vuckovic 1997).

4.1.1. Før Jugoslavias tilblivelse

For å forstå hvorfor de etniske skillelinjene har fått så stor plass i det bosniske samfunnet er det viktig å se på historien som ligger bak. Plasseringen til landet har også vært med på å skape ulikhetene vi ser i dag, da Bosnia har vært et kulturelt og religiøst knutepunkt i Øst-Europa (Vuckovic 1997, 70). Med Serbia og Kroatia på hver sin side har Bosnia vært underlagt flere

herredømmer, som det Ungarske Imperiet og Østromerriket, men også hatt perioder som selvstendig herredømme (Malcolm 2002). Igjen er det viktig å huske på at grensene til Bosnia i dag ikke er basert på historiske grenser, så de tidligere rikene ville ikke samsvare med det Bosnia som er i dag. Dette har også ført med seg at forskjellige deler av landet har hatt ulik ekstern påvirkning over flere tidsperioder (Chandler 1999, 35; Vuckovic 1997, 70-71).

Da Det osmanske riket tok over store deler av Balkan på 1300-tallet fikk dette store konsekvenser for befolkningen som levde der. I 1463 tok Det osmanske riket over Bosnia (Vuckovic 1997, 66). Med dette regimet kom ny kultur, skikker, herskere, og ikke minst en ny religion: islam (Mojzes 2008, 408; Vuckovic 1997, 56). Frem til dette hadde Balkan vært hovedsakelig ortodokst kristent, med litt katolsk innflytelse i deler av Balkan. Denne blandingen av religioner har satt dype spor i Bosnia. I dag er de etniske gruppene er ofte kategorisert på bakgrunn av religion: bosniere er muslimer, kroater tilhører den katolske kirken, og serbere tilhører den ortodorske kirken. Også etter at Det osmanske riket ga fra seg Bosnia til det ungarske imperiet sto islam sterkt hos deler av befolkningen (Bellamy 2002; Vuckovic 1997, 71, 101). Det er viktig å påpeke at dette ikke gjelder alle som tilhører de ulike gruppene, men disse religiøse skillelinjene har hatt stor påvirkningskraft på oppfatningen av hva som skiller de etniske gruppene fra hverandre. Religion har vært spesielt viktig som en definerende karakteristikk for den muslimske befolkningen av Bosnia (Cousens & Cater 2001, 19).

4.1.2. Kongedømmet Jugoslavia

Som tidligere nevnt var tiden som ledet opp til dannelsen av kongedømmet Jugoslavia i 1918 en turbulent tid med kontinuerlig maktovertakelse av ulike landområder. Også etter statsdannelsen av Jugoslavia var det endringer og konflikter mellom folkeslagene innenfor grensene (Vuckovic 1997, 82). Det ble dannet politiske partier for første gang i landet under et parlamentarisk regime, noe som ble en ny arena for etnisk maktkamp.

Under dette regimet var det stor uro, og de etniske gruppene som tidligere hadde enten vært underlagt store imperier, og dermed blitt latt være til å få styre over seg selv til en viss grad, eller hadde vært sine egne autonome områder befant seg nå i en ny situasjon. Deres nye landsmenn tilhørte andre trosretninger, hadde andre skikker og tradisjoner, og snakket ulike varianter av sørslavisk. Dette førte med seg stor motstand mot foreningen av Jugoslavia (Vuckovic 1997, 82-83).

Den korte levetiden til det første Jugoslavia var markert av stor intern motstand, og mange endringer av regionale grenser og maktfordeling over en periode på nærmere

tjue år. Det er også under denne perioden at vi ser tilblivelsen av etniske politiske partier som opererer innenfor et parlamentarisk regime (Dizdarević et al. 2006, 21; Vuckovic 1997, 83-88, 92). Det er i denne perioden at det er mulig å se de første tegnene til en presedens med å politisere etnisitet innenfor et demokratisk rammeverk i

Bosnia. Lite samarbeid mellom de ulike etniske gruppene og et dårlig fungerende demokrati førte til at kongen, som tidligere hadde spilt en liten politisk rolle, tok over makten i 1929 (Vuckovic 1997, 84, 91). Dette ble dårlig mottatt av mange, spesielt av de kroatisk separatistgruppene som til slutt gjennomførte et attentat imot kongen. Kronprinsen var fremdeles ikke myndig da dette skjedde, og i perioden etter attentatet var det mye maktvertakelse mellom flere personer (Vuckovic 1997, 95). I en slik tid benyttet flere seg av den politiske usikkerheten, kroatisk aktører prøvde å forhandle seg frem til konsesjoner for kroater. Det var også uenighet om hvilken side av de stridende partene i Europa Jugoslavia skulle ta parti med. Alt dette førte til politisk ustabilitet i Jugoslavia som varte helt frem til andre verdenskrig (Vuckovic 1997, 96-97).

Bilde 4.1. Jugoslavia 1918 – 1922

Kilde: Sandafyre 2012.

4.1.3. Republikken Jugoslavia

I 1941, etter at Jugoslavia hadde tatt parti med aksemaktene i begynnelsen av andre verdenskrig og blitt oppstykket og fordelt mellom de ulike partene av denne alliansen, grep Josip Broz Tito maktvakuemet som hadde oppstått og sørget for å gjøre Jugoslavia til en kommunistisk stat. Det kommunistiske partiet i landet samlet krefter og tok over makten fra de

okkuperende landene, og det kommunistiske herredømmet var et faktum etter dette (Dizdarević et al. 2006, 22; Vuckovic 1997, 101-102, 105). Resultatet til slutt ble Den sosialistiske føderale republikken Jugoslavia.

Under Tito sitt kommunistiske styre ble grensene til regionene i Jugoslavia flyttet og endret på, og resultatet var en helt ny kommunistisk republikk i Balkan. Grensene til Bosnia Hercegovina ble fastsatt i 1946, og regionen fikk etter hvert styre sine egne anliggende. Den reelle makten lå likevel i hendene til noen få, med Tito som øverste leder (Vuckovic 1997, 108-109). Under den kommunistiske perioden ble religiøse og etniske identiteter forsøkt gjort irrelevante, målet var at alle skulle anse seg som likemenn og man ville til slutt ikke anse etnisitet som en viktig faktor for identitet. Målet var ikke å viske vekk disse identitetene, men å gjøre dem mindre viktige (Vuckovic 1997, 103, 114, 117). Dette skjedde likevel ikke. Selvstyret til regionene over administrative anliggende og saker som omhandlet regionen førte til en desentralisering av ikke bare politisk og økonomisk makt, men også den enhetlige staten Jugoslavia tidligere hadde vært (til en viss grad i det minste). De etniske skillelinjene fikk en ny relevans og ble enda mer prominent i det politiske bildet (Chandler 1999, 30, 32; Vuckovic 1997, 111-112). Disse var tilstede helt frem til kommunismens fall, og helt mot slutten av dette regimet hadde etniske politiske partier vokst frem og tatt plass i det politiske landskapet. I denne korte perioden var det interetnisk samarbeid mellom de ulike sidene, men dette samarbeidet var skjørt. De etniske partienes makt var med på å tippe vekten, og det kommunistiske partiet mistet mye av sin overmakt (Chandler 1999, 31; Vuckovic 1997, 135). I 1992 løsrev Bosnia Hercegovina seg offisielt fra Den sosialistiske føderale republikken Jugoslavia. Med dette måtte de etniske sidene i Bosnia forholde seg både til sin nye selvstendighet og hverandre (Vuckovic 1997, 149).

4.1.4. Borgerkrigen 1992 - 1995

Samarbeidet mellom de etniske politiske partiene varte ikke lenge, og i 1992 brøt de fullstendig med hverandre da bosnierne og kroatene (som bodde i Bosnia) stemte for å løsrive seg fra Jugoslavia mens serberne lot være å stemme. Like etter begynte de voldelige konfliktene (Cousens & Cater 2001, 21; Vuckovic 1997, 148).

Borgerkrigen i Bosnia Hercegovina var en av de største humanitære katastrofene i verden (etter andre verdenskrig), med et estimat på mellom 100 000 og 200 000 personer døde som et resultat av krigen, rundt 1 millioner personer flyktet til nabolandene, og nærmere 1.3

millioner av befolkningen var på flukt i Bosnia. Dette var halvparten av hele landets befolkning (Cousens & Cater 2001, 25, 71; Cutts 1999, 1). Seksuell vold ble brukt som krigsvåpen av alle partene, konsentrasjonsleirer ble dannet, og alle de etniske grupperingene drev i ulik grad av etnisk rensing (McMahon 2004, 569). Et av de mest kjente tilfellene av dette er folkemordet i Srebrenica der 8 000 bosnjaker (muslimske bosniere) ble drept av bosnisk-serbiske militærstyrker (ICTY 2018).

På hver sin side av landet kom det støtte fra de nydannede Kroatia og Serbia. Kroatia ga sin støtte til bosniskkroatene, mens Serbia støttet bosniskserberne. Mange av dem som var på flukt søkte asyl i disse landene under konfliktene (Cousens & Cater 2001, 21).

På grunn av den store skalaen på borgerkrigen gikk EU, FN, NATO, og USA inn i Bosnia Hercegovina for å trappe ned på konfliktene og for å mekle mellom de ulike sidene (Cousens & Cater 2001, 23). Mot slutten av krigen hadde FN militærstyrker, the UN Protection Force (UNPROFOR), stasjonert i landet, og NATO gjennomførte luftangrep mot bosniskserbiske styrker (Cousens & Cater 2001, 24; Cutts 1999, 2). Internt press innenfra fra de militære styrkene til FN og NATO, trussel om fremtidige luftangrep, og eksternt press fra FN, USA, og EU førte til slutt til at partene i konflikten gikk med på nedtrapping av krigen og å delta i fredsforhandlinger. Det var flere forhandlinger som fant sted, men det er forhandlingene i september 1995 i Dayton, Ohio, som har gitt navn til fredsavtalen som gjorde en slutt på borgerkrigen i Bosnia. Avtalen ble formelt signert i Paris senere på året, og siden da har Bosnia Hercegovina hatt fred (Cousens & Cater 2001, 25). USA sin rolle i fredsprosessen var noe av et avvik fra tendensene for fredsmeklingen som fant sted på 90-tallet som var hovedsakelig styrt og kontrollert av FN (Stedman 2000, 184). Jeg kommer til å utdype mer om Daytonavtalen, og dens konsekvenser for Bosnia, senere i oppgaven.

4.1.5. Bosnia Hercegovina etter Dayton

Etter at borgerkrigen i Bosnia Hercegovina var over var de aller fleste aspekter ved både det politiske og sivile samfunnet ødelagt. Nå skulle oppbyggingen av landet skje samtidig som demokratiseringen fant sted. Alle partene som hadde tatt del i stridene under borgerkrigen skulle nå lære seg å samarbeide, og å dele makten (Chandler 1999, 66). Landet ble delt inn i to enheter, kalt entiteter, som ble tilpasset til de etniske majoritetene innad i entiteten. I Bilde 4.2. kan man se hvordan disse to entitetene ser ut i dag. I Føderasjonen Bosnia-Hercegovina (FBiH) er majoriteten av befolkningen enten bosnjaker og bosnisk-kroater, mens i Republika Serpska

(RS) er majoriteten bosnisk-serbere (Cousens & Cater 2001, 35-35; Flora, Kuhnle & Urwin, 112-113). Hadde de balkanske landene hatt en annen statsdannelsesprosess der de ulike etniske og religiøse gruppene var de som definerte grensene, ville både selve landet og entitetene mest sannsynlig hatt andre former enn de gjør i dag.

Bilde 4.2. Kart over dagens Bosnia Hercegovina

Kilde: MapsOpenSource 2018

4.2. Daytonavtalen

Daytonavtalen trådte i kraft 14. desember 1995 og gjorde en endelig slutt på den blodige borgerkrigen som hadde foregått i tre år. Denne avtalen gjorde mer enn å kun fastsette vilkårene og betingelsene for freden i Bosnia, men satte også rammeverket for maktfordelingen mellom de etniske gruppene på alle nivåene i politikken. Avtalen ga også offisielle oppgaver og autoritet til internasjonale aktører (Dayton Peace Agreement 1995, 14, 20-26; Chandler 1999, 67). Fredsavtalen består av 11 artikler som tar for seg både betingelser militær nedrustning, demokratiske valg, den nye grunnloven, rettsforfølging av krigsforbrytere, menneskerettigheter, og betingelser knyttet til implementering av fred i landet. Alt av betingelser og vilkår blir utdypet i 11 annekser som tar for seg detaljene vedrørende artiklene. Under i Tabell 4.1 er en enkelt oppsummering av fredsavtalen.

Oppsummering av Daytonavtalen

Generelt rammeverk for fredsavtalen:

- Partene som signerer under på fredsavtalen går med på å slutte konfliktene som foregår i regionen og heretter respektere regionenes suverenitet,
- partene går med på å fremme fredsforhandlinger og promotere fred og stabilitet innad i, og imellom, regionene,
- fremme fred gjennom demokratiske valg, og partene skal respektere disse som gjeldende,
- holde seg til sine forpliktelser som de går med på ved denne, og tidligere, avtaler, samt å fremme menneskerettigheter og rettigheter til flyktninger,
- partene går med på å samarbeide med alle aktuelle parter i fredsprosessen, inkludert parter som tilhører aktører utenfra, som FN og NATO,
- og partene går med på å implementere fredsavtalen og sette i gang rettsprosesser for å straffe de som har begått krigshandlinger og brudd av menneskerettighetene.

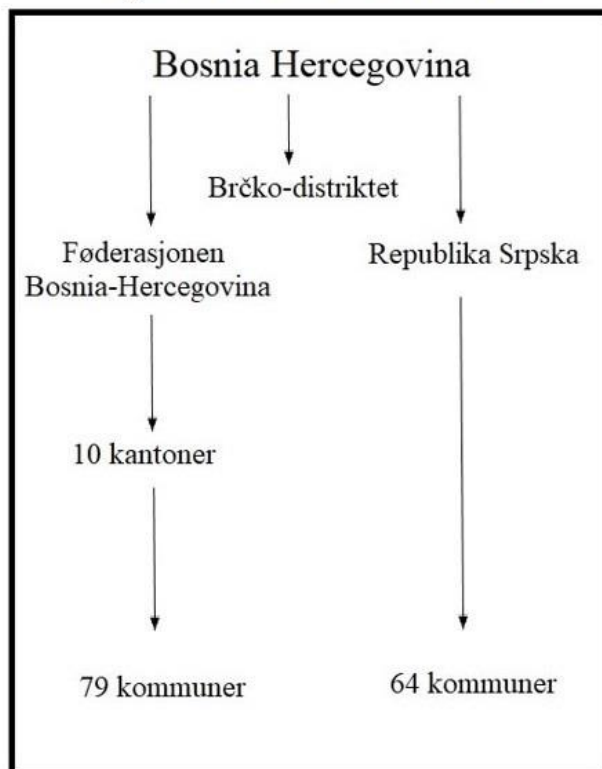
Dayton Peace Agreement (1995).

Entitetene *Føderasjonen Bosnia-Hercegovina* (FBiH) og *Republika Srpska* (RS) ble offisielt skapt under Daytonavtalen for å tilrettelegge administrative territorier for de etniske gruppene i landet (Dayton Peace Agreement 1995, 9, 21f). Daytonavtalen gir et rammeverk for fordelingen av politisk autoritet og administrative oppgaver for entitetene, samt fordeling av seter til de etniske gruppene i de politiske kamrene og den parlamentariske forsamlingen. I alle disse skal det være en lik fordeling av seter per etnisk gruppe, som vil si to tredjedeler av setene skal gå til Føderasjonen fordelt på bosniskkroater og bosnjaker, og en tredjedel til

representanter fra RS (Dayton Peace Agreement 1995, 22-25). Det samme tredelte prinsippet gjelder også for presidentskapet. Presidentskapet i Bosnia Hercegovina er fordelt på tre medlemmer: en bosnjak, en kroat (begge direkte valgt fra FBiH), og en serber (direkte valgt fra RS (Dayton Peace Agreement 1995, 23). Det er viktig å nevne Brčko-distriktet som er uavhengig de to entitetene. Dette hadde i lang tid vært et omstridt territorium, og det ble i Daytonavtalen avtalt at de ulike partene skulle gå med på meglings over området (1995, 11). Det ble først kommet til enighet at Brčko-distriktet skulle være underlagt begge entitetene likt, men har i ettertid blitt selvstyrende (Office of the High Representative 2008). Som Figur 4.1 viser er Brčko-distriktet nå kun underlagt det øverste nasjonale nivået.

Figur 4.1. Administrative nivåer

4.2.1. Internasjonale aktører og Bosnia Hercegovina

Internasjonale embeter og organisasjoner, slike som the Organization for Security and Cooperation in Europe (heretter kalt OSCE), hadde i stor grad mye av hovedansvaret for tilsynet av implementeringen av de sivile oppgavene, altså alle oppgavene vedrørende oppbyggingen av demokratiske institusjoner og sivilsamfunnet (Cousens & Cater 2001, 38; Dayton Peace Agreement 1995, 13-14). FN hadde flere av sine byråer aktive under denne perioden, og

sammen med NATOs egen militærstyrke, the Implementation Force (fra nå av kalt IFOR) (som tok over oppgavene som tidligere hadde tilhørt UNPROFOR). IFOR ble dannet spesifikt for å hindre fremtidige oppildning av nye konflikter og for å hjelpe til med nedrustingsprosessen av de militære styrkene tilhørende de stridende partene (Cousens & Cater 2001, 37-38, 53; Dayton Peace Agreement 1995, 4-6;). Internasjonale organisasjoner hadde (og har enda) stor innflytelse over instansene i Bosnia Hercegovina som skulle overse innføringen av menneskerettigheter. Dette presiseres i Anneks 6, Artikkel XIII (1):

The parties join in inviting the United Nations Commission on Human Rights, the OSCE, the United Nations High Commissioner for Human Rights, and other intergovernmental or regional human rights missions or organizations to monitor closely the human rights situation in Bosnia Herzegovina, including through the establishment of local offices and the assignment of observers, rapporteurs, or other relevant persons on a permanent or mission-by-mission basis and to provide them with full and effective facilitation, assistance and access (1995, 38).

Denne makten er ikke ubetydelig, den gir disse byråene autoritet til å aktivt handle i Bosnia Hercegovina, og det har vært tilfeller der disse har gått over de lokale myndighetene (Cousens & Cater 2001, 129).

Det ble også dannet helt nye byråder og embeter spesifikt for å hjelpe landet på veien mot demokratisering. Et av de mest fremtredende embetene er the Office of the High Representative (kalt OHR) hvis oppgave det er å hjelpe til med implementeringen av fredsavtalen og demokrati i Bosnia, og mandatet utdypes i Anneks 10 i Daytonavtalen (1995, 52-54; Cousens & Cater 2001, 41). Oppgavene til OHR har blitt endret over tid. I selve annekset står det: «*The High Representative shall have no authority over the IFOR and shall not in any way interfere in the conduct of military operations or the IFOR chain of command*» (Dayton Peace Agreement 1995, 53). Etter signeringen av fredsavtalen har OHR fått utvidet sin autoritet og spiller i dag en sentral rolle i Bosnias politikk (Cousens & Cater 2001, 129, 131; Knaus & Martin 2003). Embetet er enda operativt, og dagens High Representative er den østeriske diplomaten Valentin Inzko (Office of the High Representative 2015).

The Peace Implementation Council (heretter kalt PIC) ble også dannet for å gjøre det navnet tilsier, nettopp å implementere freden i Bosnia, og er det organet the High Representative rapporterer til (Cousens & Cater 2001, 41). PIC har, både gjennom andre byråder og gjennom OHR, mandat til å ta direkte beslutninger for landet. Hvis PIC eller OHR anser beslutninger tatt på nasjonalt eller entitetsnivå som en trussel for freden kan de overstyre disse beslutningen

(Cousens & Cater 131; Office of the High Representative 2015; Papić & Sadiković 2006, 396). Forholdet mellom PIC og Bosnia Hercegovina kan derfor minne om et formynderskap.

4.3. Avsluttende ord

De sterke etniske skillelinjene som vi ser i dagens Bosnia Hercegovina har en lang tradisjon i landet, og i den politiske sfæren. I gjennom flere århundrer har de etniske identitetene gått opp og ned i betydning, og senest under Republikken Jugoslavia ble disse identitetene forsøkt å gjøres mindre viktige. Da regimet falt fikk de etniske identitetene en ny renessanse, og konfliktene dem imellom førte til en blodig borgerkrig.

For å stoppe denne borgerkrigen trådte flere internasjonale aktører inn. Dette skjedde både gjennom militær intervensjon og fredsforhandlinger mellom de stridende partene. Signeringen av Daytonavtalen i 1995 markerte slutten av krigen. Det som er bemerkelsesverdig, og viktig for forståelsen av demokratiet i dagens stat, er at disse etniske gruppene fikk en stor politisk makt gjennom Daytonavtalen. Dette vil analyseres i neste kapittel.

Kapittel 5

5.0. Analyse av hypotesene

I dette kapitlet kommer jeg til å gjennomføre en vitenskapelig analyse av internasjonale aktørers påvirkning på demokratiseringsprosessen og demokratiet i dagens Bosnia Hercegovina. Jeg skal ved hjelp av hypotesene formulert i kapittel 2 undersøke hvilke kausale mekanismer som har hatt en effekt på dette forholdet. Hypotesene er flytende, og deler samme aspekter noe som kan gjøre det vanskelig å holde dem fullstendig separat fra hverandre. Det vil derfor bli overlapp av noen mekanismer og argumenter. Likevel har hypotesene fått de formene de har på bakgrunn av teorien om demokratisering som benyttes, og alle aspektene ved demokratisering og demokrati som ble fremmet i fredsprosessen i Bosnia Hercegovina.

Dette kapitlet er delt inn etter hypotesene, og vil bli gjennomgått i tur og orden. Først vil de aktuelle kausale mekanismene bli kort presentert. Deretter vil hypotesen bli testet med en hoop-test og en smoking-gun test. De kausale mekanismene som presenteres i dette kapitlet er bare noen få av et meget komplekst nettverk av mekanismer, men har blitt plukket ut da jeg mener at de er de mest sentrale mekanismene i forhold til hypotesene og det teoretiske rammeverket.

Funnene i denne analysen vil bli videre drøftet i neste kapittel.

5.1. H₁ – Internasjonale aktører og demokratisering

H₁: Internasjonale aktører sin deltakelse i demokratiseringsprosessen til Bosnia Hercegovina førte til en suksessfull demokratisering.

Bosnia Hercegovina regnes med som et av landene som gjennomgikk en demokratisk regimeendring i den tredje demokratiseringsbølgen på 90-tallet (Pevehouse 2002, 515). Denne bølgen av endring førte med noe som tidligere ikke hadde blitt sett før i en like stor skala: direkte innblanding i regimeendringen av aktører utenfor staten. Siden det teoretiske landskapet tilhørende demokratisering hadde i flere tiår hatt hovedfokus på strukturer og aktører innad i landet er teorier om kausale forhold mellom internasjonale aktører og demokratiseringsprosesser relativt nytt (Pevehouse 2002, 516-517; Dimitrova & Pridham 2004,

91). At en internasjonal aktør kan gå inn i et lands interne statsanliggende kan være en fremmed tanke for mange, men dette har blitt realiteten til flere av de nyere demokratiene i verden. I Bosnia Hercegovina innebar dette både makt over utøvende, lovgivende, og dømmende makt (Chandler 2005, 2, 33-34).

Dette positive kausale forholdet som Hypotese 1 antar mellom internasjonale aktører og demokratiseringen av Bosnia Hercegovina forutsetter at intervensjonen som fant sted kunne håndtere problemstillinger aktørene i Bosnia selv ikke kunne få til (Chandler 1999). Ideen er at ved å ta over deler av kontrollen i en kort periode i begynnelsen av regimeendringen vil det bygge nye, og styrke eksisterende, politiske institusjoner som de nasjonale aktørene vil ta kontroll over når tiden er rede (Chandler 1999, 156).

I Tabell 5.1. vises de kausale mekanismene som har hatt en effekt på forholdet mellom internasjonale aktører (X) og demokratiseringsprosessen i Bosnia Hercegovina (Y).

Tabell 5.1. Kausale mekanismer for H_1

Kontekst	Demokratiseringsprosessen i Bosnia Hercegovina
Uavhengig variabel X	Internasjonale aktørers konkrete påvirkning på demokratiseringen
M₁ Fredsprosessen	Daytonavtalen var mer enn noe annet en fredsavtale som sikret langvarig fred i landet. Dette har vært en suksess.
M₂ Stateness	Det var ikke bare et demokrati som skulle bygges etter borgerkrigen, men også en <i>stat</i> . Det var få stabile politiske institusjoner fra før av, så disse ble dannet av internasjonale aktører.
M₃ Eierskap av demokratiseringen	Dette bygger videre på den forrige mekanismen. Fordi staten ikke ble bygget av interne nasjonale aktører er det svak følelse av nasjonalt eierskap av demokratiseringsprosessen.
Avhengig variabel Y	Demokratiseringsprosessen

5.1.1. Kausale mekanismer for H₁

M₁ Fredsprosess: Før en demokratiseringsprosess i det hele tatt kan begynne må det eksistere fred. Å skape fred mellom de stridende gruppene i Bosnia Hercegovina var hovedprioriteringen da Daytonavtalen ble laget og underskrevet (Cousens & Cater 2001, 33; Youngs 2009, 906). For å bevare freden i den nyetablerte staten, og for å implementere demokratiet, ble nye embeter juridiske instanser dannet. Disse embetene ble spesifisert i Daytonavtalen, eller ble til kort tid etter. Disse var alle enten styrt direkte av internasjonale aktører eller hadde flere ikke-nasjonale aktører som medlemmer sammen med de nasjonale medlemmene (Chandler 1999, 36-37, 55-57).

En ny krigsrett, Det internasjonale krigsforbrytertribunalet for det tidligere Jugoslavia (heretter kalt ved den engelske forkortelsen ICTY), ble dannet i samsvar med hva Daytonavtalen tilrettela for, og begynte ved hjelp av IFOR og andre internasjonale aktører dømmingen av tidligere krigsforbrytere (Cousens & Cater 2001, 117-118). Embeter knyttet til menneskerettigheter og rettsinstanser ble i stor grad styrt av internasjonale aktører, slik som the Human Rights Ombudsman som alltid er en aktør utenfra Balkan. Valg av medlemmer i ulike rettsorganer var også påvirket av dette da medlemmene i noen tilfeller ikke kom fra Bosnia Hercegovina, mens i andre tilfeller var de bosniske medlemmene plukket ut og valgt av internasjonale aktører (Wilde 2008, 74-75, 80). OHR sin posisjon i den bosniske staten var særdeles sterkt etter at embetet ble utvidet gjennom 'Bonn-makten' i 1997. OHR er fremdeles tilstede i landet, men er i mindre grad deltakende i politikken i dag enn tidligere år (Chandler 2005, 34).

M₂ Stateness: Daytonavtalen var en avtale som var «designed to end a war, not to build a state» ifølge Lord Paddy Ashdown, tidligere High Representative, gjengitt i Chandler (2005, 30). Det er relativt få begrensninger på oppgavene og makten til de internasjonale aktørene som ble dannet i selve avtalen (som OHR), og aktørene som ble dannet ved siden av (PIC). Det er heller ingen tidsperspektiv på den assisterte demokratiseringen (Chandler 2005, 33), noe som har ført til at forholdet staten har hatt til de aktuelle internasjonale aktørene i etterkrigstiden minner om et formynderskap (Papić & Sakiović 2006, 397-398).

M₃ Eierskap av demokratiseringen: Hvem demokratiet er for, og hvem som står for oppbyggingen av demokratiet, er viktige spørsmål i forhold til følelsen av eierskap. Når det ikke er folket i en stat som står for både statsbyggingen og demokratiseringen, hvordan kan de da føle et eierskap over demokratiet eller ha tillit til institusjoner de selv ikke har vært med på

å bestemme eller bygge (ICG 2014, 28)? Som Ivan Krastev skriver «What is a ‘transition’ for the expert is their life for the people» (2002, 40). Det er lett å snakke om transisjon og konsolidering av demokrati i Bosnia Hercegovina basert på teoretiske ideer og idealer, men alle beslutninger vedrørende politiske institusjoner og demokratiseringsprosesser som baserer seg på demokratiseringsteori har en reell påvirkning på vanlige folks liv. Beslutningene tatt i Daytonavtalen, og i senere tid av de internasjonale aktørene for demokratiseringen av landet, har hatt en helt annen betydning for dem enn det har hatt for innbyggerne som har måttet forholde seg til de faktiske forholdene (Caplan 2004, 54; Raymond, Huelshoff & Rosenblum 2015, 552, 562).

Det at OHR er ansvarlig for den sivile implementasjonen av demokrati og kan dermed gripe inn i politikken i Bosnia Hercegovina, mens internasjonale styrker har stått for den militære implementeringen av freden og demokratiet, har tatt store deler av prosessen ut av hendene til bosnierne (Aybet & Bieber 2011, 1928, 1932; Chandler 2005, 31; 2006, 44; Džihic & Weiser 2011, 1813). Også EUs overtakelse av demokratiseringen av landet har fortsatt denne tradisjonen. Befolkningen har mistet eierskapet til både staten og demokratiet (Chandler 2005, 344; 2006, 45-46; Papić & Sakiović 2006, 400).

5.1.2. Hoop-test

Ved hjelp av de kausale mekanismene som har blitt trukket frem som sentrale forklaringsmekanismer for hvorfor demokratiseringen i Bosnia Hercegovina har vært slik som den har vært, vil den første hypotesen nå bli testet. Gjennom internasjonale aktørers aktive tilstedeværelse i landets demokratiseringsprosess og statsbygging har landet blitt et demokrati etter Daytonavtalens egen definisjon (The Dayton Peace Agreement 1995, 17; BTI 2018, 5). Dette har i stor grad skyldtes den suksessfulle fredsprosessen som ble til ved Daytonavtalen, samt tilstedeværelsen av IFOR, og senere SFOR (Stabilization Force) og EUFOR (European Union Force Althea) for å hindre nye voldelige konflikter mellom de etniske gruppene (Cousens 2001, 37-38). Også ICTY har gjennom sitt arbeid med rettslig forfølgning av tidligere krigsforbrytere fra alle de etniske gruppene sikret at freden har holdt (Cousens & Cater 2001, 117).

Staten som ble bygget opp etter borgerkrigen har også vært sentral for å implementere demokratiet. Gjennom Daytonavtalen ble landets eksterne og interne grenser avklart, politiske institusjoner ble bygget ved hjelp av internasjonale aktører, politiske embeter og posisjoner ble

fordelt mellom de etniske gruppene, og administrative arbeidsoppgaver ble tildelt entitetene (The Dayton Peace Agreement 1995; Caplan 2004, 55). Menneskerettighetene ble implementert i landet, og etter freden var et faktum ble fokuset på å bosette alle flyktingene i landet en stor del av demokratiseringsprosessen (Majstorović 2007, 628). De statlige institusjonene, under samarbeid og overvåking av internasjonale aktører som OHR; IFOR og SFOR; og the UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), jobbet med denne massemobiliseringen av folk som hadde flyktet fra hjemmene sine under krigen. Dette arbeidet ble sett på som en av de viktigste faktorene under demokratiseringen (Majstorović 2007, 628; Heimer 2005, 73).

Bosniernes eierskap over demokratiet kan sies å være den mekanismen som har vært hatt en negativ effekt av de tre mekanismene som har blitt nevnt. Demokratiet har blitt implementert utenfra, det var ikke en grasrotbevegelse som ledet demokratiseringen. De politiske og administrative statsinstitusjonene ble også konstruert av internasjonale aktører (Chandler 1999, 37), og har i ettertid også til ulik grad blitt påvirket av internasjonale aktører. Statsapparatet har lidt på grunn av dette (Chandler 2006, 51). Dette har ført til en svakere eierskapsfølelse enn ønskelig, men dette har blitt veid opp mot de positive gevinstene av denne påvirkningen og har blitt regnet som det beste alternativet for landet (Cousens & Cater 2001, 129).

Disse mekanismene til sammen kan hjelpe med å bevise et positivt forhold mellom internasjonale aktører og demokratiseringen i Bosnia Hercegovina. Dette hjelper med å stryke hypotesens relevans, men kan ikke bekrefte hypotesen.

5.1.3. Smoking-gun-test

For å gjennomføre en slik hypotesetest må man først se etter de teoretiske variablene som er nødvendige for at demokratisering kan skje. I dette tilfellet er det fred, et fungerende statsapparat som gjør det mulig for demokratiske valg og rettstat å eksistere.

Ved å skape demokratiske institusjoner som kunne implementere policier som var bestemt gjennom politiske valg, gjennom å overvåke de politiske valgene (Cousens & Cater 2001, 113; Brusis 2006, 6), og ved å bygge opp et rettssystem som kunne innføre rettsstatlige vedtak og domfellelser greide de internasjonale aktørene å oppfylle målet om demokratisering ut i fra Daytonavtalens definisjon av demokrati (frie regelmessige valg og rettsstat) (BTI 2018;

Cousens & Cater 2001, 118-119; Dayton Peace Agreement 1995, 17; Garbett 2011, 79). Dette, sammen med opprettholdelsen av freden innad i landet mellom de tidligere stridende partene, gjorde at demokratiet var et faktum.

Disse mekanismene var til sammen tilstrekkelige for at demokratiseringen som ble definert i Daytonavtalen kunne finne sted, og hypotesen kan dermed bekreftes og nullhypotesen kan forkastes.

5.2. *H₂ – Internasjonale aktører og demokratiet*

H₂: Internasjonale aktørers tilstedeværelse i Bosnia Hercegovina har ført til et stabilt og selvstyrende demokrati.

Nå som H₁ har blitt bekreftet er det på tide å se på selve demokratiet som har oppstått etter denne demokratiseringen. Ønsket ved å bygge en ny demokratisk stat må jo nødvendigvis være at det skal bli et effektivt, stabilt, og suverent regime der folkestyret bestemmer politikken (McMahon 2004/2005; Krastev 2000), også i tilfeller der internasjonale aktører er involvert i selve demokratiseringsprosessen. Med andre ord ønsker man good governance i et konsolidert demokrati. Hovedfokuset til demokratiseringen i Bosnia Hercegovina har også blitt forandret i tiden etter signeringen av Daytonavtalen, med mer fokus på transisjonen til et effektivt og konsolidert demokrati enn et rent teknisk demokrati (Majstorović 2007, 628).

I Tabell 5.2. er de kausale mekanismene mellom internasjonale aktører (X) og demokratiet i Bosnia Hercegovina (Y).

Tabell 5.2. Kausale mekanismer for H₂

Kontekst	Dagens demokrati i Bosnia Hercegovina
Uavhengig variabel X	Internasjonale aktørers konkrete påvirkning på demokratiet
M₄ Svak stat	Ved flere anledninger har OHR styrt over folkevalgte beslutninger ved å fjerne kandidater og valgte politikere på bakgrunn av deres 'obstruksjon' for freden og demokratiet.

M₅ Ansvarliggjøring	Verken de internasjonale aktørene som er i Bosnia Hercegovina, som OHR og EUFOR, står ansvarlige ovenfor befolkningen.
M₆ Etniske partier	Tidlig valg etter signeringen av Daytonavtalen førte til at det var etnisk baserte politiske partier som ble hovedaktørene i det første valget i 1996, og har siden vært de største politiske spillerne.
M₇ Lav tillit til politiske institusjoner	Lav tillit mellom de etniske gruppene, lav tillit til staten og dens institusjoner, og lav tillit til EU utgjør utfordringer for demokratiet.
M₈ Svakt sivilsamfunn	Sivilsamfunnet i Bosnia Hercegovina er i stor grad ikke 'eid' av befolkningen, men internasjonale aktører.

Avhengig variabel Y	Demokratiet i Bosnia Hercegovina
---------------------	----------------------------------

5.2.1. Kausale mekanismer for H₂

M₄ Svak stat: Med lite konkrete planer for statsapparatet (unntatt fordelingen av administrativt land mellom de etniske gruppene) og med intervensjon fra internasjonale aktører i statsanliggende saker, har staten i seg selv blitt relativt svak (Fossati 2014, 40). Dette går ut over dens evne til å implementere politikk, administrere entitetene, og gjennomføre sine oppgaver som en rettsstat (BTI 2018, 5; Fossati 2014, 41; Youngs 2009, 908-909). Strukturen til de politiske institusjonene har ført til uklare grenser mellom institusjoner, samt statsnivåer, noe som i praksis utgjør et ineffektivt system og en svak stat (Anastasakis 2008, 371; Cousens & Cater 2001, 103).

Hvis det er slik at et demokrati trenger en sterk stat for å fungere er dette et viktig punkt å undersøke (Linz & Stepan 1996, 17). Det er viktig at man ikke ser på stat og demokrati som det samme, men for at et demokrati skal kunne administrere sin politikk er det nødvendig med

Figur 5.1. Administrative oppgaver for sentralstaten

The following matters are the responsibility of the institutions of Bosnia and Herzegovina

- a. Foreign policy
- b. Foreign trade policy
- c. Customs policy
- d. Monetary policy [...]
- e. Finances of the institutions and for the international obligations of Bosnia and Herzegovina
- f. Immigration, refugee, and asylum policy and regulation
- g. International and inter-Entity criminal law enforcement [...]
- h. Establishment and operation of common and international communications facilities
- i. Regulation of inter-Entity transportation
- j. Air traffic control

Anneks 4, artikkel III, 9.

M5 Ansvarliggjøring: De aller fleste definisjoner av demokrati, som tidligere diskutert i kapittel 2, har med en eller annen form for folkestyre. I demokratidefinisjonen som blir lagt frem i Daytonavtalen er det meningen at folkestyret skal skje gjennom politiske valg som er frie og regelmessige. Men når resultatene av valgene kan endres, eller når the HR fjerner folkevalgte kandidater og representanter (Papić & Sakiović 2006, 396; Caplan 2005, 157; Chandler 2006, 67), er det lenger et folkestyre?

Usikkerheten rund folkestyre gjør også ansvarliggjøring problematisk. Når folket i et land ikke kan holde den politiske eliten ansvarlig, eller kunne ha innflytelse over politi eller militæret, skaper det en ubalanse. Selvfølgelig blir politikerne i landet valgt gjennom

et gitt territorium der det er en klar autoritet (Møller & Skaaning 2011, 16-17). En stat trenger et fullt opererende statsapparat og byråkrati for å kunne implementere demokratiske retningslinjer og praksis (Dimetrova 2010, 143). Figur 5.1. viser hvilke oppgaver staten i Bosnia Hercegovina har. Alle oppgaver som faller utenfor dette tilhører entitetene og deres underadministrative enheter.

demokratiske valg, men når disse valgene kan endres på av utenforstående som ikke står ansvarlig for folket, er det vanskelig å skulle snakke om demokratiske prinsipper. I stedet for demokratiske beslutninger gjennom folkestyre er det nå et slags 'partnerskap' mellom folket og eksterne aktører som sammen står for politiske beslutninger (Chandler 2006, 37; NDI 2017, 15). Av de internasjonale aktørene som er aktive og tilstedeværende i Bosnia Hercegovina er det OHR og EUFOR som er de viktigste. OHR er ansvarlig ovenfor PIC og the Council of the European Union, mens IFOR og SFOR sto ansvarlig ovenfor NATO (Caplan 2005, 157). De nåværende internasjonale militære styrkene i landet er EUFOR som står ansvarlig ovenfor EU (Aybet & Bieber 2011, 1928).

M₆ Etniske partier: De politiske partiene som dominerer den politiske sfæren i Bosnia Hercegovina er hovedsakelig basert langs de etniske skillelinjene i landet, mens tradisjonell ideologi spiller en særdeles liten rolle (BTI 2018, 16; NDI 2017, 23). De etniske partiene er også i stor grad basert på tilhørighet til entitetene heller enn på statsnivå (NDI 2017, 9). Denne etniske konsentrasjonen av politisk makt ble til en viss grad lagt opp til i Daytonavtalen med det kraftige fokuset på jevn fordeling mellom de tre stridende gruppene, hovedsakelig i form av delt presidentskap, entiteter (og kantoner) basert på etnisk tilhørighet, og fordeling av seter i ulike politiske kamre på både statsnivå og entitetsnivå (Chandler 1999, 66-67; Dayton Peace Agreement 1995, 22-25). Det første valget i 1996 fant sted såpass kort tid etter signeringen at politisk mobilisering på tvers av de etniske skillelinjene ikke hadde ført til en fremvekst av nye partier basert på ideologier over etnisitet. De gamle etniske elitene omorganiserte seg, og dannet nye etniske partier (BTI 2018, 4; Chandler 1999, 69-71, 119; Cousens & Cater 2001, 115). Dette satte presedens, og dagens partier i landet er fremdeles etniske i sin sammensetning og fører hovedsakelig etnisk politikk (BTI 2018, 23; Darmanovic 2017).

M₇ Lav tillit til politiske institusjoner: Den generelle tilliten til samfunnet og de politiske institusjonene er lav i Bosnia Hercegovina (BTI 2018, 16, 34; Brusis 2006, 6). Ineffektive og svake institusjoner som sliter med å implementere reell politikk, samt høy grad av klientelisme og nettverksforbindelser mellom den politiske eliten og et fåtall av mennesker og grupper, er ikke grobunn for et samfunn med høy tillit til statlige institusjoner (BTI 2018, 24, 31; Džihic & Wieser 2011, 1818; NDI 2017, 19-21). Dette sammen med usikkerhet rundt ansvarliggjøring har ført til relativ svak tillit til det demokratiske systemet (Garbett 2011, 81; Papić & Sakiović 2006, 400).

M₈ Svakt sivilsamfunn: Sivilsamfunnet i Bosnia Hercegovina har også møtt på utfordringer under konsolideringen av demokratiet i landet. Sivilsamfunnet skal kunne holde

den politiske eliten ansvarlig og sette den politiske dagsagendaen. Sivilsamfunnet blir en møteplass mellom individene og de politiske institusjonene (Belloni 2001, 162; Puljek-Shank & Verkoren 2017, 185). I sivilsamfunnet snakker man ofte om ikke-statlige organisasjoner (forkortet og kalt NGOs av det engelske non-governmental organizations) som sentrale spillere i sivilsamfunnet. Disse opererer som mellommenn mellom befolkningen og politikerne, og er ofte organisert slik at de har eksperter som kan hjelpe med å fremme organisasjonens interesser (Evans-Kent & Bleiker 2003, 103-104). Som diskutert i kapittel 2 så er demokratiet avhengig av et sivilsamfunn, og jo sterkere og mer engasjert det er, dess sterkere står de demokratiske institusjonene. Den logiske slutningen av dette er at jo sterkere sivilsamfunnet i Bosnia Hercegovina er, dess bedre vil landet kunne stå på egne ben uten støtte av internasjonale aktører (Fagan 2005, 100).

5.2.2. Hoop-test

Forholdet mellom internasjonale aktører og dagens demokrati skal ifølge det teoretiske rammeverket være et positivt forhold der internasjonale aktører har ved sin påvirkning og deltakelse styrket de demokratiske institusjonene, og det politiske landskapet i Bosnia Hercegovina generelt. Dette er ikke nødvendigvis realiteten.

En av de største kritikkene mot internasjonale aktørers grep over demokratiet i Bosnia Hercegovina er at det på mange måter har blitt et ubalansert formynderskap (Caplan 2005, 465). Internasjonale aktører har stor innflytelse over de politiske og juridiske beslutninger, og denne makten har til tider gått over demokratisk valgte beslutninger (Papić & Sakiović 2006, 396, 400). Staten i landet er ikke suveren, den har ikke full makt over sine egne interesser på samme måte som andre europeiske land (også de som er medlemmer av EU). Dette er en utfordring ovenfor det demokratiske regimet (Aybet & Bieber 2011, 1914). OHR sin posisjon i Bosnia Hercegovina er et av de fremste eksemplene på dette, med flere tilfeller av direkte og indirekte intervensjon i den bosniske politikken (Majstorović 2007, 629, 643). Et kjennetegn på et sterkt demokrati er muligheten for befolkningen å holde den politiske eliten ansvarlig for sine handlinger, men når store politiske beslutninger blir tatt av embeter og aktører som ikke er folkevalgte blir dette problematisk (Caplan 2005, 466). Problemet er ikke det at de internasjonale aktørene ikke står ansvarlig ovenfor noen, da de er ansvarlige ovenfor internasjonale organisasjoner (som EU og FN), men disse organisasjonene har ikke befolkningen i landet tilgang til på samme måte.

Det politiske landskapet er dypt preget av etniske skillelinjer den dag i dag, der flesteparten av de store politiske partiene mobiliserer langs etnisk og entitetsbasert politikk (BTI 2018, 8; NDI 2017, 9). Inndelingen av administrative delstater og kantoner, samt fordelingen av politiske posisjoner og seter, etter etnisk identitet, har gitt de etniske gruppene nye kamparenaer (NDI 2017, 21). Denne fordelingen ble laget og implementert gjennom Daytonavtalen. Dermed har denne konflikten fått legitimitet, og dette har gjort det enda vanskeligere å minske viktigheten til disse skillelinjene i politikken.

Med et dypt splittet samfunn er det lite overraskende at tilliten til de politiske institusjonene er lav i landet (BTI 2018, 34). Uten sterke politiske institusjoner som kan overvåke implementeringen av policier uten hjelp utenfra, har befolkningen og sivilsamfunnet i Bosnia Hercegovina hatt få grunner til å stole på de demokratiske strukturene i landet (BTI 2018, 15-16). Til tross for hjelp i form av økonomisk støtte og ekspertise fra internasjonale aktører er sivilsamfunnet fremdeles svakt i landet. De organisasjonene som jobber for å fremme politiske interesser blir ofte kritisert for å være for avhengige av internasjonale aktører, og har lite støtte fra lokalbefolkningen (Puljek-Shank & Verkoren 2017, 197). Foreninger ellers står også svakt i landet, med bare 21 % av befolkningen medlemmer i ulike CSOs (civil society organizations) i en undersøkelse i 2016 (BTI 2018, 17). Uten denne lokale støtten vil ikke sivilsamfunnet fungere som en politisk møteplass, til tross for all støtte fra internasjonale aktører (Evans-Kent & Bleiker 2003, 115).

På bakgrunn av resultatet fra denne testen, som viser at de internasjonale aktørenes påvirkning på demokratiet har vært svak og lite effektiv, kan H_2 forkastes og nullhypotesen bekreftes. Siden hypotesen har blitt avkreftet vil den ikke gjennomgå flere hypotesetester.

5.3. H_3 – EU-medlemskap og demokrati

H₃: EUs lovnad om medlemskap hvis Bosnia Hercegovina gjennomgår demokratiske betingelser for å bli et konsolidert demokrati, og trusler om økonomiske sanksjoner hvis landet ikke oppfyller EUs krav, har ført til en effektiv konsolidering av demokratiet.

Det kom en endring i de internasjonale aktørers holdninger til å skulle fortsette sin involvering i Bosnia Hercegovina et tiår etter at Daytonavtalen ble signert. Fremdeles var det utfordringer vedrørende implementeringen av demokratiet, det var kostbart å opprettholde

kontorer og styrker i landet, og den internasjonale oppmerksomheten snudde østover på midten av 2000-tallet (Aybet & Bieber 2011, 1914; BTI 2018, 5). Hovedansvaret for videre ekstern konsolidering av demokratiet ble gitt til EU.

Ved å bruke medlemskap i unionen som gulrot for å konsolidere demokratiet i landet, har EU tilbudt goder og støtte hvis kravene deres blir møtt (Anastasakis 2008, 368). Når de ikke har blitt det har landet fått kjenne på konsekvensene. I Tabell 5.3. vises de kausale mekanismene som har hatt en medvirkende effekt, både positivt og negativt, på forholdet mellom EU (X) og demokratiseringen av landet (Y).

Tabell 5.3. Kausale mekanismer for H₃

Kontekst	EU-medlemskap som insentiv for demokratisering
Uavhengig variabel X	Forpliktelser og insentiver for EU-medlemskap (linkage og leverage)
M₉ Formelle krav	Formelle krav fra EU til politiske institusjoner, politiske aktører, og demokratiet har som helhet har fremmet demokratiet i landet.
M₁₀ Økonomisk insentiver	Økonomisk støtte fra EU for demokratisering både for de politiske strukturene (direkte støtte til entitetene) og sivilsamfunnet (gjennom humanitær støtte, støtte til NGOs, osv.).
M₁₁ Økonomiske sanksjoner	Økonomisk støtte og tilrettelegging er viktig for et land som er i oppbyggingsfasen av demokrati. Dermed kan trusselen om stans av denne støtten hvis visse krav ikke møtes være effektiv for å fremme demokrati.
M₁₂ Lav tillit til EU	Til tross for hjelpen fra EU finnes det mistillit blant befolkningen til unionen.
Avhengig variabel Y	Demokratiseringsprosessen

5.3.1. Kausale mekanismer for H₃

M₉ Formelle krav: Gjennom *the Stabilization and Association Agreement (SAA)* har EU kunnet komme med formelle krav til demokratiet som staten har måttet oppfylle. Gevinsten ved å oppfylle disse kravene er medlemskap i EU (BTI 2018, 20; Youngs 2009, 906). Disse kravene kan komme i flere former, slik som politiske og økonomiske krav, eller så kan de være knyttet til implementering og opprettholdelse av menneskerettigheter (Muhhina 2018, 673-674). Landet får til gjengjeld handelsavtaler, lave tariffavtaler, og andre goder som nytes av medlemslandene til EU (BTI 2018, 20). For å implementere vedtakene gitt av EU signerte landet under på *the Reform Agenda*, et program med både økonomiske og sosiale arenaer med policier som måtte vedtas og implementeres (BTI 2018, 3). Gjennom disse kravene er det meningen at demokratiske prinsipper og institusjoner skal fremmes. Flere av disse kravene har blitt vedtatt på både stats- og entitetsnivå i Bosnia Hercegovina, men de fleste har fremdeles til gode å bli implementert, og det er motstand fra flere hold mot de demokratiske kravene fra EU (BTI 2018, 21, 30; Džihic & Wieser 2011, 1808).

M₁₀ Økonomisk insentiv: Et av de viktigste insentivene (som også brukes som en trussel, slik som det utdypes nedenfor) er ulike former for økonomisk støtte til demokratiseringen. Dette er ikke et nytt fenomen, økonomisk støtte har i lang tid vært brukt som insentiv for demokratisering (Papić & Sakiović 2006, 397; Zaum 2005, 52). Det er imidlertid etter at EU tok over hovedansvaret som internasjonal aktør for å fremme demokrati i landet at økonomi som gulrot har blitt en av hovedmotivasjonene for konsolideringen av demokratiet (Dimitrova & Pridham 2004, 94;). Den bosniske industrien er hovedsakelig er rettet mot et mer internasjonalt marked, noe som i teorien gjør at økonomisk tilrettelegging av, og avtaler med, EU burde være et sterkt insentiv for å gjennomføre demokratisering (BTI 2018, 25).

M₁₁ Økonomiske sanksjoner: For å kunne straffe et land som ikke oppfyller kravene som er gitt det kan en internasjonal aktør iverksette økonomiske sanksjoner (Kotzian, Knodt & Urdze 2011, 999, 1013; Youngs 2009, 908). I tilfellet med EU og Bosnia Hercegovina har dette hatt form av tilbakeholdelse av økonomisk støtte og handelsfordeler (BTI 2018, 21, 34, 36). Hvis kravene blir møtt kan slike sanksjoner oppheves, noe som har skjedd i Bosnia Hercegovina ved flere anledninger (BTI 2018, 21; Fossati 2014, 49).

M₁₂ Lav tillit til EU: Tilliten til EU er ikke bare knyttet til unionen som institusjon, men til dens evne til å føre til reell endring gjennom sine demokratikrav. Mistilliten eksisterer både blant befolkningen og den politiske elite. Sistnevnte har konkurrerende interesser med EU, og

vil sjeldent gi fra seg makt uten å få noe tilbake for det (BTI 2018, 29; Džihic & Weiser 2011, 1807). Disse konkurrerende interessene kan skape mistillit. På grunn av få reelle endringer som har ført til sterkere demokrati i landet (BTI 2018, 29-30, 34; NDI 2017, 22) har befolkningens tillit og optimisme knyttet til EUs påvirkning på demokratiet sunket (Džihic & Weiser 2011, 1810, 1818).

5.3.2. Hoop-test

Medlemskap i EU har siden midten av 2000-tallet blitt brukt som en av hovedinsentivene for å konsolidere demokratiet i Bosnia Hercegovina. Dette har skjedd på bakgrunn av at flere av de andre internasjonale aktørene som var aktive i den første perioden av demokratiseringen trakk seg mer ut ti år etter Dayton. Løftet om medlemskap kommer med en rekke demokratiske, politiske, økonomiske, og sosiale krav og betingelser rettet mot det aktuelle landet (flere av landene i Balkan har fått ulike krav fra EU for å oppnå medlemskap) (Anastasakis 2008, 368; Kotzian, Knodt & Urdze 2011, 997). Disse er betingelser alle medlemsland i unionen må oppfylle (Aybet & Bieber 2011, 1917). H₃ tar utgangspunkt i at løftet om medlemskap i EU har hatt en positiv effekt på demokratiet i Bosnia Hercegovina.

Etter signeringen av SAA og the Reform Agreement har landet gått med på å implementere flere av kravene satt av EU. Blant disse har staten forpliktet seg til flere av de økonomiske kravene, blant annet å skulle tilrettelegge mer for privatisering av bedrifter samt styrke muligheten for å starte private næringer, styrke bankene i landet, og gjennomgang av arbeidslover (BTI 2018, 19). Flere av disse vedtakene har også hatt positiv effekt på økonomien og de aktuelle politiske institusjonene (BTI 2018, 25, 32). Til gjengjeld for å fullføre disse kravene har landet nytt av handelsavtaler med andre EU-land, gunstige tariffavtaler på eksport- og importvarer, og andre økonomiske goder. Målet med SAA i Bosnia Hercegovina var i stor grad å få de etniske gruppene til å samarbeide mot et felles mål (Youngs 2009, 907). Dette har ikke fungert slik som håpet, noe som vil bli gått nærmere inn på i del 5.4. Det er likevel viktig å poengtere at selv om flere av kravene satt av EU har blitt godtatt, er det flere av dem som fremdeles ikke har blitt implementert på grunn av uenighet rundt dem innad i landet (BTI 2018, 29).

I de tilfellene der enten staten selv, eller entiteten har gått mot EUs ønsker i forhold til kravene satt av dem, har EU hatt mulighet til å straffe dem for det. Dette skjer ofte gjennom økonomiske sanksjoner i form av tilbakeholdelse av økonomisk støtte og goder. Slike tilfeller

har skjedd, og utbetaling har ikke funnet sted før avtalebruddene har blitt rettet på (Fossati 2014, 49; BTI 2018, 36). Bosnia Hercegovina er fremdeles såpass avhengig ekstern støtte at dette har hatt en betydning for landet. Forholdet mellom EU og Bosnia Hercegovina har aldri vært enkelt, noe som har ført til mistro hos befolkningen for hva medlemskap i EU faktisk kan utrette. Samtidig blir beslutninger vedrørende denne 'europiseringen' av landet tatt av den politiske eliten eller andre internasjonale aktører, slik som EU og OHR (Džihic & Weiser 2011, 1810; Majstorovic 2007, 635).

Til tross for at mange av kravene til EU fremdeles ikke har blitt oppfylt, kan det være grunn til å se på fremtiden med positiv innstilling. Det er kanskje ikke mulig for EU å reformere regimet og konsolidere demokratiet uten at den politiske eliten selv er villig til å gå med på endringene (BTI 2018, 29; Dimitrova 2010, 144; Džihic & Weiser 2011, 1810), men det har vært en tendens til reform i landet for å kunne bli medlem av EU (BTI 2018, 32). I 2016 sendte Bosnia Hercegovina inn en søknad om medlemskap, som ble sendt videre innad i EU. Landet har enda ikke blitt godkjent som medlemsland, og det var en nedgang av demokratisk reform etter at søknaden ble sendt inn (BTI 2018, 30), men det viser at det i det minste eksisterer en vilje til å søke mot EU-medlemskap.

Mekanismene som har hatt en effekt på forholdet mellom EU (og EU-medlemskap) og demokratiet i Bosnia kan hjelpe å styrke hypotesens relevans, men dette kan ikke bekrefte hypotesen.

5.3.3. Smoking-gun-test

Den teoretiske antakelsen om et positivt forhold mellom lovnaden om medlemskap i EU og konsolideringen av demokrati er vanskelig å bekrefte basert på de kausale mekanismene som har eksistert i Bosnia Hercegovina og påvirket dette forholdet. Selv om de viser en tendens mot en positiv effekt mellom EU-betingelser er ingen av dem tilstrekkelige for å kunne bekrefte hypotesen.

For å konkludere resultatene av de to testene så er det vanskelig å både bekrefte eller avkrefte, da den består hoop-testen, men ikke smoking-gun-testen. Jeg velger å drøfte videre i neste kapittel basert på at hypotesen besto hoop-testen, og vil diskutere implikasjonene av dette videre sammen med de andre hypotesene i forhold til det teoretiske rammeverket.

5.4. H₄ – Konsensusdemokrati og good governance

H₄: Valget om å følge prinsippene til et konsosiert demokrati har ført til færre konflikter mellom de etniske gruppene i landet, og ført til bedre politisk samarbeid.

For å skape et politisk miljø der samarbeid på tvers av skillelinjene er standarden, kan det være gunstig å anvende prinsippene om konsensusdemokrati. Dette ble gjort av de internasjonale aktørene som sto bak Daytonavtalen, og den bosniske staten er i dag sterkt desentralisert med flere mekanismer rettet mot interetnisk samarbeid og koalisjoner på alle statsnivåer (BTI 2018, 8, 28).

De kausale mekanismene som påvirker forholdet mellom det konsosierte maktedelingsprinsippet (X) og demokratiet i dagens Bosnia Hercegovina (Y) vises under i Tabell 5.4. Demokratiet er fremdeles preget av sterke etniske identiteter, noe som har enorme konsekvenser for regimet (NDI 2017, 20). Dette vil bli diskutert nærmere i denne delen, og i neste kapittel.

Tabell 5.4. Kausale mekanismer for H₅

Kontekst	Konsensusdemokrati har ført til en effektiv og stabil stat med samarbeid på tvers av etniske skillelinjer
Uavhengig variabel X	Konsensusdemokrati
M₁₃ Lav tillit mellom de etniske gruppene	I befolkningen står de etniske skillelinjene fremdeles sterkt, og det er relativt lite tillit mellom de etniske gruppene.
M₁₄ Lite samarbeid	Samarbeidet på tvers av gruppene er lavt, spesielt i den politiske sfæren. Dette til tross for at Daytonavtalen tilrettela for jevn fordeling av makt mellom de etniske gruppene.
M₁₅ Svak stat	Staten i landet er svak, mens entitetene er sterke. Siden entitetene er sterkt etniske har dette ført til at ulik politikk har blitt gjennomført og implementert.
Avhengig variabel Y	Stabilt og velfungerende demokrati

5.4.1. Kausale mekanismer for H₄

M₁₃ Lav tillit mellom de etniske gruppene: Det eksisterer lav tillit mellom de etniske gruppene i dagens Bosnia Hercegovina, og de etnoreligiøse identitetene står fremdeles sterkt (BTI 2018, 16-17, 34; Håkansson & Sjöholm 2008, 970). Dette er til tross for at det har gått over tjue år siden borgerkrigen fant sted, og all hjelp av internasjonale aktører for å døyve de etniske konfliktene i landet (BTI 2018, 29). Etnisitet fortsetter å polarisere politikken, og som tidligere konstatert i kapittelet har dette manifestert seg i form av etniske partier som kjemper for en etnisk agenda (BTI 2018, 34; NDI 2017, 24).

M₁₄ Lite samarbeid: Fordi det politiske systemet er så fragmentert som det er, og fordi de sterkt etniske entitetene (for RS) og kantonene (i FBiH) har høy autonomi, har det i lang tid vært lite samarbeid mellom de etniske partiene og de ulike statsnivåene. Dette til tross for at grunnloven som blir presentert i Daytonavtalen tilrettelegger for interetnisk samarbeid (NDI 2017, 18). Gjennom krav fra EU har det blitt mer samarbeid på tvers av entitets- og kantongrensene de senere årene, samt større samarbeid med nabolandene som deltok med støtte til de stridende partene under borgerkrigen (BTI 2018, 37). Til tross for dette er Bosnia Hercegovina fremdeles preget av at de etniske gruppene ikke har et felles politisk mål som jobbes mot, svake koalisjoner der det har vært tilfeller av sammenbrudd, og hyppig bruk av vetorett for å hindre implementering av politikk (BTI 2018, 10, 14-15). Dette har ført til en svak stat.

M₁₅ Svak stat: De institusjonelle strukturene til staten var ment for å stagnere konflikter og for å skape samarbeid mellom de etniske gruppene i Bosnia Hercegovina (BTI 2018, 4; Cousens & Cater 2001, 36). Det ble ikke flere voldelige konflikter, men det politiske systemet har lidt under flere strukturelle begrensninger på grunn av dette, og det har gått ut over demokratiets effektivitet (BTI 2018, 28). Fremdeles er det svake koalisjoner mellom de etniske partiene i flere politiske instanser, treg implementering av politiske vedtak, dårlig infrastruktur i landet, svakt sivilsamfunn, og mindre bruk av rettsinstansene i landet for å opprettholde rettsstaten enn forventet (BTI 2018, 8, 10, 13; NDI 2017, 18, 26).

Ved en føderalstat, slik Bosnia Hercegovina er, er det meningen at staten selv skal være begrenset og at delstatene har mye av det administrative ansvaret. Likevel er det nødvendig med sterke og stabile institusjoner på alle nivåer for å kunne implementere politikk, og det er trygt å si at de politiske og administrative institusjonene på både stats-, entitets-, og kantonnivå

er svake og ineffektive når det kommer til å utføre de oppgavene de skal utføre (Anastasakis 2008, 371; BTI 2018; Dimitrova 2010 143).

5.4.2. Hoop-test

Konsensusdemokrati regnes som et av de beste demokratiske systemene for dypt splittede samfunn (Bose 2005, 20; Lijphart 1999), og burde i teorien fungere bra i det etnoreligiøst splittede Bosnia Hercegovina.

Ideen med å desentralisere statsapparatet til delstatsnivå er at makten skal bli fordelt mellom de ulike grupperingene, i stedet for at en gruppe har monopol på politisk makt. Ifølge teorien vil dette føre til samarbeid på tvers av skillelinjene, og vil styrke demokratiet på lang sikt (Bose 2005, 20; Lijphart 2012, 6; McMahon 2004/2005, 574). Det klareste eksempelet på den reelle, men også til en viss grad symbolske maktdelingen, er det delte presidentskapet som består av en representant fra hver av de store etniske gruppene i landet (McMahon 2004/2005, 574). Entiteten RS, og åtte av de ti kantonene i FBiH, er relativt homogene (Keil 2015, 85). Mobiliseringen av de interne flyktingene gikk ikke som planlagt, og flere bosatte seg i lokalsamfunn som var mer etnisk homogene enn de hadde vært før krigen (Cousens & Cater 2001, 79, 83). Dette representeres også i det offentlige statsapparatet på ulike nivåer, da de fleste av de politiske partiene som har kontroll over de politiske embetene har fokusert på en etnisk agenda (BTI 2018, 10, 14). Selv om det er flere mekanismer som er tilstede i den bosniske statsstrukturen for å forhindre maktmonopol, er det i realiteten det det har blitt på mange av maktnivåene. De konsosierte prinsippene har ikke ført til bedre samarbeid og et mer effektivt demokrati som forventet (BTI 2018, 10; Gromes 2011, 588). Staten stiller svakt imot entitetene, og når disse er sterkt etniske, har dette ført til en lite effektiv maktfordeling og en svak stat (BTI 2018, 10).

Nå har det gått mer enn to tiår siden de politiske strukturene i Bosnia Hercegovina, som var basert på konsosiert prinsipp, ble implementert, men det har resultert i skuffende lite samarbeid mellom de etniske gruppene (BTI 2018, 5). Tilliten mellom de etniske gruppene er fremdeles svak, til tross for at de voldelige konfliktene har tatt slutt og det har vært relativt fredelig mellom gruppene etter borgerkrigen (BTI 2018, 17). Selv om samarbeidet mellom de etniske gruppene har vært lavere enn håpet, har det vært tilfeller der samarbeid har funnet sted (BTI 2018, 32). Koalisjonene mellom bosnjakene og kroatene i FBiH, til tross for ustabile

perioder og sammenbrudd, har også vist at det er mulig med interetnisk samarbeid på entitetsnivå (BTI 2018, 24).

Disse kausale mekanismene som har hatt en negativ påvirkning på demokratiet i Bosnia Hercegovina gjør det vanskelig å skulle hevde at H_4 er riktig. Selv om hypotesen ikke består hoop-testen, og blir dermed avkreftet, vil implikasjonene av dette diskuteres videre i kapittel 6. Til tross for at bevisene her viser at det konsosierte systemet som eksisterer i Bosnia Hercegovina i dag ikke har ført til effektivt politisk samarbeid mellom de etniske gruppene, er det vanskelig å skulle forestille andre demokratiske strukturer som ville passe bedre til et så dypt splittet samfunn som i Bosnia. Dette gjør avvisningen av hypotesen problematisk, og dette vil bli drøftet videre.

5.5. Avsluttende ord

Nå som analysen er overstått er det viktig å gjøre seg noen refleksjoner før funnene blir drøftet videre i neste kapittel. I kapittel 3 ble validitet og reliabilitet nevnt, og jeg ønsker å trekke begge konseptene opp mot analysen ovenfor.

Som jeg argumenterte i kapittel 2 har jeg valgt å ta utgangspunkt i flere ulike konsepter og dimensjoner av demokrati for å kunne ha så høy konseptuell validitet som mulig. Ved å differensiere mellom demokrati som et rent teknisk regime og ‘underkategorier’ av demokrati (som konsensusdemokrati og good governance) unngår jeg konseptuell strekking (Collier & Levitsky 1999, 434; Sartori 1970;). På bakgrunn av dette mener jeg at analysen holder løftet om å ha intern validitet, og har dermed målt og undersøkt det problemstillingen spør om (Gerring 2012, 84).

Reliabilitet går ut på, som definert i kapittel 3, at man måler det det som skal måles (Gerring 2012, 159). Ved å gjenkjenne og presentere de underliggende kausale mekanismene på en klar og tydelig måte er det mulig for andre forskere å kunne gjennomføre samme analyse igjen for å teste mine resultater. En annen fordel med å presentere de kausale mekanismene slik som de har blitt gjort i analysen er at de både er nyanserte men likevel presise. I senere analyser kan de potensielt standardiseres og ses på i lys av en kvantitativ metode (George & Bennett 2005, 106; Stern & Druckmann 2000, 62).

Den største utfordringen for den kvalitative analysen i denne oppgaven har alltid vært hvor generaliserbare funnene er. Bosnia Hercegovina er på mange måter en helt spesiell case, men jeg vil argumentere at mekanismene funnet i analysen er såpass generelle for etnisk splittede land at det er mulig å benytte dem i andre caser. Slik som mekanismene 'etniske partier' og 'lav tillit' er jo spesifikt kontekstavhengig til casen, men kan være mulige å finne i fremtidige caser. Disse mekanismene, som til en viss grad er til på grunn av beslutningene tatt av de involverte internasjonale aktørene, kan også gi oss lærdom for fremtiden og kan være med på å utvikle det teoretiske rammeverket for best praksis for internasjonale aktører. Dermed vil jeg hevde at funnene i analysen er relativt generaliserbare.

Kapittel 6

6.0. Så hvordan står det til med det bosniske demokratiet?

Etter å ha gått gjennom de kausale mekanismene som har medvirket på forholdet mellom internasjonale aktører og demokratiseringen og demokratiet i Bosnia Hercegovina er man litt klokere. Det er ingen tvil om at deres deltakelse i fredsprosessen og gjennom statsbyggingen har vært til fordel for demokratiseringen av landet. Uten innblanding utenfra kunne krigen mellom de etniske gruppene i landet ha fortsatt, flere mennesker ville ha mistet livene, og flere måttet nok ha flyktet fra hjemmene sine (Bose 2005, 25-26).

Det er dermed liten tvil om at internasjonale aktørers påvirkning på demokratiseringen har hatt en positiv effekt. Likevel, det er viktig å skille mellom deres effekt på landets *demokratiseringsprosess* og på *demokrati*, to ulike sider av samme konsept. Det at effekten av internasjonale aktørers tilstedeværelse og deltakelse under demokratiseringen av Bosnia Hercegovina betyr ikke nødvendigvis at effekten vil være den samme på konsolideringen av demokratiet. Det er også viktig å påpeke at demokratiseringsdefinisjonen brukt er basert på Daytonavtalens egen definisjon som heller mot å være en minimalistisk definisjon med få dimensjoner (Gerring 2012, 135; Goertz 2006, 29, 36). Hvis man går videre fra denne minimalistiske definisjonen og legger til flere dimensjoner, hvordan vil dette påvirke resultatet? Diskusjonen vil ta for seg flere aspekter ved demokratiet i Bosnia Hercegovina som ble undersøkt i analysen, og gå nærmere inn på disse.

Til å begynne med vil utfordringene som demokratiet i landet har møtt etter selve demokratiseringsprosessen bli diskutert og undersøkt. Dernest vil forholdet mellom EU og Bosnia Hercegovina bli sett på, deretter blir implikasjonene ved avkreftelsen av H_4 , konsensusdemokrati og demokrati, adressert. Jeg vil helt til sist komme med noen tanker om veien videre for demokratiet i landet. Mekanismene funnet i analysen oppsummeres og presenteres i Tabell 6.1. nedenfor.

Tabell 6.1. De kausale mekanismene for problemstillingen

Mekanismer	Kontekst
<i>Demokratiseringsprosessen i Bosnia Hercegovina</i>	
M ₁	Fredsprosessen
M ₂	Stateness
M ₃	Eierskap av demokratiseringen
<i>Dagens demokrati i Bosnia Hercegovina</i>	
M ₄	Svak stat
M ₅	Ansvarliggjøring
M ₆	Etniske partier
M ₇	Lav tillit til politiske institusjoner
M ₈	Svakt sivilsamfunn
<i>EU-medlemskap som insentiv for demokratisering</i>	
M ₉	Formelle krav
M ₁₀	Økonomiske insentiver
M ₁₁	Økonomiske sanksjoner
M ₁₂	Lav tillit til EU
<i>Konsensusdemokrati</i>	
M ₁₃	Lav tillit mellom de etniske gruppene
M ₁₄	Lite samarbeid
M ₁₅	Svak stat

6.1. Utfordringer for demokratiet

Utfordringene demokratiet i Bosnia Hercegovina møter på, mer tjue år etter Dayton, kan oppsummeres i Tabell 6.1. under. Disse seks dimensjonene er dimensjoner der internasjonale aktører har spilt en sentral rolle i oppbyggingen og håndhevelsen av i Bosnia Hercegovina. Tallene er hentet fra BTIs rapport fra 2018 om demokratiets tilstand i landet, og rapporten tar for seg enda flere dimensjoner enn de som er nevnt her. Dimensjonene i Tabell 6.2. har blitt plukket ut på bakgrunn av deres relevans for oppgavens problemstilling og hypoteser. Alle dimensjonene har fått en score mellom 1 til 10, der 1 er dårligst og 10 er best. Disse dimensjonene har blitt diskutert indirekte i det forrige kapittelet.

Tabell 6.2. BTI: Bosnia Hercegovinas score på demokratiske dimensjoner

Demokratiske dimensjoner	Stabilitet for politiske institusjoner	Rettsstat	Politisk deltakelse (partier)	Stateness	Samarbeid med internasjonale aktører	Konsensusbygging
Score fra 1-10	4	6.5	7	7	5.7	4.6

Kilde: BTI 2018

Som tabellen ovenfor viser scorer landet høyest på dimensjonene ‘politisk deltakelse’ og ‘stateness’, og lavest på dimensjonene ‘stabilitet for politiske institusjoner’ og ‘konsensusbygging’. Dette stemmer overens med mye av forskningen ellers på området (BTI 2018; Freedom House 2018; ICG 2014; NDI 2017), og resultatet fra analysen i denne oppgaven. De politiske partiene står sterkt, og landet har regelmessige valg som er relativt frie (Bose 2005). Landet er også en rettstat der alle skal være like ovenfor loven, og sivile rettigheter skal være beskyttet. Dermed er det et demokrati ifølge Daytonavtalen. Men er Bosnia noe mer enn et teknisk demokrati?

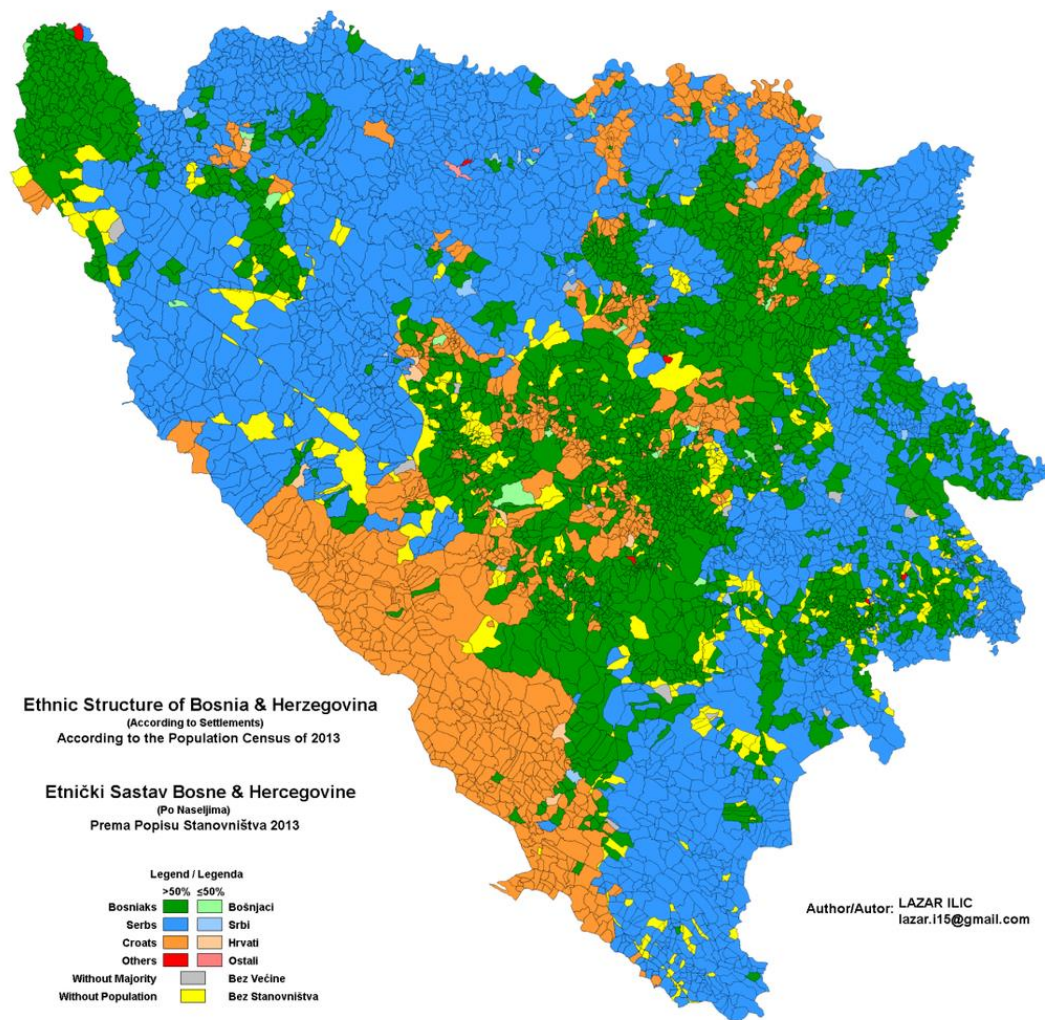
For å vurdere demokratiet i lys av resultatene fra analysen kan man stille dem opp mot karakteristikkene for good governance igjen:

Good governance has 8 major characteristics. It is participatory, consensus oriented, accountable, transparent, responsive, effective and efficient, equitable and inclusive and follows the rule of law. It assures that corruption is minimized, the views of minorities are taken into account and that the voices of the most vulnerable in society are heard in decision-making. It is also responsive to the present and future needs of society (UNESCAP 2009).

Som Tabell 6.2. viser scorer Bosnia Hercegovina relativt høyt på dimensjonene politisk deltakelse og rettsstat, men de andre dimensjonene, både i tabellen og i forhold til karakteristikene til good governance, scorer landet lavt på. De internasjonale aktørenes negative innflytelse på demokratiseringsprosessen merkes enda.

Mye av problematikken ved demokratiet i landet er mest av alt knyttet til styrken av de etniske identitetene, og deres overveldende tilstedeværelse i politikken. Etnisitet spiller en rolle i nesten alle politiske og administrative institusjoner (Gromes 2011, 588). Landets etniske grupper har også i stor grad samlet og mobilisert seg etter etnisitet, noe som vises i Bilde 6.1.

Bilde 6.1. Geografisk fordeling av etniske grupper i Bosnia Hercegovina

Kilde: Lazar 2013.

På grunn av dette mangler landet en felles identitet. Dette betyr ikke at en stat må ha en felles etnisk identitet, det finnes flere demokratier som er multikulturelle og fremdeles har en form for fellesskapsfølelse (ICG 2014, 6). Utfordringen i Bosnia Hercegovina er at det er lite fellesskapsfølelse på tvers av de etniske gruppene som kan binde dem sammen (BTI 2018, 7). Når det finnes lite tillit mellom de etniske gruppene, og de politiske elitene er motvillige til å samarbeide, er det vanskelig å skulle forene dem sammen på en betydelig måte (ICG 2014, 5).

En annen utfordring demokratiet møter på er at innad i staten finnes det mange maktnivåer, og en ineffektivt og stor offentlig sektor gjør at de politiske institusjonene står svakt (ICG 2014, 31, 33). Nepotisme, nettverksbasert politikk, og korrupsjon er også tilstede i demokratiet (BTI 2018; NDI 2017, 19). Alle disse utfordringene går imot prinsippet om good governance (UNESCAP 2009). De offentlige institusjonene på alle administrative nivåer er ineffektive og svake, og kan ikke tilby god offentlig forvaltning som de skal (BTI 2018, 22, 24-25).

Det at det ikke er en lik fordeling av administrative enheter innad i entitetene, spenning mellom bosnjaker og kroater i FBiH på entitets- og kantonnivå, sterk selvstendighetsfølelse i RS, og lite samlande krefter på tvers av skillelinjene gjør de politiske institusjonene svake (BTI 2018; Gromes 2011, 588; ICG 2014). Forholdet til internasjonale aktører er også noe anstrengt. Tilfeller der beslutninger tatt av internasjonale aktører (slik som OHRs beslutning om å utvide grunnloven i FBiH, eller fjerne politiske aktører fra embeter de har vunnet gjennom valg) har ført til liten tiltro til statsapparatet hos befolkningen (Aybet & Bieber 2011, 1915; Brusis 2006, 6; ICG 2014, 27-28). Dette kan også utgjøre en utfordring ovenfor implementering av politiske beslutninger, da policier laget av folkevalgte representanter kan omgjøres og fjernes av OHR. Dette kan gjøre hele den politiske prosessen usikker og vanskelig. Det kan også være utfordrende for befolkningen å ha tiltro til at de offentlige institusjonene skal greie å oppfylle løftene sine.

Det at internasjonale aktører i stor grad står uansvarlige ovenfor befolkningen i landet kan ses på som udemokratisk. Det tar også vekk demokratiseringen fra hendene til de interne aktørene (Caplan 2005, 158; ICG 2014, 21; Papić & Sakiović 2006, 400). Hvordan skal en demokratisk stat som har spilt en liten rolle i sin egen oppstandelse greie å bevare seg selv når den ikke vet hvordan (Chandler 2005, 31)?

Det har ved flere anledninger blitt satt i gang prosesser av de internasjonale aktørene aktive i landet for å gjøre Bosnia Hercegovina om til et selvstendig og stabilt demokrati, men

dette har aldri gitt noen tilfredsstillende resultater (ICG 2014, 24). Landet er sterkt avhengig av støtte fra internasjonale aktører da dens egne institusjoner rett og slett ikke er stabile nok til å kunne operere optimalt. Det ubalanserte forholdet mellom internasjonale og interne aktører, spesielt under demokratiseringsprosessen, har tatt vekk eierskapet av demokratiet og dens institusjoner fra de interne aktørene (Caplan 2005).

Som det kommer frem er det flere utfordringer demokratiet i Bosnia Hercegovina møter på selv i dag, mer enn tjue år etter signeringen av Daytonavtalen. Selv om landet er har et demokrati per definisjon er det et svakt demokrati (BTI 2018; ICG 2014; Keil & Perry 2015, 85; NDI 2017), og som har en lang vei å gå for å nå statusen som et fullverdig konsolidert demokrati med good governance.

6.1.1 Diskriminering mot minoritetsgrupper

I tillegg til de politiske utfordringene nevnt ovenfor og i forrige kapittel, ønsker jeg også å belyse et annet problematisk område for det bosniske demokratiet, nemlig diskriminering mot minoritetsgrupper.

Fordelingen av maktposisjoner mellom de tre store etniske gruppene i landet kan ses på som problematisk i forhold til menneskerettighetene og de interne lovene i landet. I begge lovverk står det at diskriminering på bakgrunn av etnisk tilhørighet går imot deres prinsipper, men i realiteten er det dette som skjer i landet (Papić & Sakiović 2006, 406). Personer fra noen av de andre etniske minoritetsgruppene i landet kan ikke stille til valg som president i presidentskapet, mens et stort antall politiske posisjoner og seter i politiske kamre/forsamlinger er forbeholdt for medlemmer av disse tre gruppene (ICG 2014, 7; NDI 2017, 8). Denne fordelingen ble spesifisert i Daytonavtalen, og var som tidligere nevnt tiltenkt å skulle stilne konfliktene mellom de tre majoritetsgruppene i landet. Men når dette maktfordelingsprinsippet som er ment for å skape samarbeid og inklusjon for ulike etnisiteter ender opp med å diskriminere, kan man da med rette kalle det for demokratisk (Dayton Peace Agreement 1995; Papić & Sakiović 2006, 406-407)? Denne diskrimineringen har ført til flere rettsaker mot staten, den mest kjente er *Sejdić & Finici v. Bosnia and Herzegovina*. I 2009 gikk medlemmer av den jødiske minoriteten og romfolket i landet til sak mot staten i Den europeiske menneskerettsdomstol (EMD), da de mente at deres minoritetsgrupper ble diskriminert mot i grunnloven fordi visse politiske posisjoner var utilgjengelig for dem (ECHR 2009; NDI 2017, 8). De fikk medhold i saken fra EMD, men til tross for dette har grunnloven ikke blitt endret på

og alle posisjoner forbeholdt de tre hovedgruppene i landet er holdt av gruppenes representanter (NDI 2017, 8).

Andre grupper i befolkningen som er underrepresentert i det politiske bildet i landet er kvinner og unge (selv om man egentlig ikke kan kategorisere kvinner som en minoritet). Akkurat som med mangel av representasjon for minoritetsgrupper er dette et problem for demokratiet. Som bemerket i forrige kapittel er en av utfordringene ved beslutningstakingen av de politiske aktørene ofte at de fører en politikk til fordel for dem selv (BTI 2018, 28). Selv om det meste av denne politikken er rettet mot etniske interesser, vil mye av det også gå imot kvinners og unges interesser (NDI 2017, 29-32).

Det bør også bemerkes at det har blitt satt i gang flere tiltak av de internasjonale aktørene aktive i landet for å fremme kvinners posisjon i den offentlige sfæren, som gjennom interessegrupper rettet mot kvinner (Pupavac 2005, 85). Blant annet gikk OHR og OSCE sammen med andre internasjonale organisasjoner for å danne en koordinasjonsgruppe for å fremme kvinner i politikken (Pupavac 2005, 85-86). Det eksisterer også flere NGOs og CSOs i landet rettet mot kvinner, som har hatt innflytelse på visse aspekter ved den politiske sfæren. Dette har ofte vært knyttet til humanitære saker, og i etterkrigstiden var flere kvinneorganisasjoner med på å koordinere den humanitære støtten (Mulalic 2011, 43). Til tross for både den internasjonale støtten, og mengden kvinneorienterte NGOs, har de vært bemerkelsesverdig fraværende fra mer direkte politiske saker. Dette gjør det vanskelig å kunne si at disse gruppene har hatt en nevneverdig stor effekt på kvinners posisjon i politikken (BTI 2018, 18; Mulalic 2011, 53-54; Pupavac 2005, 97-98).

På bakgrunn av dette, hvordan skal man kunne fordele politisk makt i et multikulturelt samfunn uten at noen blir diskriminert mot, eller at noen får monopol over makten? Dette er utfordringer som demokratiet i landet, og de aktive internasjonale aktørene, må ta tak i for å forbedre demokratiet.

6.2. EU og Bosnia Hercegovina

Overgangen fra FN og NATO som hovedaktører i Bosnia Hercegovina til EU var ikke så effektiv som man hadde håpet (TBI 2018, 5; Papić & Sakiović 2006, 398). Fra å være i et sterkt avhengig forhold til de internasjonale aktørene som hadde hatt en styrende hånd på rattet

under demokratiseringsprosessen og konsolideringen av det demokratiske regimet, til å plutselig å ha et mye mer distansert forhold til EU, var en tøff overgang. Konsolideringen av demokratiet stagnerte som et resultat (BTI 2018, 5).

At overgangen var vanskelig gjaldt ikke bare Bosnia Hercegovina, men også for EU som måtte ta over oppgaver de hadde lite erfaring med fra tidligere (Džihic & Weiser 2011, 1813). Fordi EU har hatt en mer distansert tilnærming til konsolideringen av demokratiet enn dens forgjengere hadde hatt, skapte dette større spillerom for de etniske partiene. Dette ble også benyttet av de interne aktørene. Hadde denne overgangen vært mer koordinert mellom de internasjonale aktørene kunne demokratiet i dag potensielt sett annerledes ut (ICG 2009; 2014, 24-26).

Insentivene og truslene EU har brukt for å styrke demokratiet i Bosnia Hercegovina har vært noe uklare (Džihic & Weiser 2011, 1817-1818). Hadde betingelsene satt til landet vært tydelige og kompromissløse kunne det kanskje vært større fremgang i konsolideringen. En mulighet for EU i fremtiden er å benytte sin posisjon som fremste handelspartneren til landet for å fremme krav for konsolidering av demokratiet (BTI 2018, 25).

Kanskje den største utfordringen av alle for konsolideringen av demokratiet og det potensielle medlemskapet til EU, er den halvhjertede innsatsen til de interne aktørene i landet for å implementere politiene satt av EU (BTI 2018, 29; Džihic & Weiser 2011, 1822). Så lenge dette er tilfellet vil det bli vanskelig for staten å oppnå good governance, noe som mest av alt vil gå ut over befolkningen på tvers av de etniske skillelinjene.

6.3. Hvis ikke konsensusdemokrati, hva da?

Som David Chandler skriver: «The majority of annexes to the Dayton agreement were not related to the ending of the hostilities, traditionally the role of a peace agreement, but to the political project of state-building in BiH, of ‘reconstructing a society’» (2005, 339). Gjennom fokuset på å danne administrative områder for de etniske gruppene var valget av konsensusdemokrati på mange måter det naturlige valget (BTI 2018; ICG 2014, 17; Youngs 2009, 907). H4 ble i forrige kapittel avkreftet da det ikke var tilstrekkelig med bevis for at konsensusdemokratimodellen til landet har ført til større samarbeid og færre konflikter mellom de etniske gruppene. Alternativet til dette ville ha vært å ha en sterk sentralstat der det ville vært

mindre muligheter for mindre partier å operere, og der en majoritet som styrer over minoriteten (Lijphart 2012). I et land med så sterke skillelinjer som i Bosnia Hercegovina er dette nesten utenkelig. Demokratimodellen i landet stemmer jo heller ikke helt overens med idealtypen til Lijphart. Mangelen proporsjonal representasjon til fordel for at politiske posisjoner er forbeholdt de store etniske gruppene, sammen med dårlig forening av befolkningen i landet, og et sterkt formynderskap har vært sentrale mekanismer for det svake konsensusdemokratiet (ICG 2014, 7, 18; Youngs 2009, 907).

For å oppsummere vil jeg komme med en passende vri på det kjente sitatet av Winston Churchill: konsensusdemokrati er kanskje ikke det beste for Bosnia Hercegovina, men det er det beste alternativet som er.

6.4. Hva kan gjøres?

Siden internasjonale aktører har hatt såpass liten effekt på demokratiet i ettertid av demokratiseringsprosessen, og de etniske skillelinjene har en så sentral plass i politikken, hva kan da gjøres? Jeg vil argumentere at demokratiet i Bosnia Hercegovina ikke har greid å transformere forbi definisjonen av et minimalistisk demokrati, og at de internasjonale aktørene som sto for oppbyggingen av staten og demokratiet er delvis skyldige i dette. Ved å skape politiske strukturer så sentrert rundt etnisk identitet, ved å skape et formynderskap, og ved å trekke seg så raskt ut og overgi hovedansvaret til en annen internasjonal aktør, skapte de dårlige forhold for demokratiet i landet. Det bør også være noe form for tidsperspektiv fra internasjonale aktørenes side når de er såpass deltakende i slike prosesser.

Det bør være teoretisk mulig å endre deler av det politiske systemet slik at etnisitet kan forsvinne gradvis fra det politiske bildet over tid. Hvis det blir stilt strengere krav til sperregrense, åpnet opp for å kanskje gi en større andel tiltenkte seter for minoritetsgruppene i landet, sammen proporsjonal representasjon etter politiske valg. Å åpne opp posisjoner og embeter for alle medlemmer av befolkningen, ikke bare for bosnjaker, kroater, og serbere, kan føre til moderering av politikken og føre den i en ideologibasert retning med mer fokus på samarbeid på tvers av de etniske skillelinjene (ICG 2009; 2014). Å gjennomføre konstitusjonelle endringer for styrke institusjonene til sentralstaten kan også hjelpe med å ta vekk makten til de etniske gruppene. Det har vært stor motstand mot dette når det har blitt

forsøkt tidligere, spesielt ifra RS (BTI 2018, 7), men det har også vært tilfeller der de ulike partene har vurdert slike endringer (Džihic & Weiser 2011, 1816). Når det har vært politisk vilje tidligere kan man håpe at det kan eksistere politisk vilje i fremtiden også.

EU kan også komme med strengere krav og betingelser hvis Bosnia Hercegovina virkelig ønsker å bli en del av EU. EU kan også stille strengere krav til implementeringen av disse betingelsene, for det er ofte i implementeringsstadiet det stopper opp (Kotzian, Knodt & Urdze 2011). Det kan også være mulig å komme med strengere sanksjoner hvis landet ikke oppfyller disse kravene, som gjør prisen høyere for å gå imot for de politiske elitene. Det kan også være mulig å stille strengere krav for Bosnia Hercegovina som stat, at kravene må bli fulgt i alle administrative nivåer. På denne måten kan EU prøve å tilrettelegge for samarbeid på tvers av entiteter og kantoner, gruppetilhørigheter, og politiske partier. EU kan også komme med krav om større inkludering av andre etnisiteter og marginaliserte grupper i politikken for å prøve å fjerne litt av viktigheten til etniske partier (NDI 2017, 28).

Balansegangen mellom å være for deltakende og for lite deltakende i demokratiseringen av et nytt regime er vanskelig. I casen Bosnia Hercegovina ser man hvordan det kan gå når internasjonale aktører er for aktive, men også hvordan det kan gå med et land etter at de internasjonale aktørene trekker seg ut uten å egentlig ha lært bort hvordan man skal operere et stabilt demokrati til de interne aktører (BTI 2018, 30). For fremtidige oppdrag bør de aktive internasjonale aktørene ha et klarer fokus på bærekraftighet for det nye regimet, og alltid ha som mål at det først og fremst skal dannes en suveren demokratisk stat.

Kapittel 7

7.0. Lærdommer fra Bosnia Hercegovina

Så hva kan man lære av casen Bosnia Hercegovina om internasjonale aktørers rolle i demokratiseringsprosessen og konsolideringen av demokrati i post-konflikt land? Den viktigste lærdommen er kanskje at demokratier er skjøre konstruksjoner som er lett påvirkelige, og konsekvensene av dette kan være permanent. Hvis man ønsker å delta i demokratiseringsprosessen må man velge sine handlinger med omhu. Dette gjelder også internasjonale aktører, uansett hvilken case det gjelder.

Målet med denne oppgaven har vært å se på internasjonale aktørers påvirkning på demokratiseringsprosessen og demokratiet til Bosnia Hercegovina. Som resultatene fra analysen viser har internasjonale aktørers direkte og indirekte deltakelse i demokratiseringsprosessen i landet hatt en positiv virkning. Uten denne påvirkningen kunne det hende at borgerkrigen hadde fortsatt i flere år, eller at demokratiet aldri hadde kommet til landet, og et nytt autoritært regime kunne ha vokst frem etter borgerkrigen i stedet. Ved å skape fred mellom de stridende partene skapte de internasjonale aktørene rom for at demokratiet kunne vokse. Gjennom Daytonavtalen ble det lagt grunnlag for frie og regelmessige valg, og et rettsstatlig system. Disse institusjonene ble grunnlagt og organisert av internasjonale aktører enten fullstendig eller delvis de første årene av demokratiet. Dermed greide Bosnia Hercegovina å oppfylle kravene til demokratidefinisjonen spesifisert i Daytonavtalen.

Internasjonale aktørers direkte og indirekte deltakelse i selve demokratiet i ettertid, derimot, kan ikke skryte på seg samme den samme positive effekten. Ved å kreve politiske valg kort tid etter signeringen av Daytonavtalen var mobiliseringen av etniske partier den mest effektive da de allerede hadde store nettverk og tydelige strukturer basert på etniske grupperingene fra krigen. Disse etniske partiene har dominert det politiske bildet siden den gang. Deres politikk har vært etniskbasert, og har ført til at lite reell ideologisk politikk har blitt ført. Nærværet av the High Representative i politikken i landet har også svekket staten. OHR har hatt mandat til å gripe inne i politikken som representant for de aktuelle internasjonale aktørene (først FN, og senere EU) for å hindre 'obstruksjon' av konsolideringen av demokratiet. Problemet med ansvarliggjøring gjør seg gjeldene her. OHR står ikke ansvarlig ovenfor hverken befolkningen eller de politiske institusjonene i landet.

Uten noen form for kontroll over deler av demokratiet, med sterke etniske skillelinjer gjeldende i politikken, og lav følelse av eierskap over regimet og demokratiseringsprosessen, er det ikke vanskelig å forstå hvorfor tilliten til de politiske institusjonene er lav hos befolkningen. Ved å ha tatt deler av demokratiet ut av hendene til folket det skal representere og tjene har de internasjonale aktørene gjort landet en stor bjørnetjeneste.

En sentral aktør for demokratifremming er EU, som har et stort potensial for positiv innflytelse. Gjennom lovnad om medlemskap kan EU stille betingelser til demokratiet for å føre det i retningen mot å bli et mer konsolidert demokrati som oppfyller kravene for good governance. EU kan også stille krav til bedre samarbeid på tvers av skillelinjene i politikken, administrative nivåer, og delstater. Ved brudd av disse betingelsene og kravene kan EU også komme med strenge sanksjoner som en form for straff. Disse verktøyene, goder og sanksjoner, kan være effektive insentiver for demokratisk konsolidering i unge, minimalistiske demokratier. I Bosnia Hercegovina har denne konsolideringen på EUs befaling gått tregt, og flere av vedtakene som har blitt vedtatt for å oppnå EU-medlemskap har aldri kommet forbi implementeringsstadiet. Likevel har det vært en noenlunde positiv kurve, og det har vært lysglimt med samarbeid mellom de etniske partene, samt en bedre og mer effektiv økonomisk politikk.

Den siste lærdommen ut ifra analysen er at de konsosierte strukturene som ble vedtatt som Bosnia Hercegovinas politiske system gjennom Daytonavtalen kan manipuleres av interne aktører. Gjennom svake statlige institusjoner, sterke entiteter som til en stor grad var tilrettelagt de etniske gruppene, og kvoter for de tre etniske hovedgruppene for posisjoner og seter i politiske instanser, jobber de etniske partiene for å fremme sine interesser på bekostning av fellesskapets interesser.

Selv om de konsosierte strukturene var og er problematiske i Bosnia Hercegovina, er det vanskelig å se for seg en bedre løsning. Lærdommen fra dette er at man potensielt kan forme en slik idealmodell etter casen den skal anvendes på, slik at man kan ta høyde for mekanismer som potensielt kan forhindre good governance og en fullstendig konsolidering av demokratiet.

7.1. Hvordan kan dette utvide det teoretiske rammeverket?

I denne oppgaven har jeg benyttet meg av demokratiseringsteorien om internasjonale aktørers rolle som pådrivere for demokrati. Denne teoretiske tilnærmingen tar utgangspunkt i at internasjonale aktører, gjennom direkte eller indirekte deltakelse, kan drive frem demokratisering i ikke-demokratiske regimer. Dette kan skje gjennom intervensjon, slik som NATOs nærvær i Bosnia Hercegovina, eller gjennom insentiver til fordel for regimeendring. Disse insentivene tar ofte form som medlemskap i internasjonale organisasjoner. Også trusler om sanksjoner mot landet kan også fungere som insentiv. I Bosnia Hercegovina har disse insentivene tatt form av medlemskap i EU, der EU har brukt økonomiske goder og sanksjoner som gulrot og pisk for å fremme demokratisk konsolidering.

Gjennom denne analysen har det blitt vist at den positive effekten internasjonale aktører har hatt på demokratiseringsprosessen ikke ble overført til selve demokratiet etter at regimeendringen var et faktum. Dette er viktig for det teoretiske rammeverket, og kan være med på å utvikle bedre teori for hvordan internasjonale aktørers rolle bør være etter selve demokratiseringsprosessen. Ved å differensiere mellom internasjonale strategier for demokratiseringsprosesser og strategier for demokratiet etter transisjonen kan man utvikle et bedre teoretisk rammeverk for fremtidige caser. Dermed kan man forhåpentligvis unngå en lignende case som Bosnia Hercegovina, et land som har hatt en suksessfull demokratisk transisjon, men som fremdeles sliter med konsolideringen av demokratiet.

7.2. For fremtiden

Det man nødvendigvis ønsker gjennom en vitenskapelig analyse er å kunne tilegne seg kunnskap man kan ta med seg videre og bruke for å forstå mer av verdenen man lever i. Dette har vært formålet ved denne analysen. Ved å gjennomføre en kvalitativ studie av Bosnia Hercegovina, en case av et post-konfliktland der internasjonale aktører har stått bak demokratiseringsprosessen, ønsker jeg å bidra med kunnskap som kan benyttes i fremtiden. Ved å ta lærdom av hva som har fungert og ikke fungert ved tidligere anledninger kan man bedre hjelpe i fremtidige tilfeller av post-konfliktland som står ved et demokratisk veiskille.

Alle caser er unike, og det er dermed vanskelig å skulle bruke en idealteori om best tilnæringsmåte for demokratisering. Likevel håper jeg at funnene i denne oppgaven har belyst

sider av det bosniske demokratiet som kan være til hjelp for fremtidige teorier om internasjonale aktørers rolle i demokratiseringsprosesser.

Hva som kan gjøres av internasjonale aktører i Bosnia Hercegovina videre for å forbedre den demokratiske situasjonen i landet er vanskelig å si. Likevel, lærdommen vi som et internasjonalt samfunn sitter igjen med etter vår intervensjon i landet under demokratiseringen og i demokratiet i ettertid er viktig å ta med videre. Når den tid kommer at det vil være aktuelt å skulle hjelpe til med oppbyggingen av nye demokratier i andre deler av verden kan vi se på aspektene ved intervensjon som fungerte bra og førte til positive resultater, og hva som ikke fungerte og ga spillerom for etniske aktører til å ta over demokratiet.

Bibliografi

- Almond, Gabriel A. & Sidney Verba. 1963. *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. USA: Princeton University Press.
- Anastasakis, Othon. 2008. "The EU's conditionality in the Western Balkans: Towards a more pragmatic approach". *Southeast European and Black Sea Studies* 8, (4): 365-377. <https://doi.org/10.1080/14683850802556384>
- Aybet, Gülnur & Florian Bieber. 2011. "From Dayton to Brussels: The Impact of EU and NATO Conditionality on State Building in Bosnia Hercegovina" *Europa-Asia Studies* 63, (10): 1911-1937. <http://dx.doi.org.10.1080/09668136.2011.618706>
- Bellamy, Alex J. 2002. "The Catholic Church and Croatia's Two Transitions", *Religion, State & Society* 30, (1): 45-61. DOI: 10.1080/09637490220127620
- Belloni, Roberto. 2001. "Civil Society and Peacebuilding in Bosnia and Herzegovina". *Journal of Peace Research* 38, (2): 163-180. <https://journals-sagepub-com.pva.uib.no/doi/abs/10.1177/0022343301038002003>
- Bercovich, Jacob. 1985. "International parties in conflict management: the structure and conditions of effective mediation in international relations". *International Journal* 40, (4): 746-752. <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/intj40&i=746> "
- Bertelsmann Transformation Index (BTI). 2018. "Country Report: Bosnia Hercegovina". Lest 04.11.2018. <https://www.bti-project.org/en/reports/country-reports/detail/itc/bih/>
- Bormann, Nils-Christian, Lars-Erik Cederman & Manuel Vogt. 2017. "Language, Religion, and Ethnic Civil War". *Journal of Conflict Resolution* 61, (4): 744-771. DOI: 10.1177/0022002715600755
- Brusis, Martin. 2006. "Assessing the State of Democracy, Market Economy and Political Management in Southern Europe". *Southeast European and Black Sea Studies* 6, (1): 3-24. DOI: 10.1080/14683850500505105
- Caplan, Richard. 2004. "International Authority and State Building: The Case of Bosnia and Herzegovina". *Global Governance* 10, (1): 53-65. <https://www.jstore.org/stable/27800509>

- , 2005. "Who Guards the Guardians? International Accountability in Bosnia" i *Peace Without Politics? Ten Years of State-Building in Bosnia*. Redigert av David Chandler, 157-170. UK: Routledge.
- Chandler, David. 1999. *Bosnia: Faking Democracy After Dayton*. UK: Pluto Press.
- , 2005. *Peace Without Politics? Ten Years of State-Building in Bosnia*. Redigert av David Chandler. UK: Routledge.
- , 2006. *Empire in Denial: The Politics of State-Building*. UK: Pluto Press.
- Cheibub, José Antonio. 2007. *Presidentialism, Parliamentarism, and Democracy*. USA: Cambridge University Press.
- Collier, David. 2011. "Understanding Process Tracing". *Political Science and Politics* 44, (4): 823-830.
http://search.proquest.com/docview/899762146?accountid=8579&rfr_id=info%3Axri%2Fsid%3Aprimo
- Collier, David, and Robert Adcock. 1999. "Democracy and Dichotomies: A Pragmatic Approach to Choices About Concepts". *Annual Review of Political Science* 2: 537-565. <http://www.annualreviews.org/doi/10.1146/annurev.polisci.2.1.537>
- Collier, David & Steven Levitsky. 1997. "Democracy With Adjectives: Conceptual Innovation in Comparative Research". *World Politics* 49, (3): 430-451.
<http://www.jstor.org/stable/25054009>
- Collier, David & James E. Mahon. 1993. "Conceptual "Stretching" Revisited: Adapted Categories in Comparative Analysis". *American Political Science Review* 87, (4): 845-855. <http://www.jstor.org/stable/2938818>
- Committee on International Conflict Resolution. 2000. "Conflict Resolution in a Changing World" i *International Conflict Resolution After the Cold War* redigert av Paul C. Stern & Daniel Druckmann, s. 1-37. USA: National Academical Press.
- Coppedge, Michael, et al. 2011. "Conceptualizing and Measuring Democracy: A New Approach". *Perspectives on Politics* 9, (2): 247-267.
<https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/DAF249E74DDD3ACE3FFC96F20EE4074D/S1537592711000880>

[a.pdf/div-class-title-conceptualizing-and-measuring-democracy-a-new-approach-div.pdf](#)

Cousens, Elizabeth M & Charles K. Carter. 2001. *Towards Peace in Bosnia: Implementing the Dayton Accords*. USA: Lynne Rienner Publishers.

Cutts, Mark. 1999. "The humanitarian operation in Bosnia, 1992-1995: dilemmas of negotiating humanitarian access". United Nations High Commission for Refugees. [Lest 04.05.2018]. <http://www.unhcr.org/research/RESEARCH/3ae6a0c58.pdf>

Dahl, Robert. 1971. *Polyarchy: Participation and opposition*. USA: Yale University Press.

----- . 1989. *Democracy and Its Critics*. USA: Yale University Press.

Darmanovic, Srdjan. 2017. "The Never-Boring Balkan: The Elections of 2016". *Journal of Democracy* 28, (1): 116-128. <https://muse.jhu.edu/article/645542>

Dimitrova, Antoaneta. 2010. "The New Member States of the EU in the Aftermath of Enlargement: Do New European Rules Remain Empty Shells?". *Journal of European Public Policy* 17, (1): 137-148. DOI: 10.1080/13501760903464929

Dimitrova, Antoaneta & Geoffrey Pridham. 2004. "International Actors and Democracy Promotion in Central and Eastern Europe: The Integration Model and its Limits". *Democratization* 11, (5): 91-112. DOI: 10.1080/13510340412331304606

Dizdarević, Srđan, Dobrila Govedarica, Tarik Jusić, Mervan Miraščija, Svjetlana Nedimovi, Ešref Kenan Rašidagić, Selma Zahirović. 2006. *Democracy Assessment of Bosnia and Herzegovina*. Open Society Fund Bosnia Herzegovina: Bosnia og Hercegovina.

Džihić, Vedran & Angela Wieser. 2011. "Incentives for Democratization? Effects of EU Conditionality on Democracy in Bosnia & Hercegovina". *Europe-Asia Studies* 63, (10): 1803-1825. <http://dx.doi.org/10.1080/09668136.2011.618681>

European Court of Human Rights (ECHR). 2013. Kart c. Turquie [GC], no. 8917/05, arrêt du 3 décembre 2009; Muñoz Díaz c. Espagne, no 49151/07, arrêt du 8 décembre 2009 ; M. v. Germany, no. 19359/04, judgment of 17 December 2009 ; Sejdić and Finci v. Bosnia and Herzegovina [GC], nos. 27996/06 and 34836/06, judgment of 22 December 2009 = Kart v. Turkey [GC] ; Muñoz Díaz v. Spain ; M. c. Allemagne ; Sejdić et Finci c. Bosnie-Herzégovine [GC].

- Evans-Kent, Bronwyn & Roland Bleiker. 2003. "NGOs and Reconstructing Civil Society in Bosnia and Hercegovina". *International Peacekeeping* 10, (1): 103-119. DOI: 10.1080/714002396
- Fagan, Adam. 2005. "Civil Society Ten Years after Dayton" i *Peace Without Politics? Ten Years of State-Building in Bosnia*. Redigert av David Chandler, s. 100-113. UK: Routledge.
- Faletti, Tulia G. & Julia F. Lynch. 2006. "Context and Casual Mechanisms in Political Analysis". *Comparative Political Studies* 42, (9): 1143-1166. DOI: 10.1177/0010414009331724
- Flora, Peter, Stein Kuhnle & Derek Urwin. 1999. *State Formation, Nation Building, and Mass Politics in Europe: The Theory of Stein Rokkan*. USA: Oxford University Press.
- Fossati, Fabio. 2014. "Democratic Anchoring of the European Union: Towards Post Communist Countries". *Studia Universitatis Babes-Bolyai Studia Europaea* 59, (1): 21-68. https://search-proquest-com.pva.uib.no/docview/1524707682?rfr_id=info%3Axri%2Fsid%3Aprimo
- Freedom House. 2018. "Bosnia and Herzegovina Profile". Lest 24.06.2018. <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2018/bosnia-and-herzegovina>
- Garbett, Claire. 2011. "Transitional Justice and 'National Ownership': An Assessment of the Institutional Development of the War Crimes Chamber of Bosnia and Herzegovina". *Human Rights Review* 13, (1): 65-84. DOI: 10.1007/s12142-011-0209-8
- Geddes, Barbara. 1999. "What Do We Know about Democratization after Twenty Years". *Annual Review of Political Science* 2: 115-144. <https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.2.1.115>
- George, Alexander L. & Andrew Bennett. 2005. *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*. USA: MIT Press.
- Gerring, John. 2012. *Social Science Methodology: A Unified Framework*, 2nd ed. UK: Cambridge University Press.
- Goertz, Gary. 2006. *Social Science Concepts: A User's Guide*. Princeton: Princeton University Press.

- Goldthorpe, J. 2001. "Causation, statistics, and sociology". *European Sociological Review* 17, (1), 1-20. <https://doi.org/10.1093/esr/17.1.1>
- Gorski, Philip S. & Gülay Türkmen-Derrişođlu. 2013. "Religion, Nationalism, and Violence: An Integrated Approach". *The Annual Review of Sociology* 39: 193-210. DOI: 10.1146/annurev-soc-071312-145641
- Government of Canada. 27.09.2018. "Indigenous Services Canada". Lest 03.06.2018. <https://www.canada.ca/en/indigenous-services-canada.html>
- Gromes, Thorsten. 2011. "The parliamentary and presidential elections in Bosnia and Herzegovina, October 2010". *Electoral Studies* 30, (3): 587-591. DOI: [10.1016/j.electstud.2011.05.006](https://doi.org/10.1016/j.electstud.2011.05.006)
- Grugel, Jean. 2002. *Democratization: A Critical Introduction*. UK: Palgrave.
- Grønmo, Sigmund. 2016. *Samfunnsvitenskapelige metoder*. 2nd ed. Bergen: Fagbokforlaget.
- Hadenius, Axel & Jan Teorell. 2007. "Pathways from Authoritarianism". *Journal of Democracy* 18, (1): 143–156. DOI: [10.1353/jod.2007.0009](https://doi.org/10.1353/jod.2007.0009)
- Heimer, Daniela. 2005. "The Return of Refugees and Internally Displaced Persons: From Coercion to Sustainability?" i *Peace Without Politics? Ten Years of State-Building in Bosnia*. Redigert av David Chandler, s. 71-84. UK: Routledge.
- Håkansson, Peter & Fredrik Sjöholm. 2008. "Who Do You Trust? Ethnicity and Trust in Bosnia and Herzegovina". *Europe-Asia Studies* 59, (6): 961-976. DOI: 10.1080/09668130701489162
- International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY). 2018. "ICTY: The Conflicts". Lest 08.01.2018. <http://www.icty.org/sid/322>
- International Crisis Group (ICG). 2009. "Bosnia's Incomplete Transition: Between Dayton and Europe". Lest 11.11.2018. <https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/198-bosnia-s-incomplete-transition-between-dayton-and-europe.pdf>
- . 2014. "Bosnia's Future: Europe Report N°232". Lest 10.11.2018. <https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/bosnia-s-future.pdf>
- Keil, Soeren. 2015. "Religious pluralism and multinational federalism in Bosnia and Herzegovina" i *Politics of Religion and Nationalism: Federalism, Nationalism and Secession*. Redigert av Ferran Requejo & Klaus-Jürgen Nagel, s. 80-92. USA: Routledge.

- Keil, Soeren & Valery Perry. 2015. "Back to square one? An analysis of the 2014 general election in Bosnia and Herzegovina". *Electoral Studies* 38: 82-87. <https://www-sciencedirect-com.pva.uib.no/science/article/pii/S0261379415000451>
- King, Gary, Robert O. Keohane & Sidney Verba. 1994. *Designing social inquiry: Scientific inference in qualitative research*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Knaus, Gerhard & Felix Martin. 2003. "Travails of the European Raj". *Journal of Democracy* 14, (3): 60-74. DOI: <https://doi.org/10.1353/jod.2003.0053>
- Kotzian, Peter, Michèle Knodt & Sigita Urdze. 2011. "Instruments of the EU's External Democracy Promotion". *Journal of Common Market Studies* 49, (5): 995-1018. DOI: 10.1111/j.1468-5965.2010.02163.x
- Krastev, Ivan. 2002. "The Balkans: Democracy Without Choices". *Journal of Democracy* 13, (3): 39-53. DOI: <https://doi.org/10.1353/jod.2002.0046>
- Lazar, Ilic. 2013. "Ethnic Structure of Bosnia and Herzegovina". Hentet 03.11.2018. <https://www.theapricity.com/forum/showthread.php?238720-Ethnic-map-of-Bosnia-amp-Herzegowina/page2>
- Lijphart, Arend. 1999. *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*. USA: Yale University Press.
- , 2004. "Constitutional Design for Divided Societies". *Journal of Democracy* 15, (2): 96-109. <https://doi.org/10.1353/jod.2004.0029>
- , 2012. *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*. 2nd ed. USA: Yale University Press.
- Linz, Juan J. & Alfred Stepan. 1996. *Problems of Democratic Transitions and Consolidation. Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*. USA: The Johns Hopkins University Press.
- Lipset, Seymour M. 1959. "Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy". *American Political Science Review* 53, (1): 69-105. <https://doi.org/10.2307/1951731>
- Lipset, Seymour M. & Stein Rokkan. 1967. *Party Systems and Voter Alignment: Cross-National Perspectives*. New York: The Free Press.

- Levitsky, Steven & Lucan A. Way. 2005. "International Linkage and Democratization". *Journal of Democracy* 16, (3): 20–34. <https://doi.org/10.1353/jod.2005.0048>
- . 2006. "Linkage versus Leverage: Rethinking the International Dimension of Regime Change". *Comparative Politics* 38, (4): 379–400. <https://www.jstor.org/stable/20434008>
- Mahoney, James. 2015. "Process Tracing and Historical Explanation". *Security Studies* 24, (2): 200-218. <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09636412.2015.1036610>
- Mahoney, James, Erin Kimball & Kendra L. Koivu. 2009. "The Logic of Historical Explanation in the Social Sciences". *Comparative Political Studies* 42, (1): 114-146. DOI: 10.1177/0010414008325433
- Mair, Peter. 2011. "Democracies". I *Comparative Politics 2nd ed.*, redigert av Daniele Caramani, 79-95. UK: Oxford University Press.
- Majstorović, Danijela. 2007. "Construction of Europeanization in the High Representative's discourse in Bosnia Hercegovina". *Discourse and Society* 18, (5): 627-651. DOI: 10.1177/0957926507979635
- Malcolm, Noel. 2002. *Bosnia: A Short History*. USA: NYU Press.
- MapsOpenSource. 2018. Hentet 19.11.2018 <http://www.mapsopensource.com/bosnia-and-herzegovina>
- McMahon, Patrice C. 2004/2005. "Rebuilding Bosnia: A Model to Emulate or to Avoid?". *Political Science Quarterly* 119, (4): 569-593. <http://www.jstor.org/stable/20202430>
- Mojzes, Paul. 2008. "Orthodoxy and Islam in the Balkans: Conflict or Cooperation?". *Religion, State & Society* 36, (4): 407-421. DOI: 10.1080/09637490802451075
- Muhhina, Kristina. 2018. "Administrative reform assistance and democracy promotion: exploring the democratic substance of the EU's public administration reform principles for the neighbourhood countries". *Democratization* 25, (4): 673-691. <https://doi.org/10.1080/13510347.2017.1417391>
- Mulalic, Muhidin. 2011. "Women's NGOs and Civil Society Building in Bosnia-Herzegovina". *Journal of transdisciplinary studies* 4, (1): 41-55. <https://doaj.org/article/b02a12a90e7c413f896f4b6c0d22cfa9>

- Munkc, Gerardo L. 2014. "What is democracy? A reconceptualization of the quality of democracy". *Democratization* 23, (1): 1-26.
<http://dx.doi.org/10.1080/13510347.2014.918104>
- Munkc, Gerardo L. og Jay Verkuilen. 2002. "Conceptualizing and Measuring Democracy Evaluating Alternative Indices". *Sage Journals* 32, (1): 5 – 34.
<http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/001041400203500101>
- Møller, Jørgen & Svend-Erik Skaaning. 2009. "Systemizing Thin and Thick Conceptions of the Rule of Law". *Justice System Journal* 33, (2): 136-153.
<https://doi.org/10.1080/0098261X.2012.10768008>
- . 2011. "Stateness first?". *Democratization* 18, (1): 1-24. DOI:
 10.1080/13520347.2011.532607
- . 2013. *Democracy and Democratization in Comparative Perspective: Conceptions, conjunctures, causes, and consequences*. USA: Routledge.
- National Democratic Institute (NDI). 2017. "Democracy Assessment in Bosnia and Herzegovina: Perspectives on the Democratic Transition". Lest 04.11.2018.
<https://www.ndi.org/publications/democracy-assessment-bosnia-and-herzegovina-perspectives-democratic-transition>
- O'Donnell, Guillermo, Philippe Schmitter & Laurence Whitehead (eds) .1986. *Transitions from Authoritarian Rule: Tentative Conclusions about Uncertain Democracies*. USA: Johns Hopkins University Press.
- O'Donnell, Guillermo. 1996. *Illusions About Consolidation*. USA: Johns Hopkins University Press.
- Office of the High Representative. 05.06.2008. "Statute of the Brcko District of Bosnia Herzegovina". Lest 26.06.2018. http://www.ohr.int/?ohr_archive=statute-of-the-brcko-district-of-bosnia-and-herzegovina
- . 2011. "Order Temporarily Suspending Certain Decisions of the Central Election Commission of Bosnia and Herzegovina Adopted at its 21st Session Held on 24 March 2011 and any Proceedings Concerning Said Decisions". Lest 16.09.2018.
<http://www.ohr.int/?p=66681>
- . 2015. "High Representative". Lest 26.06.2018. http://www.ohr.int/?page_id=1712

- . 2018. "Brief submitted by the High Representative concerning the request of the applicant in Case No. U 4/18". Lest 26.09.2018. <http://www.ohr.int/?p=99294>
- Papić, Žarko & Lada Sakiović. 2006. "International Dimensions of Democracy" i *Democracy Assessment of Bosnia and Herzegovina* redigert av Dizdarević, Srđan, Dobrila Govedarica, Tarik Jusić, Mervan Miraščija, Svjetlana Nedimovi, Ešref Kenan Rašidagić, Selma Zahirović, s. 99-113. Bosnia Hercegovina: Open Society Fund Bosnia Hercegovina.
- Pevehouse, Jon C. 2002. "Democracy from the Outside-In? International Organizations and Democratization". *International Organization* 56, (3): 515-549. <https://doi.org/10.1162/002081802760199872>
- Pridham, Geoffrey. 1997. "The International Dimension of Democratization: Theory, Practice, and Inter-Regional Comparisons" i *Building Democracy? The International Dimension of Democratization in Eastern Europe* redigert av Geoffrey Pridham, Eric Herring & George Sanford, s. 7-29. UK: Leicester University Press.
- Przeworski, Adam, Michael E. Alvarez, José Antonia Cheibub & Fernando Limongi. 2000. *Democracy and Development: Political Institutions and Well-Being in the World, 1950-1990*. UK: Cambridge University Press.
- Przeworski, Adam & Fernando Limogni. 1997. "Modernization: Theories and facts". *World Politics* 49:155–183.
- Puljek-Shank, Randall & Willemijn Verkoren. 2017. "Civil society in a divided society: Linking legitimacy and ethnicness of civil society organizations in Bosnia-Herzegovina". *Cooperation and Conflict* 52, (2): 184-202. DOI: 10.1177/0010836716673088
- Pupavac, Vanessa. 2005. "Empowering Women? An Assessment of International Gender Policies in Bosnia" i *Peace Without Politics? Ten Years of State-Building in Bosnia*. Redigert av David Chandler, s. 85-99. UK: Routledge.
- Putnam, Robert. 1993. *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. USA: Princeton University Press.
- Raymond, Christopher D., Michael Huelshoff & Marc R. Rosenblum. 2015. "Electoral systems, ethnic cleavages and experience with democracy". *International Political Science Review* 37, (4): 550-566. DOI: 10.1177/0192512115596368
- Rohlfing, Ingo. 2012. "Varieties of Process Tracing and Ways to Answer Why-Questions". *European Political Science* 12, (1): 31-39.

- <http://search.proquest.com/docview/1315802887?OpenUrlRefId=info:xri/sid:primo&ccountid=8579>
- Rosato, Sebastian. 2003. "The Flawed Logic of Democratic Peace Theory". *American Political Science Review* 97, (4): 585-562. DOI: 10.1017/S0003055403000893
- Rotberg, Robert I. 2014. "Good Governance Means Performance and Results". *Governance: An International Journal of Policy, Administration, and Institutions* 27, (3): 511-518. <https://doi.org/10.1111/gove.12084>
- Rueschemeyer, Dietrich, Evelyne Huber Stephens & John D. Stephens. 1992. "Capitalist Development and Democracy". *Contemporary Sociology* 72, (3): 243-248. <https://www.researchgate.net/publication/37689616>
- Sametinget. 28.08.2018. "Nasjonaldag og nasjonale symboler". Lest 07.09.2018. <https://www.sametinget.no/Om-Sametinget/Bakgrunn/Nasjonaldag-og-nasjonale-symboler>
- Sandafayre. 2012. "Index of Maps". Hentet 16.10.2017. <https://www.sandafayre.com/stampatlas/indexofmaps.html>
- Sartori, Giovanni. 1970. "Concept Misinformation in Comparative Politics". *American Political Science Review* 64, (4):1033-1053. http://www.jstor.org/stable/1958356?sid=primo&origin=crossref&seq=1#page_scan_t ab_contents
- Sawe, Benjamin E. 2018. "Largest Ethnic Groups of Bosnia and Herzegovina". *WorldAtlas.com*. Lest 05.11.2018. <https://www.worldatlas.com/articles/largest-ethnic-groups-of-bosnia-and-herzegovina.html>
- Smith, Anthony D. 1983. *Theories of Nationalism*. USA: University of Nevada Press.
- Stedman, Joseph John. 2000. "Spoiler Problems in Peace Processes" i *International Conflict Resolution After the Cold War*, redigert av Paul C. Stern & Daniel Druckman, s. 178-224. USA: National Academical Press.
- Stern, Paul C. & Daniel Druckmann. 2000. "Evaluation Interventions in History: The Case of International Conflict Resolution" i *International Conflict Resolution After the Cold War* redigert av Paul C. Stern & Daniel Druckmann, s. 38-88. USA: National Academical Press.
- The Dayton peace accords: general framework agreement for peace in Bosnia and Herzegovina. 1995. Vienna: USIA Regional Programm Office.
- United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (UNESCAP). 2009. "What is good governance?". Lest 17.11.2018. <https://www.unescap.org/sites/default/files/good-governance.pdf>

- Van Evera, Stephen. 1997. *Guide to Methods for Students of Political Science*. USA: Cornell University Press.
- Vuckovic, Gojko. 1997. *Ethnic Cleavages and Conflict: The Sources of National Cohesion and Disintegration: The Case of Yugoslavia*. UK: Ashgate Publishing Ltd.
- Weber, Anke, Wesley Hiers & Anaïd Flesken. 2016. *Politized Ethnicity: A Comparative Study*. UK: Palgrave Macmillan.
- Whitehead, Laurence. 1996. "Three International Dimensions of Democratization," i *The International Dimensions of Democratization*, redigert av Laurence Whitehead, s. 3-25. Oxford: Oxford University Press.
- Wilde, Ralph. 2008. *International and Territorial Administration*. USA: Oxford University Press.
- Winant, Howard. 2015. "Race, Ethnicity and Social Science". *Ethnic and Racial Studies* 38, (13): 2176-2185. DOI: 10.1080/01419870.2015.1058514
- Youngs, Richard. 2009. "Democracy promotion as external governance". *Journal of European Public Policy* 16, (6): 895-915. DOI: 10.1080/13501760903088272
- Zaum, Dominik. 2005. "Economic Reform and the Transformation of the Payment Bureaux" i *Peace Without Politics? Ten Years of State-Building in Bosnia*. Redigert av David Chandler, s. 44-57. UK: Routledge.